

T.C
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

İTİCİ VE ÇEKİCİ FAKTÖRLER İŞİĞINDA
TÜRKİYE'YE YÖNELİK ULUSLARARASI GÖÇLER:
1979-2019

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökhan ADIGÜZEL

İstanbul

Aralık-2020

T.C
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

İTİCİ VE ÇEKİCİ FAKTÖRLER IŞIĞINDA TÜRKİYE'YE
YÖNELİK ULUSLARARASI GÖÇLER: 1979-2019

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökhan ADIGÜZEL

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Erhan İÇENER

İstanbul
Aralık-2020

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Erhan İÇENER

(İmza)

Üye Prof. Dr. Alim YILMAZ

(İmza)

Üye Dr. Öğr. Üyesi Hakan ERDAGÖZ

(İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “İtici Ve Çekici Faktörler Işığında Türkiye’ye Yönelik Uluslararası Göçler: 1979-2019” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Gökhan ADIGÜZEL

ÖNSÖZ

“İtici ve Çekici Faktörler Işığında Türkiye’ye Yönelik Uluslararası Göçler: 1979-2019” isimli çalışmada, Türkiye’nin 1979 yılından başlayarak 2019 yılına kadar İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye kaynaklı almış olduğu uluslararası göç hareketleri itici ve çekici faktörler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar bana destek olan ve akademik anlamda gelişmem için her türlü çabayı gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Erhan İÇENER’e, şükranlarımı sunarım.

Ayrıca bu süreç boyunca benden hiçbir zaman manevi desteğini esirgemeyen eşim Ayşe Nur ADIGÜZEL’e ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

Gökhan ADIGÜZEL

İstanbul-2020

ÖZET
İTİCİ VE ÇEKİCİ FAKTÖRLER IŞIĞINDA TÜRKİYE'YE
YÖNELİK ULUSLARARASI GÖÇLER: 1979-2019

Gökhan ADIGÜZEL
Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erhan İÇENER
Aralık-2020, 94 Sayfa

Türkiye'ye yönelik uluslararası göçlerin karakteri, 1979 İran devriminden itibaren değişmeye başlamıştır. 1979 İran devriminden sonra Türkiye'ye ilk defa Türk soyundan ve Türk kültüründen olmayan “yabancılar” kitlesel olarak göç etmeye başlamıştır. Önceki dönemde 1934 yılındaki İskân Kanunu gereği sadece Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı göçmenlerin göç etmesi yönünde bir politika izlenmiş ve bu sebeple 1951 Cenevre Antlaşması'na coğrafi çekince koyulmuştur. İran'da yeni kurulan rejime muhalif olan yüz binlerce insan devrimin ardından Türkiye'ye göç etmiştir. 1979 yılında İran'dan gelen göçmenlerle başlayan Türkiye'ye yönelik bu göç tipi, ilerleyen yıllarda da artarak devam etmiştir. Sonraki dönemlerde İran'ın dışında Irak, Bulgaristan ve Suriye'den de Türkiye'ye yönelik göç hareketleri meydana gelmiştir. Bu göç hareketlerine bakıldığında altında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel bazı sebeplerin yattığı görülmektedir. Everett Lee'nin ortaya koyduğu İtme-Çekme kuramı, göç hareketlerinin altında yatan sebepleri itici ve çekici faktörler çerçevesinde değerlendirmiştir. Buna göre bir ülkeden göçe iten olumsuz faktörler(-), göçe çeken olumlu faktörler(+) ve göç kararı üzerinde bir etkisi olmayan nötr faktörler(0) vardır. Türkiye konumu gereği Asya, Afrika ve Avrupa'nın geçiş güzergâhında bulunmaktadır. Türkiye, yakın coğrafyasında bulunan Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkelerindeki siyasi istikrarsızlık, ekonomik sıkıntılar ve sosyo-kültürel sorunlar sebebiyle göç konusunda hem hedef hem de transit ülke olma özelliği taşımaktadır. Özellikle 1980'li yıllarda iletişim ve ulaşım ağlarının yaygınlaşması, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme hızının artması uluslararası göç hareketlerini de tetiklemiştir. Sonuç olarak, 1979 yılından itibaren Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin çok farklı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sebepleri vardır. Bu sebepler itici ve çekici faktörler ışığında bütüncül olarak incelenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İtici-Çekici Faktörler, Uluslararası Göçler

ABSTRACT

INTERNATIONAL MIGRATION TO TURKEY BETWEEN 1979 AND 2019: AN ANALYSIS OF PUSH AND PULL FACTORS

Gökhan ADIGÜZEL

Master's, Political Science and International Relations

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Erhan İÇENER

December 2020, 94 Pages

The characteristics of international migration to Turkey have started to change after the 1979 Iranian Revolution. Following the 1979 Iranian Revolution, for the first time “foreigners”, that are not of Turkish origin and culture, migrated to Turkey in high numbers. Before that, according to Resettlement Law of 1934, Turkey prioritized immigration of people of Turkish origin and culture. And hence, Turkey issued a geographic reservation to implementation of 1951 Geneva Convention. Hundred thousands of opponents of new Iranian regime migrated to Turkey following the revolution. This type of migration to Turkey continued in the following years with migrations from Iraq, Bulgaria and Syria. These immigration waves have political, economic and socio-cultural reasons. Everett Lee analysed the factors behind immigration with his Push and Pull Theory. According to Lee's theory, there are positive (+), negative (-) and neutral (0) factors that are influential in decisions to migrate. Turkey is located in transit route between Asia, Africa and Europe. And due to instability, economic and socio-cultural problems in Central Asia, Middle East and Africa, Turkey is both a target and transit country of immigration. International migration movements have increased following the improvements in communication and transportation networks in the 1980s, the end of the Cold War and globalization. Thus, there are different political, economic and socio-cultural reasons behind international migration to Turkey since 1979. These reasons should be analysed as a whole in the light of push and pull factors.

Key Words: Turkey, Push-Pull Factors, International Migration

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ	5
1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.2 Araştırmanın Kapsamı ve Problemi	9
1.3 Araştırmanın Yöntemi ve Kuramsal Çerçeve	10
1.4 Araştırmanın Hipotezleri	14
1.5. Kavramlar ve Tanımlar	15
İKİNCİ BÖLÜM	22
GÖÇ KAVRAMI VE TEMEL GÖÇ KURAMLARI	22
2.1. Göç Kavramı Üzerine	22
2.2. Göç Türleri.....	24
2.2.1. İç Göçler-Dış Göçler (Uluslararası Göçler)	24
2.2.2. Zorunlu ve Gönüllü Göçler	25
2.2.3. Geçici ve Kalıcı Göçler	26

2.3. Göç Kuramları	27
2.3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları	28
2.3.2. Uluşasııı Kuram	30
2.3.3. Kesışen Fırsatlar Kuramı.....	32
2.1.4. Göç Sistemleri Kuramı.....	34
2.1.5. İtme ve Çekme Kuramı.....	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	39
TÜRKİYE'YE YÖNELİK ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ.....	39
3.1. Uluslararası Göç Hareketlerine Genel Bir Bakış.....	39
3.2. Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Göç Hareketleri	44
3.2.1. İran: Genel Bilgiler	44
3.2.1.1. İran'dan Türkiye'ye Göç Hareketleri	46
3.2.1.2. İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde İran'dan Türkiye'ye Göçler	51
3.2.2. Irak: Genel Bilgiler.....	53
3.2.2.1. Irak'tan Türkiye'ye Göç Hareketleri	54
3.2.2.2. İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde Irak'tan Türkiye'ye Göçler	62
3.2.3. Bulgaristan: Genel Bilgiler	64
3.2.3.1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Hareketleri	65
3.2.3.2. İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler	67
3.2.4. Suriye: Genel Bilgiler.....	69
3.2.4.1. Suriye'den Türkiye'ye Göç Hareketleri	70
3.2.4.2. İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde Suriye'den Türkiye'ye Göçler	77
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ.....	94

TABLO LİSTESİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 3.2.1.2.1 : İran’dan Türkiye’ye Göçleri Etkileyen Faktörler	52
Tablo 3.2.2.2.1 : Irak’tan Türkiye’ye Göçleri Etkileyen Faktörler	62
Tablo 3.2.3.2.1 : Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçleri Etkileyen Faktörler	68
Tablo 3.2.4.2.1 : Suriye’den Türkiye’ye Göçleri Etkileyen Faktörler	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

İKİNCİ BÖLÜM

Şekil 2.1: Yaşanan Ve Gidilecek Yerdeki Faktörler Ve Bunların Birbiriyle Etkileşimi.....	36
--	----

GİRİŞ

Tarihin ilk zamanlarından itibaren çok farklı sebeplerle göç hareketleri meydana gelmiştir. Göç hareketlerini tetikleyen doğal afetler, savaşlar, sürgünler veya kuraklık gibi çok farklı sebepler bulunmaktadır. İster bireysel isterse topluluk halinde meydana gelmiş olsun, her göç hareketinin altında çok farklı ekonomik, siyasi, toplumsal veya kültürel dinamikler yatmaktadır. Özellikle 18. ve 19. yüzyılda Avrupa merkezli olarak meydana gelen siyasi, toplumsal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak göç hareketleri de daha sistematik ve sürekli bir şekilde oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte, göçle ilgili ilk çalışmalar ve araştırmalar da bu dönemde başlamıştır. Ernst George Ravenstein tarafından 1885 ve 1889 yıllarında yayınlanan *The Laws of Migration* (Göç Kanunları) adlı çalışmada, İngiltere’de 1871 ve 1881 yıllarında yapılan nüfus sayım istatistikleri üzerinden göçle ilgili çeşitli tespitlere yer verilmiştir.¹ Bu öncü çalışmanın ardından günümüze kadar göçle ilgili çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır.

Hem dünya üzerinde hem de Türkiye’de göç hareketleri oluşmaya devam etmektedir. Osmanlı Devleti’nin yıkılmasıyla Anadolu toprakları üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu yıllardan itibaren çeşitli sebeplerle göç almaktadır. Özellikle yakın coğrafyasındaki gelişmelerin etkisiyle oluşan bu göç hareketleri, kendi içerisinde çok farklı göçmen profillerini de barındırmaktadır. 1979 yılından itibaren Türkiye’nin almış olduğu göç hareketleri çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir. Bu tarihten itibaren 2019 yılına kadar oluşan göç hareketlerinin altında yatan sebepler, Everett Lee tarafından oluşturulan İtme ve Çekme kuramı kullanılarak değerlendirilecektir.² Buradaki amaç, Türkiye’nin özellikle 1979 yılından itibaren aldığı göç hareketlerinin altında yatan siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel tüm sebeplerin bütüncül olarak değerlendirmesini yapmaktır. Bununla birlikte, Türkiye’nin göç konusundaki profilinin dönemsel olarak nasıl değiştiği ortaya konulacaktır.

¹ Ernst George Ravenstein, “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society of London*, C.8, S.2 (1885): 167-235.

² Everett S. Lee, “A Theory of Migration”, *Demography*, C.3, S.1 (1966).

Kurulduğu 1923 yılından günümüze kadar 6,5 milyondan fazla kişi Türkiye’ye göç etmiştir.³ Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda, Osmanlı Devleti’nin yıkılmasının ardından yeni kurulan devletin sınırları dışında kalmış özellikle Balkanlar merkezli olarak Türk soylu ve Müslüman ahalinin yoğun göçüyle karşılaşmıştır. Bu süreçte, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya gibi ülkelerden birçok insan Türkiye’ye göç etmiştir. Türkiye tarafından gelen bu kişilere “göçmen” statüsü verilmiştir. Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı olarak tarif edilen bu göçmenlerin çoğunluğu daha sonra vatandaşlık elde etmiştir.⁴ 1960’lı yıllardan itibaren Avrupa’daki bazı ülkelerle yapılan işçi anlaşmalarıyla birlikte Türkiye’den Avrupa’ya doğru bir işçi akımı başlamıştır. Türkiye bu süreçte vermiş olduğu göçler neticesinde göç literatüründe göç veren ülke olarak anılmaya başlamıştır.⁵ 1979 yılından itibaren Türkiye’nin hem göç veren ülke konumu göç alan ülke olarak dönüşmeye başlamış hem de aldığı göçmenlerin profilinde değişiklikler meydana gelmiştir. 1979 yılında İran’da gerçekleşen devrimin ardından Türkiye’ye yoğun bir göç akımı meydana gelmiştir. 1979 yılından itibaren 2019’a kadarki süreçte İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye’den kitlesel olarak göç hareketleri oluşmuştur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre, 1923 ile 1979 yılları arasında Türkiye’nin almış olduğu toplam göçmen sayısı yaklaşık olarak 1,5 milyon civarıyken, 1979 yılından günümüze kadar gelen toplam göçmen sayısı 5 milyondan fazladır.⁶ Yani 1979 yılından sonra gelen göçmen sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Bu çalışma, temel olarak Türkiye’nin 1979 yılı sonrasında aldığı göç hareketlerini kapsamaktadır. Fakat 1979 yılından sonra oluşan göç hareketlerini daha iyi analiz edebilmek adına 1923-1979 yılları arasında oluşan göç hareketlerinden de kısa bir şekilde bahsedilecektir.

³ “Göç Tarihi”, <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> [20.08.2020]

⁴ Canan Emek İnan, “Türkiye’de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.3 (2016): 16-19.

⁵ Ahmet İçduygu, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, *Göç Araştırmaları Merkezi*, (İstanbul: Koç Üniversitesi,2014): 57-58.

⁶ “Kitlesel Akınlar”, <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar> [20.08.2020]

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın teorik çerçevesi yer almaktadır. Bu bölümde ayrıca araştırmanın yapılış amacından ve literatürdeki öneminden bahsedilecektir. Sonrasında araştırmanın kapsamı ve problemine odaklanılacaktır. Burada, araştırmanın kapsadığı dönem ve hangi problemleri ele alacağı teferruatlı bir şekilde anlatılacaktır. Bir sonraki alt başlık araştırmanın yöntemi ve kuramsal çerçevesi olacaktır. Burada ise, araştırmada kullanılan yöntem ve kuramsal olarak nasıl bir çerçeveye sahip olduğuna değinilecektir. Sonrasında, çalışmanın hipotezlerinin neler olduğu vurgulanacaktır. Birinci bölümün son kısmında, çalışma boyunca kullanılan göç ile ilgili teknik terimlere yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümü göç kavramını ve temel göç kuramlarını inceleyecektir. Bu bölümde ilk olarak literatürde kullanılan farklı göç tanımlamalarına yer verilecektir. Göçün çok farklı disiplinleri ilgilendiren yapısı, göç ile ilgili farklı tanımlamaların oluşmasına sebep olmuştur. Sonrasında göçün türlerine yer verilecektir. Burada iç ve dış göçler, zorunlu ve gönüllü göçler ile geçici ve kalıcı göçlerden bahsedilecektir. İkinci bölümde son olarak, göç ile ilgili temel kuramlardan bahsedilecektir. Çalışmada kullanılacak olan itme ve çekme kuramıyla ilgili teferruatlı açıklama da bu bölümde yapılacaktır. Burada İtme ve Çekme Kuramı'nın dışında Ravenstein'in Göç Kanunları, Ulusaşırı Kuram, Kesişen Fırsatlar Kuramı ve Göç Sistemleri Kuramı'ndan bahsedilecektir. Bu kuramların temel özelliklerine ve öne sürdükleri düşüncelere değinilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümü Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketlerini inceleyecektir. Bu bölümde, Türkiye'nin 1979 yılından sonra aldığı uluslararası göç hareketlerine ve bu göç hareketlerinin altında yatan itici ve çekici faktörlerin neler olduğuna değinilecektir. Bu bölümün girişinde uluslararası göç hareketleri genel bir bakışla ele alınacaktır. Burada dünyadaki farklı uluslararası göç hareketlerine değinilecek ve oluşan bu göç hareketlerinin altında yatan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerin genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Sonrasında Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketlerine değinilecektir. Burada, 1979 yılından sonra Türkiye'nin aldığı uluslararası göç hareketlerinden İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye kaynaklı göçlere değinilecektir. Her ülkenin göç sürecinin kendine özgü bir yapısı bulunmaktadır. Örneğin, bir ülkede göçün tetikleyicisi olarak ekonomik faktörler ön plana çıkarken başka bir ülkede siyasi faktörler ön plana çıkabilmektedir. Ayrıca her

ülke vatandaşının Türkiye algısı farklı olabilmektedir. Bazı ülke vatandaşları için Türkiye'nin ekonomik yapısı cazibeli gelirken başka bir ülkenin vatandaşları için Türkiye'nin sosyal yaşamı daha çekici gelebilmektedir. Bu durum her ülkenin itici ve çekici faktörlerinin de kendi içinde farklılık göstermesine sebep olmaktadır. O sebeple Türkiye'ye yönelik göçlerin altında yatan itici ve çekici faktörler her ülke için ayrı olarak ele alınacaktır. Her ülke başlığında ilk olarak ülkelerle ilgili genel bir bilgilendirme yapılacaktır. Ardından Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin oluşum süreci teferruatlı bir şekilde anlatılacaktır. Her ülke başlığının sonunda ise siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak itici ve çekici faktörlerin neler olduğu bir tablo eşliğinde değerlendirilecektir.

Çalışmada, Türkiye'ye yönelik uluslararası göçleri ele alırken İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye'nin seçilmesinde bazı etkenler ön plana çıkmaktadır. İlk olarak, 1979 yılına kadar ekseriyeti Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı olan göçmenlerin geldiği bir ülke olan Türkiye, ilk defa “yabancı” bir göç hareketi ile karşılaşmıştır. O sebeple çalışma, 1979 yılında İran'dan gelen göç hareketleriyle başlamıştır. Diğer taraftan, bu ülkelerden gelen göç hareketlerinin yoğunluğunun çok fazla olması ve bu göçlerin genelde kitlesel bazlı olması bu ülkelerin seçilmesindeki bir başka etkidir. Örneğin, İran'dan 1979 devrimi sonrası, Irak'tan Halepçe'ye yapılan kimyasal saldırı sonrası, Bulgaristan'dan Zhivkov yönetiminin baskılarının artması sonrası ve Suriye'den 2011 yılında başlayan iç savaş sonrası kitlesel anlamda Türkiye'ye yönelik göçler yaşanmıştır. Fakat Türkiye'deki uluslararası göç istatistiklerinin resmi olarak 2007 yılından itibaren tutulmaya başlanması ve önceki döneme ait net verilerin olmaması Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketlerinin açıklanmasını zorlaştıran bir durumdur.⁷ Bu süreçte Türkiye özellikle İran, Irak ve Bulgaristan'dan kitlesel göç hareketlerine maruz kalmıştır. Bu göçlerle ilgili net verilerin bulunmaması, bu göç hareketleriyle ilgili verilerde bazı zaafiyetlerin oluşmasına sebep olmaktadır.

⁷“Uluslararası Göç İstatistikleri”, <http://www.resmiistatistik.gov.tr/detail/subject/uluslararasi-goc-istatistikleri/> [02.01.2021]

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Anadolu toprakları insanoğlunun yerleşik hayata ilk geçtiği, medeniyetler kurduğu bir coğrafya olmasının yanında, Asya kıtası ile Avrupa kıtasının arasında köprü konumunda olması sebebiyle birçok medeniyetin uğrak yeri olmuş bir coğrafyadır.⁸ Bu topraklara yönelik göçler eski dönemlerde olduğu gibi bugün de devam etmektedir.

Bu topraklarda, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından 1923 yılında bir ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Osmanlı Devleti farklı uyruk, din, dil ve kültürleri içerisinde barındıran bir sistem iken yeni kurulan yapı ile birlikte homojen bir siyasi ve toplumsal sistem oluşturulmuştur. Kurulan bu siyasi ve toplumsal sistem Türkiye'ye yönelik göçlerin karakteristik özelliklerini de etkilemiştir. Bu noktada 1923 yılından günümüze kadar genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Türkiye'nin almış olduğu göçler özelliklerine bakılarak iki ayrı döneme ayrılabilir.⁹ Birinci dönem, 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasıyla başlayıp 1979 yılında gerçekleşen İran devrimine kadar geçen zamanı kapsamaktadır. Bu dönemin genel özelliği, Türkiye sınırları dışında kalmış Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı insanların Türkiye'ye göçünü kolaylaştırmaktır. Bu göçlerin taşıdığı ana amaç, yeni kurulan ulus-devlet yapısının

⁸ Şevket Dönmez, “Demir Çağında Anadolu'ya Yapılan Göçler”, *Aktüel Arkeoloji*, C. 1 S. 54 (2016): 76-85.

⁹ Ahmet İçduygu ve Nalan Soyarık Şentürk, “Türkiye’de Göçmenlerin Vatandaş Olma Eğilimleri: Algılar ve Deneyimler” *Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*, (İstanbul: Koç Üniversitesi, 2014): 3.

daha da homojenleşmesini sağlamaktır.¹⁰ Bu dönemde göç ile ilgili yapılan idari ve yasal düzenlemelerin temelinde de bu politika yatmaktadır. Bu politikayı en iyi yansıtabilecek örnek ise, 1934 yılında yürürlüğe giren İskân Kanunu'dur.¹¹ İskân Kanunu ile birlikte, "Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olanların" Türkiye'ye göç etmelerinin yasal zemini oluşturulurken bu tanım dışında kalan kişilerin Türkiye'ye göç etmeleri engellenmek istenmiştir.¹² İlk dönemde Türkiye'nin göçe ve göçmenlere yönelik politikaları dış ülkelerdeki siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmelerden daha az etkilenmiştir. O sebeple ulus-devleti merkeze alan göç politikalarının uygulanması da kolay olmuştur. Fakat 1980'li yıllardan itibaren özellikle küreselleşmenin yaygınlaşması ve Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar Türkiye'nin göç politikalarını da etkilemeye başlamıştır. Bu anlamda ikinci dönem, 1979 yılında İran'da gerçekleşen devrim ile başlayıp günümüze kadar gelmektedir. Bu dönemi ilk dönemden ayıran en önemli özellik, farklı uyruklardan, dinlerden ve kültürlerden göçmenlerin de ülkeye göç etmeye başlamasıdır. 1979 yılında İran'da gerçekleşen devrimin ardından İran'dan Türkiye'ye kitlesel bir göç akımı başlamıştır.¹³ Bu göç akımı Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaşmış olduğu 'yabancı' (Türk soyundan gelmeyen ve Türk kültürüne bağlı olmayan) göçlerin başlangıcı olmuştur. 1979 yılından bugüne, İran'dan gelen göçmenlerin dışında Orta Doğu, Afrika ve Asya'daki birçok ülkeden Türkiye'ye göçmen akımları olmuştur. İkinci dönemdeki göçmen karakterinin farklılaşmasında etkili olan bazı unsurlar vardır. Bu dönemde küreselleşme, iletişim ve ulaşım ağlarının yaygınlaşması, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ve çevre ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar göçü tetikleyen en önemli unsurlar olmuştur. 1979 yılında İran'dan gelen göçlerle başlayan ikinci dönemdeki göç hareketleri Irak, Bulgaristan ve Suriye'den gelen göçmenlerle devam etmiştir. Özellikle Türkiye'ye yönelik yakın coğrafyasındaki ülkelere gerçekleşen bu göç

¹⁰ İçduygu, "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere", 54-55.

¹¹ "İskan Kanunu", (2510 S.K), *Resmi Gazete*, 2733 (Haziran 1934).

¹² İçduygu, "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere", 55.

¹³ Ahmet İçduygu, "The Politics of International Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey", *International Social Science Journal*, C.52, S.165 (2000): 360.

hareketlerinin altında çok farklı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkenler yatmaktadır. Çalışmada, tüm bu etkenler itici, çekici ve nötr faktörler ışığında değerlendirilecektir.

Birinci dönemdeki göçlerin karakteristik özelliklerine daha detaylı bir şekilde bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin sınırları dışında kalmış Türk ve/veya Müslüman halkın Türkiye'ye yönelik göçleri göze çarpmaktadır.¹⁴ 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasının ardından oluşan bu göç hareketlerinin yeni kurulan ulus-devletin inşa sürecinde bir homojenleştirme, tek-tipleştirme, farklılıkları azaltma amacı taşıdığı açıktır.¹⁵ Bu sebeple ilk dönemdeki göçleri doğrudan uluslararası göç olarak adlandırmak yapılan analizler açısından eksikliğe neden olabilir. 1980'li yıllardan itibaren uluslararası alanda küreselleşme ve iletişim ağlarının yaygınlaşması, bölgesel anlamda Türkiye'ye yakın ülkelerdeki iç savaşlar, devrimler, otoriter yönetimler, dış müdahaleler, işsizlik, yoksulluk ve insan hakları ihlalleri Türkiye'ye yönelik göçlerin hem karakterini değiştirmiş hem de yoğunluğunu artırmıştır.

Göç çalışmalarında kullanılan en yaygın teorilerden biri Everett Lee'nin İtme ve Çekme Kuramı'dır.¹⁶ Bu kurama göre, hem yaşanılan hem de gidilen yerde bazı olumlu ve olumsuz özellikte itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler bireylerin göç etme kararlarını etkileyen ana sebepler olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmada bu kuram ile bağlantılı olarak göç eden yabancıları kendi ülkesinden göçe zorlayan/iten sebepler ile Türkiye'ye göçe çeken sebepler bir arada değerlendirilecektir. En başta, kendi ülkelerinden göçe zorlayan sebeplerin arkasında yatan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkenler değerlendirilecektir. Bu faktörlerden hangilerinin göç etme kararı alırken daha etkili olduğu incelenecektir. Daha sonra, göçmenlerin göç etme kararı alırken neden Türkiye'yi tercih ettikleri ve bu tercihlerinin altında yatan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkenlerin neler

¹⁴ İçduygu ve Soyarik Şentürk, "Türkiye'de Göçmenlerin Vatandaş Olma Eğilimleri: Algılar ve Deneyimler", 9-14.

¹⁵ A.g.e, 24-27.

¹⁶ Lee, "A Theory of Migration".

olduğu değerlendirilecektir. Kısacası, bu çalışma göç etme kararını etkileyen itici ve çekici faktörleri tespit etmeye çalışacaktır.

1979'dan sonra başlayan uluslararası göç hareketleri Türkiye'yi göç-alan bir ülke haline getirmiştir. 1980'li yıllara gelmeden önce uluslararası göç literatüründe genel olarak göç-veren bir ülke olarak anılan Türkiye'nin göç konusundaki profilinde tam tersi yönde bir değişiklik meydana gelmiştir.¹⁷ Türkiye, göç-alan bir ülke olmasının yanı sıra aynı zamanda göçe-geçiş (transit) ülkesidir. Türkiye, Asya ve Avrupa kıtasını birbirine bağlaması ve ticaret yollarının geçiş güzergâhında olması sebebiyle 'köprü' konumunda olan bir ülkedir. Göç konusunda da bu özelliğini devam ettiren Türkiye, Doğu ülkelerinden Batı ülkelerine geçişte önemli bir geçiş ülkesi olmuştur. Dünya Bankasının 2018 verilerine göre, Türkiye, dünyanın en çok göç veren bölgeleri olan Afrika ve Orta Doğu ile en çok göç alan bölgelerinden biri olan Avrupa arasında uluslararası göç hareketleri bağlamında transit bir özellik taşımaktadır.¹⁸

Genel olarak bakıldığında bu araştırmayı önemli kılan özellikler şunlardır. Küreselleşme ile birlikte insanların göç etme imkânları artmış ve ulus-devletlerin sınırları yabancılar tarafından aşınmaya başlamıştır.¹⁹ Bu çalışmanın birinci önemi, küreselleşme süreci ile birlikte Türkiye'nin artan uluslararası göç hareketlerinden ne ölçüde etkilendiğini ortaya koymasıdır. İç savaşlar, totaliter rejimler, siyasi istikrarsızlıklar, dış müdahaleler, insan hakları ihlalleri, ekonomik problemler, etnik ve mezhepsel çatışmalar gibi sebepler dolayısıyla insanlar daha iyi hayat şartlarına sahip olabilmek için farklı ülkelere göç etmektedir. Tüm bu gelişmeler Türkiye'ye

¹⁷ Kemal Kirişçi, "Turkey: A country of Transition from Emigration to Immigration", *Mediterranean Politics*, C.12, S.1 (2007): 91-97.

¹⁸ "Ülkelere ve Menşei Ülkesine Göre Mülteci Nüfusu", Göç İstatistikleri 1990-2018, <https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR>

¹⁹ İçduygu, "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere", 51-52.

yönelik uluslararası göç hareketlerini de tetikleyen unsurlar olmuştur.²⁰ Bu çalışmanın ikinci önemi, Türkiye'nin aldığı göçleri itici ve çekici faktörler ışığında açıklarken Türkiye'nin bölgedeki siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan bulunduğu konumu ortaya koyacak olmasıdır. 1980'li yıllardan itibaren uluslararası ve bölgesel gelişmeler neticesinde Türkiye göç hareketlerine yoğun bir şekilde maruz kalmıştır. Gelen bu göçmenler arasında Türkiye'yi hedef ülke olarak görenler olmakla birlikte transit ülke olarak görenler de bulunmaktadır. Bu çalışmanın bir diğer önemi, Türkiye'nin 1979'dan itibaren aldığı göçlerde hedef ülke ve transit ülke özelliklerinin ne şekilde değiştiğinin ortaya konulacak olmasıdır. Çalışmayı önemli yapan son özellik ise, Türkiye'nin 1979'dan itibaren aldığı uluslararası göçlerin altında yatan sebepleri hem itici hem de çekici faktörler ışığında kapsamlı bir şekilde değerlendirecek ilk çalışmalardan biri olmasıdır.

1.2 Araştırmanın Kapsamı ve Problemi

Avrupa ülkelerine vermiş olduğu işçi göçü sebebiyle Türkiye'nin 1980'li yıllardan önce bilinen en belirgin durumu, göç-veren ya da kaynak ülke olmasıdır.²¹ Ancak 1980'li yıllardan itibaren Türkiye, özellikle Orta Doğu ve Orta Asya'dan gelen göçmen akımları ve sığınma talepleri ile karşı karşıya kalmıştır.²² Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren göç konusundaki değişen rolünün altında, hem Türkiye açısından hem de göç veren ülkeler açısından çok farklı nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler her ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı içerisinde ayrı olarak ele alınacaktır.

1979 yılından itibaren gerçekleşen uluslararası göçlere bakıldığında, gelen göçmenlerin kaynağının büyük oranda Türkiye'nin sınır komşuları olduğu söylenebilir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından her yıl yayımlanan istatistiklere bakıldığında, oturma izni ile kalan ülke vatandaşları sıralamasında

²⁰ Taşkın Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1 (2014): 180-200.

²¹ İçduygu, “Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 222.

²² Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye” 178.

Türkiye'nin sınır komşuları olan Irak'ın birinci, Suriye'nin ikinci ve İran'ın ise beşinci sırada olduğu görülmektedir.²³ Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin bu istatistik içerisinde yer almamasının sebebi, bir kısmının daha sonra geri dönmesi, kalanların da büyük çoğunluğunun vatandaşlığa alınmasıdır. 1979'dan bu yana ortaya çıkan çeşitli siyasi ve toplumsal gelişmeler Türkiye'ye göçü tetikleyen ana unsurlar olmuştur. Bunlara örnek olarak; İran devrimi, İran-İrak Savaşı, Birinci ve İkinci Körfez Savaşı, Halepçe Katliamı, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Arap Ayaklanması ve Suriye iç savaşı verilebilir.²⁴ Bu çalışmada, bu tür siyasi ve toplumsal gelişmelerin Türkiye'ye göç etme kararını nasıl etkilediği itme ve çekme kuramı çerçevesinde değerlendirilecektir.

Araştırmanın temel problemi, Türkiye'nin 1979'dan sonra almış olduğu uluslararası göçlerin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel arka planının itici ve çekici faktörler ışığında neler olduğunu anlamak olacaktır. Bu temel problemten yola çıkılarak araştırmada yanıtı aranacak diğer sorular ise şunlar olacaktır:

- 1960'lı yıllarda göç-veren bir ülke konumundayken, 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'yi göç-alan bir ülke konumuna getiren sebepler nelerdir?
- Türkiye'nin almış olduğu uluslararası göçlerde temel çekici faktörler nelerdir?
- Türkiye göç konusunda ağırlıklı olarak hedef ülke midir yoksa bir geçiş ülkesi midir?
- Türkiye'ye yapılan göçlerde temel motivasyon kaynağı olan faktörler nelerdir? Siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel arasında hangi faktörler ön plana çıkmaktadır?

1.3 Araştırmanın Yöntemi ve Kuramsal Çerçeve

Araştırmada hem birincil kaynaklar hem de ikincil kaynaklardan yararlanılacaktır. Birincil kaynak olarak; uluslararası göçler hakkında Göç İdaresi Genel

²³ “İkamet İzinleri”, İstatistikler, www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri [18.01.2020]

²⁴ Bilhan Kartal ve Emre Başçı, “Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.12, S.2 (2014): 281-282.

Müdürlüğü'nün, Dünya Bankası'nın ve Birleşmiş Milletler'in istatistiklerinden faydalanılacaktır. Ayrıca bazı kavramları tanımlamak ve Türkiye'nin göç politikalarını anlamak amacıyla 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'ndan da yararlanılacaktır.²⁵

Araştırmada ikincil kaynak olarak araştırma konusu ile ilgili akademik makale, dergi, kitap, ilgili tez çalışmaları, web siteleri, raporlar ve bildiriler gibi veri kaynakları incelenmiştir.

Çalışmanın kuramsal çerçevesini belirleyen en önemli teori, Everett Lee'nin 1966 yılında yayımlamış olduğu “Bir Göç Teorisi (- A Theory of Migration)” adlı makalesinde ortaya koyduğu İtme ve Çekme Kuramı (*Push and Pull Factors*)’dır. Bu kurama göre, ne kadar kısa veya uzun, ne kadar kolay veya zor olursa olsun her göç hareketinin içerisinde bir kaynak ülke ve bir de hedef ülke bulunmaktadır. Hem yaşanılan hem de gidilecek yerde, göçe etki eden itici ve çekici faktörler bulunmaktadır.²⁶ Bu kuram, Türkiye’ye yönelik uluslararası göçleri açıklarken göçmenlerin gelmiş olduğu ülkelerden neden göç ettiğini ve göç etme kararı alırken Türkiye’yi neden tercih ettiklerini açıklamak için kullanılacaktır. Bu kuramın dışında göçe dair diğer kuramlardan da çalışmada bahsedilecektir. Göçe dair diğer kuramlardan bahsederken Stephen Castles ve Mark J. Miller’in “Göçler Çağı; Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri” isimli kitabından faydalanılacaktır.²⁷ Bu kitapta, göç kuramları, modern zamanların farklı dönemlerinde oluşan göç hareketleri ve gelecekteki göç hareketleri hakkında bir çalışma yapılmıştır. Kitap, göç kuramlarını Ekonomik Göç Kuramları, Tarihsel Yapısalcı Yaklaşım ve Göç Sistemleri Teorisi olarak ayrı bir şekilde ele almıştır. Literatürde çok farklı şekilde sınıflandırılmaları sebebiyle göç kuramlarını açıklamak ve anlamak zorlaşmaktadır. Bu durum Savaş Çağlayan’ın göç kuramlarını açıkladığı “ Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi” adlı makalesinde de görülmektedir. Çağlayan makalesinde, bireysel

²⁵ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458 S.K)”, *Resmi Gazete*, 28615 (Nisan 2013).

²⁶ Lee, “A Theory of Migration”, 49-52.

²⁷ Stephen Castles and Mark J. Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008).

faktörlerin göç üzerindeki etkilerine ağırlık veren göçmen çalışmaları ile yapısal faktörlerin göç üzerindeki etkilerine ağırlık veren göç çalışmalarının net bir şekilde ayrılması gerektiğini vurgulamıştır.²⁸ Göç ve göçmen ilişkisinin karmaşık bir yapısı olduğunu, doğru bir analiz yapılmak isteniyorsa bu ikisinin ayrımının yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Çağlayan, Castles ve Miller'den farklı olarak göç kuramlarını göç ve göçmen ayrımı gözeterek açıklamaya çalışmıştır. İçduygu, göç kuramlarının birbiriyle bağdaşmaz olmadığını farklı nedensellik ve farklı irdeleme süreçlerine sahip olduklarını belirtmiştir.²⁹ Ayrıca İçduygu, göçün sosyal bilimlerin çok farklı alanlarıyla ilgili olması sebebiyle göçle ilgili “tek büyük bir teori”den bahsedilemeyeceğini vurgulamıştır. Göçle ilgili bu kadar farklı açıklamaların ve sınıflandırmaların olmasının temel sebeplerden biri, çok farklı disiplinleri ilgilendirmesi ve genel geçer bir teorinin oluşturulamaması denilebilir. Fakat bu durum, göçle ilgili çalışma yaparken kuramsal ve kavramsal çerçevenin oluşturulmasını da zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde göç ile ilgili teorik çalışmalardan bahsederken, Çağlayan'ın makalesinde yer verdiği Ravenstein'in Göç Kanunları, Ulusası Kuram, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı ve İtme ve Çekme Kuramı açıklanacaktır. Bu çalışmada kullanılan temel kuram, İtme ve Çekme Kuramı'dır fakat göçle ilgili diğer teorik çalışmalardan da bahsedilecektir. Bu çalışmada, diğer göç teorilerinden bahsedilmesinin iki sebebi bulunmaktadır. İlki, göç kuramlarının gelişimini ve bu göç kuramlarının göçleri açıklayış biçimini daha iyi anlayabilmektir. İkincisi ise, İtme ve Çekme Kuramı'nın ortaya çıkış sürecini ve diğer göç teorileriyle kıyaslandığında göçleri açıklayış biçimindeki farklılıkları ortaya koymaktır.

Çalışmada, Türkiye'de göç konusunda yaptığı çalışmalarla ön plana çıkan Ahmet İçduygu'nun eserlerinden faydalanılacaktır. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenen ve Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi (Mirekoç) tarafından 2014 yılında hazırlanan “Türkiye'nin

²⁸ Savaş Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(İLKE)*, C.1, S.17 (2006): 67-91.

²⁹ İçduygu, “Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 35.

Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere” isimli araştırma raporu, yararlanılan kaynakların başında gelmektedir. Bu araştırma raporunda, Türkiye’nin Cumhuriyet’in ilanından itibaren günümüze kadar izlediği uluslararası göç ve sığınma politikalarının tarihsel olarak değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu araştırma raporunun iki yönü ön plana çıkmaktadır. İçduygu, 1923 yılında Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren ulus devlet/modernite ve uluslararası göç ilişkisini üç farklı döneme ayırmıştır.³⁰ Buna göre, 1923-1950 yılları arasında ulus devlet inşasının erken dönemi, 1950-1980 yılları arasında ulus devlet inşasının yerleştirilmesi ve 1980 sonrası dönemi ise ulus devlet inşasının küresel etkilere açık hale gelmesi olarak açıklamıştır. Bu sınıflandırmaya genel bir bakış açısıyla bakıldığında; 1923-1980 arasında ulus devletin inşa edildiği ve yerleştirildiği dönem, 1980 sonrasında ise küreselleşmenin etkisiyle ulus devletin aşınmaya başladığı dönem olduğu görülmektedir. Bu araştırma raporunun ön plana çıkan ilk özelliği, Türkiye’ye farklı dönemlerde gerçekleşen göç hareketlerinin arasındaki karakteristik farklılıkları ortaya koymasındır. Buna göre, Türkiye’ye yönelen düzenli ve düzensiz göçler ayrı olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu göç hareketlerinin altında yatan faktörlere vurgu yapılmıştır. Bu raporda ön plana çıkan ikinci özellik, Türkiye’nin aldığı uluslararası göçlerin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarını açıklamasıdır. Araştırma raporunda ağırlıklı olarak 1980 yılı öncesi dönem, özellikle Cumhuriyet döneminin ilk yılları ele alınmıştır. Bu dönem ele alınırken dönemin siyasi konjonktürüne yoğun bir şekilde vurgu yapılmıştır. Bu sebeple raporda, küreselleşmenin yayılmaya başladığı 1980 yılı sonrası dönemde oluşan uluslararası göç hareketlerinin biraz daha arka planda kaldığı söylenebilir. Bu durum raporun eksik yönlerinden biridir.

Taşkın Deniz’in “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye” adlı makalesi de bu çalışmada başvurulacak kaynaklardan biridir.³¹ Makalede, dünya genelinde yaşanan uluslararası göç hareketlerinin sebep olduğu siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlara, Türkiye’nin uluslararası göç problemi karşısındaki durumuna ve kaynak, hedef ve transit ülke olarak almış olduğu uluslararası göçlere değinilmiştir. Makalede,

³⁰ İçduygu, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 53.

³¹ Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, 180-200.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin almış olduğu uluslararası göç hareketlerin tamamına yer verilmiştir. Fakat makale, uluslararası göç hareketlerinden bahsederken bu göç hareketleri ile ilgili derinlemesine bir analiz içermemektedir. Bu durum makalenin eksik kalan taraflarından biridir.

Kübra Yücel Yönlü'nün “Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye’ye Gelen Dış Göç Dinamiği: Göç Sosyolojisi”³² ve İbrahim Yıldız'ın “Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası”³³ isimli kitapları da çalışmada faydalanılan kaynaklardandır. Her iki kitapta da Türkiye’ye yönelik uluslararası göçler ele alınmaktadır. Yönlü, Osmanlı döneminden günümüze kadar gelen süreçte Türkiye’ye yönelik uluslararası göç hareketlerini özellikle bölgesel bazda ele almıştır. Yıldız ise, Türkiye’ye yönelen uluslararası göç hareketlerini ülkeleri merkeze alarak değerlendirmiştir. Bu çalışmada, üçüncü bölümdeki Irak, Bulgaristan ve Suriye’den gelen göç hareketlerini ele alırken bu kitapların her ikisinden de istifade edilmiştir.

Kullanılan göç kavramları ve tanımları ile alakalı olarak hükümetler arası bir kurum olan Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) 2009 yılında yayımlamış olduğu “Göç Terimleri Sözlüğü”nden faydalanılacaktır. Bunun dışında Türkiye’ye giriş yapan ve ülkede kalma amacı taşıyan yabancılarla ilgili iş ve işlemlerin esas alındığı mevzuat olan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’ndan da istifade edilecektir. 6458 Sayılı YUKK 11 Nisan 2013 yılında yürürlüğe girmiştir ve günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir.

1.4 Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmada öne sürülen hipotezler şunlardır:

1. Türkiye günümüzde uluslararası göçler konusunda hedef ülke konumundadır.
2. Aldığı uluslararası göç hareketlerine bakıldığında göçmenleri Türkiye’ye iten en önemli faktör, yakın coğrafyasında bulunan ülkelerin içerisinde bulunduğu siyasi ve ekonomik sıkıntılardır.

³² Kübra Yücel Yönlü, “*Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye’ye Gelen Dış Göç Dinamiği: Göç Sosyolojisi*”, 1.bs. (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018).

³³ İbrahim Yıldız, “*Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*”, 1. bs. (Ankara: Kırmızı Çatı, 2018).

3. Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketlerinin altında yatan en önemli çekici faktör, can ve mal güvenliğini sağlayabilecek bir ortamın bulunmasıdır.
4. Türkiye'ye yönelik uluslararası göçlerin altında yatan faktörlerin çok karmaşık bir yapısı vardır. Siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel unsurların birbiriyle iç içe geçmesi Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketlerinin açıklanmasını zorlaştırmaktadır.

1.5. Kavramlar ve Tanımlar

Araştırmada kullanılan kavramların ve tanımların alındığı iki temel kaynak bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) yayımlamış olduğu Göç Terimleri Sözlüğü'dür.³⁴ Diğer kaynak ise, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur.³⁵

Başvuru Sahibi

Mülteci statüsü, vize ya da çalışma izni verilmesi gibi kendisine kamusal ya da yasal bir işlem yapılmasını isteyen kişi.³⁶

Çalışma İzni

Göçmen işçilerin ev sahibi ülkede çalışmasına izin veren hukuki belge.³⁷ Çalışma izinlerini Türkiye'de düzenleyen kurum Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dır. Çalışma izni almak isteyen yabancıların başvuru öncesinde en az altı aylık ikamet izni tezkere sahibi olması zorunludur.³⁸

³⁴ Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü, Cenevre 2009.

³⁵ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458 S.K.)”.

³⁶ A.g.e, 5.

³⁷ A.g.e, 8.

³⁸ “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği”, *Resmi Gazete*, 25214 (Ağustos 2003): 7.

Düzensiz Göç

Düzensiz göç konusunda genel ve açık bir tanım yapmak zor olmakla birlikte şu şekilde ifade edilebilir: Gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketler. Hedef ülkeleri açısından, bir ülkeye yasadışı giriş yapmak veya bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, göçmen, belirli bir ülkeye girmek, orada ikamet etmek veya çalışmak için göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip değildir. Gönderen ülke açısından ise, bir kişinin geçerli pasaportu veya seyahat belgesi olmadan bir uluslararası sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak idari koşulları yerine getirmemesi gibi durumlarda düzensizlik söz konusudur.³⁹

Genelde düzensiz göçü ‘göçmen kaçakçılığı’ ve ‘insan ticaretiyle’ sınırlandırmak gibi bir eğilim söz konusudur. Ancak düzensiz göç bunların dışında daha geniş bir kapsamı içine almaktadır.

Düzenli Göç

Menşei ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçisi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak insanların olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri.⁴⁰

Türkiye’de genelde ikamet izni ile kalan yabancılar düzenli göç tanımının içerisine dahil edilmektedir.

Geri Kabul Anlaşması

Düzensiz durumdaki yabancıların anavatanlarına veya onları geri göndermek isteyen devlete ulaşmak için üzerinden geçtikleri üçüncü devlete geri gönderilmeleri için devletlerin izlemeleri gereken usulleri öngören anlaşma.⁴¹

Örnek olarak, vize serbestisi diyalogunun başlamasına paralel olarak Avrupa Birliği ile Türkiye arasında 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan Geri Kabul Anlaşması

³⁹ Göç Terimleri Sözlüğü, 15.

⁴⁰ A.g.e, 15.

⁴¹ Göç Terimleri Sözlüğü, 21.

verilebilir.⁴² Bu anlaşma ile amaçlanan, mütakabiliyet çerçevesinde bir taraftan diğer tarafa giriş, vize ve ikamet etme koşullarına uymayan kişilerin karşılıklı olarak geri kabulünü sağlamaktır.

Güvenli Üçüncü Ülke

Güvenli üçüncü ülke, kabul eden ülkeye göre, menşei ülke dışında, sığınmacının koruma bulduğu veya bulabileceği bir ülkedir.⁴³ Bu tanım daha çok mülteci kabul etme prosedürlerinde kullanılmaktadır. Özellikle Türkiye gibi mülteci kabulünde coğrafi sınırlama koyan ülkelerdeki yabancıların başka bir ülkeye yerleştirilmesi sürecinde bu prosedüre sıklıkla rastlanmaktadır.

Hedef Ülke

Yasal veya yasadışı göç akınları için varılacak hedef konumundaki ülkeye denir.⁴⁴ Örneğin; Türkiye’ye göç etmiş bir Irak vatandaşının, ülkeden ayrılma gibi bir niyeti yoksa ve Türkiye’de yaşamını sürdürmek istiyorsa bu kişi için Türkiye bir hedef ülkedir.

İkamet İzni

Bir devlet tarafından bir yabancıya verilen ve o yabancının o devlette yaşama hakkı olduğunu tasdik eden belgeye denir.⁴⁵ Örneğin, Türkiye’ye vizeyle veyahut vize muafiyeti ile giriş yapmış yabancı uyruklu bir kişi ülkede doksan günden fazla kalmak istiyorsa ikamet izni almak zorundadır.⁴⁶ Aksi takdirde ülkede düzensiz göçmen durumuna düşüp sınır dışı edilme durumu ortaya çıkmaktadır.⁴⁷

İkincil Koruma

⁴² “Göç Politikaları”, Geri Kabul Anlaşması, www.avrupa.info.tr/tr/geri-kabul-anlasmasi-6895 [03.09.2019]

⁴³ Göç Terimleri Sözlüğü, 24.

⁴⁴ A.g.e, 25.

⁴⁵ A.g.e, 28.

⁴⁶ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458 S.K.)”, 19.

⁴⁷ A.g.e, 54.

Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşei ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşei ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.⁴⁸

İtme-Çekme Faktörleri

Göç, genelde “itme-çekme modeline” göre analiz edilmektedir. Buna göre, bir insanın ülkeden ayrılmasına neden olan itme faktörleri ile yeni bir ülkeye gitmelerini cazip kılan çekme faktörleri beraber analiz konusu olmaktadır.⁴⁹ Bu kuram, günümüzde ilk ortaya çıktığı anlamının ve kapsamının dışında farklı anlamlarda da kullanılabiliyor. Bu kuramı ilk ortaya atan kişi ise Amerikalı Profesör Everett Lee’dir.⁵⁰

Menşei Ülke

Yasal veya yasadışı olsun, göç akınlarının kaynağı konumundaki ülkeye denilmektedir.⁵¹ Örneğin, ülkelerindeki iç karışıklık ve savaş sebebiyle Suriye’den Türkiye’ye milyonlarca Suriyeli göçmen/sığınmacı akın etmiştir. Bu durumda, Suriye kendi ülkesinden başka ülkelere göç vermesi sebebiyle Menşei ülke olarak adlandırılabilir.

*** Mülteci (BM’ye göre)**

İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korkusu yüzünden ilgili ülkenin korunmasından yararlanmak istemeyen

⁴⁸ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458 S.K.)”, 63.

⁴⁹ Göç Terimleri Sözlüğü, 30.

⁵⁰ Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, 72.

⁵¹ Göç Terimleri Sözlüğü, 41.

kişi.⁵² Bu Birleşmiş Milletlerin kullanmış olduğu tanımdır ve herhangi bir coğrafi kısıtlama yer almamaktadır.

***Mülteci (Türkiye’ye göre)**

Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.⁵³

Türkiye’nin yapmış olduğu mülteci tanımında, Birleşmiş Milletlerden farklı olarak coğrafi kısıtlama yer almaktadır. Türkiye sadece Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar temelinde mülteci statüsü vereceğini beyan etmiştir.

Sığınmacılar

İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne dair yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.⁵⁴

Şartlı Mülteci

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden

⁵² Göç Terimleri Sözlüğü, 43.

⁵³ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458 S.K.)”, 61.

⁵⁴ Göç Terimleri Sözlüğü, 49.

yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.⁵⁵

Türkiye, Avrupa dışında kalan ülkelerde meydana gelen olaylar sebebiyle ülkesine gelmiş olan kişilere Şartlı Mülteci statüsü tanımaktadır. Buna göre, bu yabancılara Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği(BMMYK) tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’de yaşama hakkı verilmektedir.

Transit (Geçiş) Ülke

Yasal veya yasadışı olsun, göç akınlarının doğrudan içinden geçtiği ülkeye denilmektedir.⁵⁶ Örneğin, 1979 devriminden sonra İran’dan göç eden göçmenlerin birçoğu Türkiye’yi Batı ülkelerine gitmek için transit bir ülke olarak kullanmıştır.⁵⁷

Uluslararası Göç

Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşei ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmalarına denir. Dolayısıyla uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur.⁵⁸ Örneğin, Türkiye’den yaşamak amacıyla Almanya’ya gitmiş birisi uluslararası göç tanımına dahil olur. Ancak gezi veya seyahat amaçlı giden birisi bu tanıma dahil olamaz çünkü bu kişilerin yerleşmek niyeti yoktur.

Üçüncü Ülke

Bir kişinin menşei ülkesi dışındaki ülkelere denir.⁵⁹

⁵⁵ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458 S.K.)”, 62.

⁵⁶ A.g.e, 57.

⁵⁷ Ahmet İçduygu, “Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Responses”, *Mediterranean Quarterly*, C.15, S.4 (2004): 90.

⁵⁸ Göç Terimleri Sözlüğü, 59.

⁵⁹ A.g.e, 60.

Çalışmada, Uluslararası Göç Örgütü tarafından hazırlanan Göç Terimleri Sözlüğü ile 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda geçen göç literatüründeki bazı temel kavramlar kullanılacaktır. Bu kavramların çoğunluğu, hem ulusal hem de uluslararası alanda kullanılan genel-geçer kavramlardır. O sebeple bu kavramların bilinmesi çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için gereklidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde göç kavramı ve temel göç kuramları ele alınacaktır. Bu bölümde ilk olarak, göç kavramı ile ilgili literatürdeki tanımlamalara ve göçün bazı türlerine değinilecektir. Sonrasında göç ile ilgili bazı temel kuramların açıklaması yapılacaktır. Çalışmanın ana kuramı olan İtme ve Çekme Kuramı'nın ayrıntılı açıklaması da bu bölümde yapılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI VE TEMEL GÖÇ KURAMLARI

İlk bölümde araştırmanın konusu, amacı, önemi, problemi, hipotezleri ve kullanılan kavramlara yer verilmiştir. Bu bölümde ise, literatürde göçün nasıl kavramsallaştırıldığına ve ön plana çıkan göç teorilerine yer verilecektir.

2.1. Göç Kavramı Üzerine

Göç, içerisinde çok farklı dinamikleri barındıran bir süreç ya da bir kavramdır. Göçe yönelik oluşturulan siyasalar devletten devlete; duygular ve düşünceler ise toplumdan topluma ve bireyden bireye değişiklik gösterebilir. Göçün en küçük öznesi göç kararını alan insan bireyi/göçmen iken, günümüzde en büyük öznesi olarak göç konusunda dünya genelinde uygulanan yasal düzenlemeleri yapan uluslararası örgütler (BM ve AB gibi) gösterilebilir. Bunların dışında toplumlar ve devletler de diğer aktörler olarak ele alınabilir.

Uluslararası örgütlerin göç konusunda ön plana çıkmaya başladığı süreç, küreselleşmenin yaygınlık kazanmasıyla başlamıştır. Küreselleşmenin yayılmasıyla birlikte artan göç akınları, ulus-devletlerin egemenlik alanlarını sınırlamaya başlamış ve bu durum ulus-devletlerin uluslararası örgütler ile egemenlik alanlarını paylaşmasına sebep olmuştur.⁶⁰ Yani uluslararası göçler, ulus-devletlerin egemenlik alanlarını sınırlayan bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

Göç kendi içerisinde çok farklı boyutları olan bir olgudur. Göçün özneleri/aktörleri olarak birey/göçmen, toplum, devlet ve uluslararası örgütler sayılabilir. Göçün özneleri/aktörleri dışında bir de göç sürecine doğrudan etki eden bazı temel dinamikler vardır. Bu dinamikler, göçün özneleri dışında kalan nesnel boyutunu ifade etmektedir. Bunlar; zaman, mekan ve illiyet bağıdır. Burada zaman, göç

⁶⁰ İçduygu, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 51-52.

hareketlerinin gerçekleştiği dönemi ifade etmektedir. Mekan, göçmenin hareket ettiği kaynak ülkeyi ve ulaştığı hedef ülkeyi ifade etmektedir. İlliyet bağı ise; göçün temel aktörlerinden biri olan göçmen ile onun bir yerden başka bir yere gitmesine sebep olan faktörler arasındaki ilişki olarak tanımlanabilir. Göçmenin kendi bulunduğu ülkeden göç etme kararı almasına sebep olan itici faktörler ile göç ettiği ülkeye gitmesine sebep olan çekici faktörler arasındaki ilişki de illiyet bağının kapsamına girmektedir. Bu süreç içerisinde yer alan siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve dini tüm unsurlar da bu bağın kapsamı altında düşünülebilir.

Göç, içerisinde barındırdığı farklı faktörler ve disiplinler sebebiyle çok boyutlu bir olgudur. Ayrıca birbirinden farklı disiplinlerdeki birçok çalışmaya ve araştırmaya da konu edilmiştir. O sebeple literatürde göç kavramını tanımlayan farklı tanımlamalar mevcuttur. Bir tanıma göre göç, “dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskân ünitesinden bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketidir.”⁶¹

Erder’e göre, en genel anlamında göç “anlamalı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar kısa bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler” olarak tanımlanmıştır.⁶² Göçün temelinde bir hareket etme durumu vardır. Bu hareket etme belli bir uzaklığa ve başka bir yere gitme şeklinde oluşmaktadır. Göçün tanımı, daha teknik ve uluslararası boyutunu da ele alacak şekilde yapılacak olursa: “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir.”⁶³

⁶¹ Ahmet Usanmaz, Fırat Aslangiri ve Yusuf Sayın, “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C.18, S.31 (2016): 2.

⁶² Abdurrahman Yılmaz, “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, *Turkish Studies*, C.9, S.2 (2014):1686 aktaran Sema Erder, *Refah Toplumunda Getto ve Türkler*, (İstanbul: Teknografik Matbaacılık,1986), 9.

⁶³ Göç Terimleri Sözlüğü, 22.

Göçün farklı tanımlamaları olsa da hepsinde ortak olan şey, bir aktörün olması (göçmen) ve bu aktörün belli bir zamanda, belli bir mekândan başka bir mekâna geçme fiilini gerçekleştirmesidir. Ayrıca bu fiili gerçekleştirirken belli sebeplerin ve amaçların (illiyet bağı) bulunduğunu da eklemek gerekir.

Son olarak, göç hareketlerinin göçmen açısından ortaya çıkan sonuçlarından biri, sadece göç eden kişiyi değil, ondan sonra gelecek kuşakları da kapsayacak bir karar/eylem olmasıdır. O sebeple göçü yalnızca bir yerden başka bir yere gitmek, kendi yurduyla bağlarını koparmak ya da gittiği yerin toplumsal yapısı içerisinde asimile olmak gibi yaklaşımlara da indirgememek gerekmektedir.

2.2. Göç Türleri

Göçün çok farklı boyutlarının olması sebebiyle, göç türlerini tek bir başlık altında toplamak mümkün değildir. Örneğin, bazı göç hareketleri isteğe bağlı yapılırken bazıları mecburiyetten yapılabilmektedir veya bazı göç hareketleri ülke sınırları içerisinde gerçekleşirken bazıları ülke sınırları dışında gerçekleşebilir. Ayrıca ne kadar tür ayrımı yapılırsa yapılsın, göçün kendi içindeki özgün yapısı ve çok farklı dinamikleri içerisinde barındırması sebebiyle bu tasnifler her zaman sınırlı olacaktır.

2.2.1. İç Göçler-Dış Göçler (Uluslararası Göçler)

İç göçler, aynı ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşen göçlerdir. Bu göç türüne hem Türkiye’de hem de dünya genelinde sıkça rastlanır. İç göçler sebebiyle o ülkenin nüfusunda herhangi bir değişiklik gerçekleşmez. Sadece göç-alan ve göç-veren şehirlerin ya da bölgelerin nüfus istatistiklerinde değişimler meydana gelir.

Bu göçler kırsaldan kente, kentten kırsala veya bir bölgeden başka bir bölgeye şeklinde meydana gelebilir. İç göçler bazı durumlarda zorunlu olabileceği gibi gönüllü de olabilir. İç göçlerin farklı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sebepleri vardır. Genel olarak bakıldığında, iç göçlerin sebepleri arasında ekonomik faktörlerin daha baskın olduğu söylenebilir. Göç etme kararında itici temel faktörler olarak tarım için toprakların yetersizliği, makineleşme sebebiyle işsiz kalan nüfusun artışı ve

yeterli iş imkanlarının oluşmaması sayılabilir. Göç edilen yere çeken unsurlar arasında ise istihdam fırsatı, yüksek gelir, eğitim ve sağlık gibi sebepler sayılabilir.⁶⁴

Dış göçler (uluslararası göçler) ise, iç göçlerden farklı olarak göçmenin bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye çıkması durumunu ifade eder. Yani bir ülke vatandaşının başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla göç etmesi olarak da tanımlanabilir.⁶⁵ Dış göçlerin, iç göçler ile ortak yanı her ikisinin de zorunlu veya gönüllü olarak ortaya çıkabilecek olmasıdır.

Dış göçler neticesinde göç-veren ülkeden göç-alan ülkeye doğru bir nüfus kayması olur. Bu sebeple ülkelerin nüfus istatistiklerinde değişimler meydana gelir.

Dış göçleri tetikleyen çok farklı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sebepler vardır. Bu sebepler arasında; iç karışıklıklar, doğal afetler, savaşlar, dini ve etnik baskıya maruz kalma, ekonomik kriz, aile içi şiddet, yoksulluk, daha iyi bir yaşam standardı, eğitim imkânları, iş olanakları, güvenlik ve yüksek gelir beklentisi sayılabilir.

2.2.2. Zorunlu ve Gönüllü Göçler

Zorunlu göçler, bireylerin kendi iradeleri dışında göç etmeye mecbur bırakılmaları durumudur. Zorunlu göçler, hem iç göç hem de dış göç örneklerinde görülebilir. Türkiye’deki zorunlu iç göçlere örnek olarak, cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Türkiye’nin doğu bölgesinde yaşayan ve yeni rejime tehdit olarak görülenlerin batıdaki şehirlere göç ettirilmesi verilebilir.⁶⁶ Dış göçler açısından ise, 30 Ocak 1923 tarihinde Yunanistan ve Türkiye arasında yapılan nüfus mübadelesi anlaşması ile Türkiye’ye yapılan göçler örnek olarak gösterilebilir.⁶⁷

⁶⁴ Aslangiri, Sayın ve Usanmaz, “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, 2.

⁶⁵ A.g.e, 3.

⁶⁶ İçduygu, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 115-120.

⁶⁷ A.g.e, 100-113.

Zorunlu göçlerin çeşitli siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal amaçları olabilir. Ancak verilen iki farklı dış ve iç göç örneğinde de olduğu gibi zorunlu göçler çoğu zaman siyasi nedenlerle gerçekleşmektedir.

Gönüllü göçler ise, zorunlu göçlerden tamamen farklı olarak bireylerin iradeleriyle gerçekleşmektedir. Genelde daha iyi hayat standardı ve daha güzel imkânlardan yararlanmak amacıyla yapılır.⁶⁸ Bu tür göçlere, Türkiye'nin 1960'lı yıllarda Almanya başta olmak üzere Fransa, Belçika, Avusturya ve Hollanda gibi Avrupa ülkeleriyle yaptığı işgücü antlaşmaları örnek verilebilir.⁶⁹ Burada göç edip etmeme kararı tamamıyla bireylere bırakılmıştır. Avrupa'ya gitmek isteyen Türk işçiler gerekli prosedürleri tamamladıktan sonra kendi iradeleriyle buralara göç etmiştir.

Gönüllü göçlerin de altında yatan çeşitli siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal faktörler vardır. Bunlar arasında örnekte de verildiği gibi daha çok ekonomik faktörler ön plana çıkmaktadır.

2.2.3. Geçici ve Kalıcı Göçler

Geçici ve kalıcı göçleri ayıran en önemli ayrım, bireyin gittiği yerde ne kadar kalmayı amaçladığıdır. Geçici göçlerde birey gittiği yere yaşamak dışında bir amaç için gitmiştir ve bunu gerçekleştirdikten sonra kendi şehrine ya da ülkesine geri dönecektir. Geçici göçler, hem iç hem de dış göçler için mümkün olabilir. Örneğin, bir ülkeye sadece eğitim amaçlı giden bir kişi eğitimi sonunda ülkesine dönecekse bu geçici göçtür. Tarım işçilerinin kendi ülke sınırları içerisinde mevsimlik işçi olarak çalışması da geçici göçe örnek olarak verilebilir. Geçici göçün ekonomik, eğitim ve sağlık gibi çeşitli sebepleri olabilir.

Kalıcı göçte ise durum tamamen farklıdır. Burada birey gittiği şehirde ya da ülkede yerleşmek amacı taşımaktadır. Kalıcı göçlerde, hem iç hem de dış göçler için mümkün olabilir. Ülkesinde belirli bir siyasi gruba mensubiyeti sebebiyle baskı ve zulüm görme tehdidi olan bir kişinin başka bir ülkeye göç etmesi kalıcı göçe örnek

⁶⁸ Aslangiri, Sayın ve Usanmaz, “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, 3.

⁶⁹ Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye” 186-187.

olarak verilebilir. Bu kişi gittiği ülkede mülteci veya sığınmacı statüsünde kalabilir. Köyünde iş olanaklarının sınırlı olması sebebiyle kentlere göç eden insanlar i ge örnek gösterilebilir.

2.3. G Kuramları

G, siyasetten ekonomiye, hukuktan sosyolojiye kadar çok farklı alanların çalışma konusudur. G ile ilgili alanların çeşitliliği, g hakkında yazılan teorilerin genel özelliklerine de yansımıştır. Bazı g teorileri ekonomi ağırlıklıyken bazıları siyaset veya sosyoloji ağırlıklı olabilmektedir. Geliştirilen g teorilerinin hepsi g olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için önemli katkılar sunmuştur. Ancak g etme kararını etkileyen çok farklı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sebepler bulunmasında dolayı günümüzde g olgusunun tüm farklılıklarını yansıtabilecek çatı görevi görebilecek tek bir kuramın olduğunu söylemek mümkün değildir.⁷⁰

Gn açıklanmasına yönelik teorik çalışmalar on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış, yirminci yüzyılda ise hız kazanmıştır. Gn kuramsal yapısının oluşturulmasına yönelik temel çalışmalardan biri olan, 1885 ve 1889 yıllarında Ernst George Ravenstein tarafından i gn prensiplerini ortaya koymak için yapılan G Kanunları adlı çalışmanın ardından uzun yıllar ciddi bir katkı olmamış ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni kuramlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁷¹

Ravenstein'in çalışma yaptığı tarihten günümüze kadar güç ile ilgili çok farklı teorik çalışmalar olmuştur. Bu teoriler, g konusunun çok disiplinli ve çok yönlü olması sebebiyle birbirlerinden ayrı bir süreçte gelişmiş ve teorisyenler tarafından birbirlerine eklemlenme çabasına da çok fazla girilmemiştir.⁷² Bu sebeple kimi kuramlar bireysel etkenleri ön plana çıkarırken, kimi kuramlar ekonomik ya da politik yapısal etkenlere odaklanmaktadır. G kuramlarındaki farklılığın temel

⁷⁰ E. Deniz Ela zcan, “ ağdaş G Teorileri zerine Bir Değerlendirme”, *İş ve Hayat Dergisi*, C.2, S.4 (2016): 187.

⁷¹ Ravenstein, “The Laws of Migration”, 167-235.

⁷² İçduygu, “Türkiye'nin Uluslararası G Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-tesi Dönüşümlere”, 32.

sebebi, göçün sosyal bilimlerin dallarından sadece birinin özel alanına girmiyor olması gösterilebilir.⁷³

Göç hareketlerinin nasıl ve neden oluştuğunu açıklamaya çalışan, birbirinden farklı kavram ve varsayım noktaları sunan bir dizi göç teorisi bulunmaktadır. Bunlar arasında; Ravenstein'in Göç Kanunları, Ulusaşırı Kuram, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı ve İtme ve Çekme Kuramı yaygın olarak kullanılan göç kuramları arasında yer almaktadır. Göçle ilgili kuramları açıklarken en başta, göç konusundaki ilk kuramsal çalışma olan Ravenstein'in Göç Kanunları ele alınacaktır. Ardından sırasıyla Ulusaşırı Kuram, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı ve İtme ve Çekme Kuramı ele alınacaktır. Çalışmanın üzerine inşa edildiği Lee'nin İtme ve Çekme Kuramı en son ele alınacaktır. Bunun sebebi, ilk etapta diğer kuramların göç ile ilgili nasıl bir teorik zemini olduğunu ve ileriye sürdükleri varsayımların neler olduğunu anlamaya çalışmaktır. Ardından, itme ve çekme kuramının diğer kuramlar ile kıyaslandığında ayırt edici yönleri ve çalışmada kullanılma sebebi daha iyi anlaşılacaktır.

2.3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Ravenstein, 1871 ve 1881 yıllarında İngiltere'de yapılan nüfus sayımı istatistikleri üzerinden göçün genel-geçer kanunlarını bulmayı amaçlamıştır. ⁷⁴ Ravenstein'in çalışmasının önemi, kendisinden sonra yapılacak olan teorik çalışmalara öncülük etmesidir. Bu çalışma, göçün istatistiksel kurallarını ortaya koyarak göçü sistematize eden ilk teori olma özelliğini taşımaktadır.⁷⁵

Çalışmanın kuramsal altyapısı, kentleşme ve endüstrileşme üzerine inşa edilmiş ve on dokuzuncu yüzyılın son dönemlerindeki gelişmeler kuramın temel unsurları olmuştur. Avrupa'da ortaya çıkan endüstrileşme sürecinde, artan iş imkanları ve bununla bağlantılı olarak gelişen ulaşım ağları, insanların yaşamlarını ve topraklarını bırakıp başka yerlere göç etmesine sebep olmuştur. Ravenstein, göç sürecinde

⁷³ Özcan, “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, 187.

⁷⁴ Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, 68.

⁷⁵ Castles and Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 31.

ekonomik etkenlerin dışında eğitim olanaklarına, çevresel faktörlere ve baskıcı kanunlara da atıfta bulunmuştur.⁷⁶

Ravenstein, yayımlamış olduğu Göç Kanunları (*The Laws of Migration*) adlı makalesinde yedi tane göç kanunundan bahsetmiştir.⁷⁷ Bu göç kanunları şu şekilde sıralanabilir:

1. Göç ve mesafe: Göç eden insanların birçoğu kısa mesafeli yerlere göç etme eğilimindedir. Kısa mesafeli bu göç hareketleri daha fazla göçmeni içerisine alabilen, endüstri ve ticaret merkezlerine doğru yönelme eğiliminde olan farklı göç hareketleri oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu büyük endüstri ve ticaret merkezlerine yönelen göçün hacmini belirleyen ana unsur ise, göç edilen yerdeki iş olanaklarının çokluğunun o şehirdeki yerli nüfusa oranıdır. Şehirde yaşayan yerli nüfusun, iş olanaklarına oranla fazla ya da az olması göçün boyutunu etkileyen en önemli faktördür.

2. Göç ve basamakları: Ticaretin ve endüstrinin gelişmesiyle paralel olarak şehirlerde ortaya çıkan hızlı ekonomik büyüme, şehirlerin yakın çevresinde yaşayan insanları şehirlere doğru çekmektedir. Şehirlerin çevresinde yer alan kırsal yerleşimlerdeki göçün doğal sonucu olarak ortaya çıkan seyrelme ise daha uzak yerlerden gelen göçmenler tarafından doldurulmaktadır. Bu uzak bölgelerden gelen göçmenlerin kendi yerleşim alanlarında ortaya çıkarmış olduğu boşluk ise o bölgelere yakın yerleşimlerden gelen göçmenler tarafından doldurulmaktadır.

Ravenstein'e göre, göç hareketleri her zaman bu şekilde basamaklı seyretmekte ve boşalan yerleşim alanları başka bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulmaktadır. Bu ikinci kanun, birinci kanunu desteklemenin yanı sıra göç hareketlerinin ortaya çıkış sürecini de ortaya koymaktadır.

3. Yayılma ve emme süreci: Ravenstein, insanların yer değiştirmesindeki tek amacın göç etmek istemeleri olmadığını belirtmiştir. Göç eden insanların amaçlarından biri, şehirlerde gelişen endüstriyel ve ticari hayattan pay almaktır. Şehirlerdeki rahat yaşantı ve ekonomik zenginlikten pay alma arzusu, yayılma sürecini desteklemektedir. Bu göç hareketleriyle, endüstrileşen şehirlerdeki sanayinin ihtiyacı

⁷⁶ Özcan, “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, 188.

⁷⁷ Ravenstein, “The Laws of Migration”, 198-199.

olan işgücü karşılanmakta ve bu şekilde gelen göçler büyük sanayi merkezleri tarafından emilmektedir. Ravenstein'e göre, hem yayılma hem de emme süreçlerinin ihtiyaçları bu göç hareketleri vasıtasıyla karşılanmaktadır.

4. Göç zincirleri: Ravenstein'e göre, göç alan her yerleşim yeri aynı zamanda göç de vermektedir. Bu şekilde, oluşan her göç hareketi başka bir göç hareketini tetiklemektedir. Yani her göç dalgası kendi içerisinde zincirleme ve ardı ardına gelişen bir süreçtir.

5. Doğrudan ve basamaksız göç: Ravenstein, daha önce bahsettiği dört kanunda kısa mesafeli, basamaklı ve zincirleme bir göç sürecine değinmiştir. Beşinci kanun ise, daha uzun mesafeli, basamaksız ve zincirleme olmayan bir göç sürecinden bahsetmektedir. Uzun mesafeli göç hareketlerinde, göçmenler büyük sanayi ve ticaret merkezlerine basamaksız ve doğrudan bir şekilde yönelmektedir.

6. Kır ve kent yerleşimcilerinin göç etme eğilimi: Ravenstein'e göre, kırsal kesimde yaşayan insanlar kentlerde yaşayan insanlara göre daha çok göç etme eğiliminde olmaktadır. Kentlere yönelik göç hareketleri, kentlerde yaşayan insanları çok fazla yerinden oynatmazken, kırsal kesimlerin kendi içerisinde yaptığı göç hareketleri farklı göç dalgaları ve basamakları oluşturmaktadır.

7. Kadın ve erkek farkı: Ravenstein'in son göç kanunu, göç etme eğiliminde cinsiyet farkının ne kadar etkili olduğuna yöneliktir. Buna göre, kısa mesafeli göçlerde kadınların göç etme eğilimi erkeklerden daha fazladır. Erkekler ise uzun mesafeli göçlere daha fazla eğilim göstermekte ve yurtdışına göç konusunda daha istekli davranmaktadır.

2.3.2. Ulusaşırı Kuram

1980'li yıllarda hızlanan küreselleşme olgusuyla paralel olarak ortaya çıkan uluslararası göç hareketleri, ulusaşırı kuramın oluşmasına sebep olmuştur. Diğer göç teorileri ile kıyaslandığında, ulusaşırıcilik görece daha yeni bir kuramdır.⁷⁸ Ulus-devletlerin kendi aralarında ortaya çıkan göç süreçlerine yönelik bir analiz

⁷⁸ Sirkeci ve Yaylacı, *Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar*, 29.

sağlamaktadır. Bu kuram, göç üzerine yapılan araştırmalarda ulus-devletlerin kendi sınırlarını aşan faktörlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgular.

Göçmenler bir taraftan göç ettikleri toplum ile yakın ilişkilerini sürdürürken diğer taraftan küreselleşen dünyada telefon, televizyon, bilgisayar ve internet aracılığıyla kendi aileleriyle, akrabalarıyla ve çevreleriyle bağlantılarını muhafaza etmeye devam etmektedir. Bu durum bireylerin toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlarının olduğu yerleşimler arasında sürekli olarak göç etmelerine ve göç hareketlerinin daha hızlı büyümesine sebep olmaktadır.⁷⁹ Ulusaşırı hareketler hakkında Alejandro Portes şöyle bir tanım yapmaktadır:

*Ulusal sınırlar arasında tekrarlanma temeline dayanan bu ulusaşırı eylemlerin, katılımcılar tarafından zaman içerisinde düzenli ve fark edilebilir bir şekilde yinelenmesi gerekir. Bu tür eylemler ulusal hükümetlerin temsilcileri veya çok uluslu şirketler gibi görece daha güçlü aktörler tarafından yönetilebileceği gibi, göçmenler ve onların anavatanlarındaki hısım ve akrabaları gibi daha yalın bireyler tarafından da başlatılabilir. Bu eylemler ekonomik girişimlerde sınırlı olmadığı gibi siyasal, kültürel ve dinsel girişimleri de kapsar.*⁸⁰

Castles ve Miller, ulusaşırıcilık kavramının yanında bir de ulusaşırı cemaat kavramını kullanmaktadır.⁸¹ Ulusaşırı kuram, bireyi temel özne olarak görür ve birbirlerinden uzakta yer alan bireylerin meydana getirdiği ulusaşırı cemaatlere ayrı bir önem atfeder.⁸² Göç temelli olarak oluşan ulusaşırı cemaatlerin içerisinde yer alan insanları tanımlamak için muhacir kavramı kullanılabilir. Ancak Castles ve Miller'e göre, göçmenlerin birçoğu tam olarak bu kavramın içerisine girmemektedir. Birkaç yıl kendi ülkesi dışında bir yerde ikamet eden, köken ülkesindeki aileleriyle

⁷⁹ Castles and Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 40.

⁸⁰ Alejandro Portes, Luis E. Guarnizo ve Patricia Landolt, "The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of An Emergent Research Field", *Ethnic and Racial Studies*, C.22, S.2 (1999):464 **aktaran** Castles and Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 40.

⁸¹ Castles and Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 41.

⁸² Sirkeci ve Yaylacı, *Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar*, 29.

iletişimi ve bağları devam eden ve ara sıra köken ülkesine dönerek ailesini ziyaret eden göçmen işçilere muhacir demek doğru değildir. Yani, her ne kadar başka bir ülkeye göç etse de köken ülkesi ile çeşitli şekillerde bağlarını devam ettiren bir kişiyi doğrudan ulusaşırı göçmen olarak tarif etmek doğru olmayabilir. Bu sebeple ulusaşırı hareketleri açıklayan temel özellik, bireyin yaşantısı içerisinde göçün merkezi bir rolde olmasıdır. Ulusaşırı cemaatlerden bahsedebilmek için böyle bir durumun olması gerekmektedir.⁸³

Sirkeci'ye göre, uluslararası göç hareketleri sonucu oluşan ulusaşırı toplumsal alanlar bazı sonuçlara yol açmaktadır. İlk olarak, göç etme kararı kesin ve geri dönüşü olmayan bir yol değildir ve ulusaşırı yaşam kendi içerisinde hayatı devam ettirmek amacıyla izlenilen bir yöntem olabilmektedir. İkincisi, tabiiyetinin olduğu ülke dışında uzun bir süre yaşayan göçmenler genellikle ulusaşırı bağlantılarını güçlendirmektedir. Son olarak, göçmenlerin güçlendirdiği ulusaşırı bağlantılar aile içerisinde olabileceği gibi göç alan ülkelerdeki siyasi parti faaliyetlerinde yer almak gibi farklı örnekler de içerebilir.⁸⁴

2.3.3. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Bu kuram, S.A. Stouffer tarafından 1935-1940 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Cleveland bölgesinden göç etme kararı alan bireyler hakkında bir inceleme yapılarak oluşturulmuştur.⁸⁵ Bu kurama genel olarak bakıldığında, göç konusunda ana aktör olarak bireyin üzerinde durduğunu ve bireylerin göç kararı almasına sebep olan faktörlere odaklandığı görülmektedir. Bu faktörler arasında göç edilecek mesafe, göç edilecek yerin sahip olduğu olanaklar ve bu olanakların büyüklüğü sayılmaktadır.⁸⁶

⁸³ Castles and Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 41.

⁸⁴ Sirkeci ve Yaylacı, *Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar*, 29.

⁸⁵ Özcan, “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, 190.

⁸⁶ Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, 77.

Stouffer oluşturmuş olduğu kuramda, göç etme kararını etkileyen faktörler arasında mesafeyi asıl analiz konusu olarak belirlemektedir.⁸⁷ Buna göre, göç etme amacı olan bireylerin aldığı kararı etkileyen en önemli çekici unsur, göç edilecek yerin kendi ülkesine olan mesafesidir. Göç edilecek yerle köken ülke arasındaki mesafenin kısa olması, göç edecek olan bireyi olumlu anlamda teşvik eden bir unsurdur. Ayrıca göç edilecek hedef ülkenin kısa mesafeli olmasının yanı sıra iş olanaklarının fazlalığı da göç kararını olumlu anlamda etkilemektedir.

Göç etme kararını etkileyen faktörlerin göç mesafesinden ayrı olarak değerlendirilemeyeceğini ortaya atan Stouffer, kesişen fırsatlar kuramını şu şekilde açıklamaktadır:

Eğer bir birey X bölgesinden Y bölgesindeki bir eve taşınyorsa, Y bölgesinde bu bireyin doldurabileceği daha önceden oluşmuş açık bir pozisyonun bulunması gerekir. Bireyin geldiği Y bölgesinde doldurmakta olduğu pozisyon ve bu bölgenin herhangi bir yerinde doldurabilecek olduğu halde doldurmadığı benzer pozisyonlar ise “kesişen fırsatlar” olarak tanımlanmıştır.⁸⁸

Kesişen fırsatlar kuramının uluslararası göç açısından en önemli katkısı, göç mesafesiyle bağlantılı olarak göç sürecinde ortaya çıkabilecek olan muhtemel sorunların göz önünde bulundurmasıdır.⁸⁹ Göç edilecek mesafe arttıkça geçilecek olan ulus-devletlerin sınırları ve buna bağlı olarak muhtemel engeller de artmaktadır. Çünkü geçilecek her sınır, bir kontrol kapısını ve denetleme mekanizmasını beraberinde getirmektedir.

⁸⁷ Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, 77.

⁸⁸ Özcan, “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, 190.

⁸⁹ Samuel E. Stouffer, “*Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance*”, C.5, S.6 (1940): 854-856 **aktaran** Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, 77.

2.1.4. Göç Sistemleri Kuramı

Castles ve Miller'e göre; klasik ekonomik göç kuramlarına yapılan eleştiriler sebebiyle, sosyal bilimlerin içerisindeki daha fazla sayıda disiplini içerisine alan ve göçün tüm boyutlarını kapsamayı amaçlayan Göç Sistemleri Kuramı ortaya çıkmıştır.⁹⁰ Göç Sistemleri yaklaşımı hem göç akışlarının hedeflerinin ne olduğunun hem de göçe konu olan yerler arasındaki tüm bağlantıların araştırılması gerektiği yaklaşımına dayanmaktadır. Bu kuram, uluslararası göç hareketlerinin; kaynak ve hedef ülke arasındaki daha önceden var olan sömürgecilik, ticaret, siyasal ya da kültürel etkileşim gibi bağlara dayandığını ileri sürmektedir.⁹¹ Castles ve Miller bu bağlara bazı örnekler vermiştir. İlk olarak, Pakistan ve Hint uyruklu yabancının İngiltere'ye yoğun göçünü İngilizlerin bu bölgedeki tarihi varlığına dayandırmıştır. Aynı şekilde, Cezayir'den Fransa'ya olan göçü de, Fransa'nın bu ülkedeki sömürgeci varlığına dayandırmıştır. Diğer taraftan, Kore ve Vietnam'dan ABD'ye yapılan göçler de ABD'nin bölgeye yaptığı askeri müdahale ile temellendirilmiştir.⁹²

Fawcett ve Arnold, ortaya koydukları yaklaşımla göç sistemleri kuramı açısından kavramsal bir çerçeve çizmişlerdir. Buna göre ortaya koydukları paradigmayı üç kavramsal kategoriye ayırmışlardır.⁹³ Bunlar; devletlerin kendi aralarındaki ilişkiler ve kıyaslamalar, geniş kültür bağlantıları, aile ve sosyal ağlardır. Fawcett ve Arnold, göç hareketlerini kapsamlı bir şekilde anlamak için bu başlıkların alt unsurlarına da çalışmada yer vermiştir.⁹⁴ Devletlerin kendi aralarındaki ilişkiler ve kıyaslamalar başlığı altında; bunlar arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler ele alınmıştır. Geniş kültür bağlantılarında ise; kültürel benzerlik ve farklılık, ortak dil kullanımı, televizyon, radyo, sinema ve müzik gibi medya organlarının nüfuzu, ortak din ve inanış, eğitim sistemindeki benzerlikler ve yurt dışı gezileri gibi unsurlar ele alınmıştır. Aile ve sosyal ağlar başlığı altında ise; aile, akraba veya

⁹⁰ Castles and Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 35.

⁹¹ A.g.e, 36.

⁹² A.g.e, 36.

⁹³ James T. Fawcett and Fred Arnold, "Explaining Diversity: Asian and Pasific Immigration Systems", *Center For Migration Studies* (1987): 457.

⁹⁴ A.g.e, 458-467.

cemaatinin/topluluğunun coğrafi dağılımı, aile ve cemaatinin/topluluğunun yaptığı göçlerin tarihsel kökeni, göç eden akraba ve arkadaşları ziyaret ya da iletişim kurma, önceki göçmenlerin sosyal ve ekonomik statüleri, göç edenler arasında örnek aile yapıları gibi unsurlar ele alınmıştır.

2.1.5. İtme ve Çekme Kuramı

Everett Lee tarafından Bir Göç Teorisi (*A Theory of Migration*) ismiyle 1966 yılında yayınlanan makalede, Ravenstein'in göç ile ilgili kanunlarına atıfta bulunarak yeni bir değerlendirme yapılmıştır. Lee'nin 1966 yılında bu makaleyi yayınlamasının ardından farklı kişiler tarafından çalışmaya katkılar yapılmış ve kuram geliştirilmiştir.

Lee, makalesinde yapılan birçok göç çalışmasında yayımlanmasından yaklaşık 75 yıl geçmesine rağmen hala Ravenstein'in yapmış olduğu göç çalışmasına atıfta bulunulduğunu ancak çok azı hariç büyük bir kısmının göç literatürüne herhangi bir katkı sağlamadığını belirtmiştir.⁹⁵ Ayrıca Ravenstein'in yapmış olduğu çalışmaya da bazı eleştirilerde bulunmuştur. Lee'ye göre, göçün kendisine özgü bir yapısı vardır ve Ravenstein'in dediği gibi göçün kesin sınırlarla çizilmiş kuralları yoktur.⁹⁶

Lee tarafından yapılan tanımlamaya göre, göç, genellikle kalıcı ya da uzun süreli olarak ikamet yerinin değiştirilmesidir. Gidilen mesafenin ne kadar olduğu, gönüllü veya gönülsüz olarak gidildiği, iç veya dış göç olup olmadığına bakılmaksızın bu hareketlerin tamamı göç tanımının içerisine girmektedir.⁹⁷ Ancak Lee, bir apartmandan başka bir apartmana geçmek ile bir ülkeden başka bir ülkeye gitmek arasında başlangıç ve sonuçları itibariyle ciddi farklar olduğunu da kabul etmek gerektiğini vurgulamaktadır.⁹⁸

Lee'ye göre, aradaki mesafe ne kadar kısa veya uzun, ne kadar zorlu veya kolay olursa olsun her göç hareketinin içerisinde gidilecek bir yer, gelen bir yer ve ortaya

⁹⁵ Lee, "A Theory of Migration", 48.

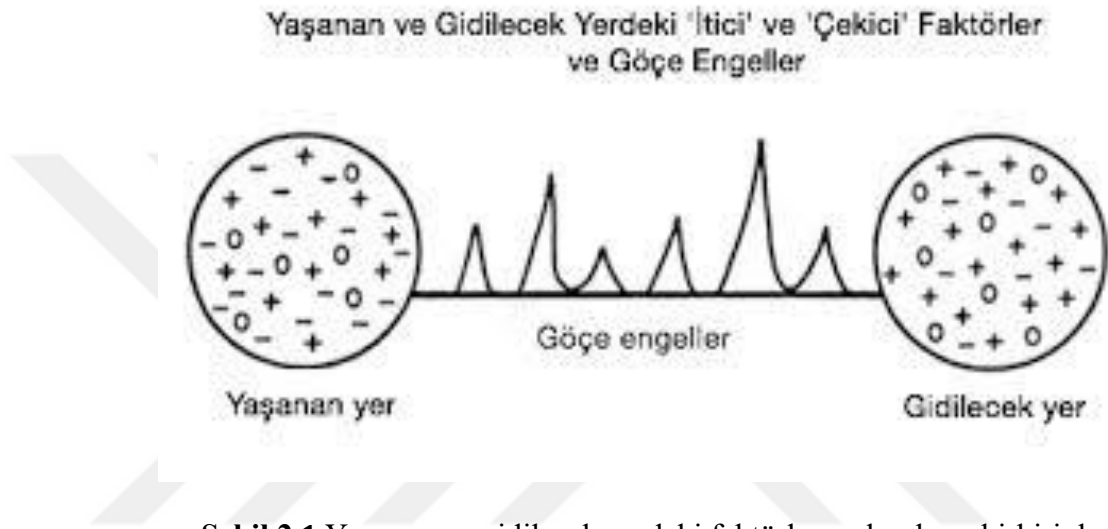
⁹⁶ A.g.e, 47.

⁹⁷ A.g.e, 49.

⁹⁸ A.g.e, 49.

çıkan engeller bulunmaktadır. Lee, göçün bu karakteristik özelliğini ortaya koymak için dört tane temel faktör saymıştır.⁹⁹ Bunlar;

1. Menşe/köken ülke ile ilgili faktörler
2. Varılan/gidilen yer ile ilgili faktörler
3. Sürece müdahil olan engeller
4. Kişisel faktörler

Şekil 2.1 Yaşanan ve gidilecek yerdeki faktörler ve bunların birbiriyle etkileşimi¹⁰⁰

Belirtilen bu dört faktör itme ve çekme kuramının temel bileşenlerini ve işleyişini ortaya koymaktadır. Lee, yapmış olduğu analizlerde göç etme kararını ve göç sürecini bu dört temel faktör üzerinden değerlendirmiştir.

İtme ve çekme kuramında, hem köken ülkede hem de varılacak ülkede itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Bu itici ve çekici faktörlerin beraber değerlendirilmesi bir bütünlük oluşturmaktadır. Şekil 1’de gösterildiği gibi, “+”lar olumlu, “-“ler olumsuz ve “0”lar ise nötr faktörleri göstermektedir. Kurama göre nötr değerler, göçün aktörleri tarafından aynı görünen ve olumlu ya da olumsuz hiçbir etkisi olmayan faktörleri temsil etmektedir. Olumsuz faktörler itmeyi, olumlu faktörler ise çekmeyi

⁹⁹ Lee, “A Theory of Migration”, 50.

¹⁰⁰ Lee, “A Theory of Migration”, 50.

simgelemektedir.¹⁰¹ Yaşanan ve gidilecek yerdeki tüm bu faktörler ele alındığında, hem yaşanan yerin hem de gidilecek yerin kendi bünyesinde taşımış olduğu olumlu ve olumsuz faktörlerin olabileceği görülmektedir.

İtme ve çekme kuramının temel dinamiğini ve işleyişini oluşturan önemli noktalardan biri, köken ülke ile varılan ülkedeki olumlu ve olumsuz faktörlerin birbirinden ayrı olarak ele alınması gerektiğidir. Yani köken ülkedeki olumlu ve olumsuz faktörler kendi içerisinde; varılan ülkedeki olumlu ve olumsuz faktörler de kendi içerisinde değerlendirilecektir. Bu sebeple kuramın içerisinde mutlak olarak itme faktörü veya mutlak olarak çekme faktörü olarak bir değerlendirme yapılmamaktadır.

Lee'nin kuramında incelediği bir diğer faktör ise göçün belirleyenleridir. Buna göre göçün belirleyenleri olarak iki grup faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, kişisel (mikro) faktörler, diğeri ise kişisel olmayan (makro) faktörlerdir. Göç etme eğiliminde olan kişiler köken ülkelerindeki olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olduğunun çok iyi farkındadır ve itme ve çekme faktörlerinin karşılaştırılmasını çok rahat bir şekilde yapmaktadır. Ancak varılacak ülkedeki mevcut yapının içerisindeki belirsizlikler ve göçmenlerin kendi içerisinde oluşturduğu beklentiler de göç sürecinin belirleyenlerindendir.

İtme ve çekme kuramında üzerinde durulan başka bir önemli nokta ise, köken ülke ile varılan ülke arasında karşılaşılan engelleyici faktörlerdir. Köken ülke ile varılacak ülke arasındaki tüm faktörlerin eşitlenmesi durumunda, göç etme kararını sadece göçmene ait kişisel faktörler üzerinden açıklamak yeterli olmayacaktır. Bu sebeple köken ülke ile varılacak ülke arasındaki engellerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Lee, engelleyici faktörleri mikro ve makro olmak üzere iki ayrı gruba ayırmıştır. Göçün içerisinde barındırdığı sosyal ve hukuksal belirsizlikler, ulaşım için yapılacak masraf, ulaşım olanakları ve göçün mesafesi gibi unsurlar mikro faktörlere; ulusal güvenlik endeksli göç sistemleri, sert göç mevzuatı, göç edebilmek için fiziksel uygunluk şartı gibi unsurlar ise makro faktörlere örnek olarak gösterilebilir.¹⁰²

¹⁰¹ Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", 73.

¹⁰² A.g.e, 74.

Lee, göçü açıklarken anlaşılmasının zor ve karmaşık olduğunu vurgulamıştır.¹⁰³ Bu sebeple Lee'ye göre göç, sadece artıların ve eksilerin ele alındığı matematiksel bir hesap değildir; bunların dışında farklı başka faktörlerin de hesaba katılması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Lee'nin oluşturmuş olduğu kuramsal çerçeveden yararlanılacaktır. Diğer göç kuramlarının öne sürdüğü varsayımlar bu çalışmanın doğrudan konusu değildir çünkü bu çalışma, Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketlerinin altında yatan sebepleri itici ve çekici faktörler açısından inceleyecektir. Bu göç hareketlerinin altında yatan sebepleri incelerken Lee'nin ortaya koyduğu itme ve çekme kuramının kullanılmasının iki temel sebebi vardır. İtme ve çekme kuramı, yaşanan yer ve göç edilen yer arasındaki göç ilişkisini olumlu, olumsuz ve nötr gibi temel bir yaklaşımla ele almaktadır. Bu çalışmada itme ve çekme kuramının kullanılmasının birinci sebebi, ortaya koyduğu teorik çerçevenin göçü açıklama konusunda diğer kuramlara nazaran daha anlaşılabilir olmasıdır. Türkiye'nin potansiyel olarak göç aldığı yer Ortadoğu'dur. Bu bölge, dünya üzerinde siyasi, toplumsal ve ekonomik gelişmelerin en hızlı yaşandığı bölgelerden biridir. Türkiye ise özellikle göç konusunda bu bölgede yaşanan gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Bu çalışmada, bölgede yaşanan gelişmeler ışığında Türkiye'ye yönelik göçlerin altında yatan sebepleri hem göç veren hem de göç alan ülke bağlamında analiz etmek amaçlanmaktadır. İtme ve çekme kuramının kullanılmasının ikinci sebebiyse yakın coğrafyasındaki siyasi, ekonomik ve sosyal problemler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin aldığı uluslararası göçleri analiz etme noktasında önemli bir çerçeve sunmasıdır. İtme ve çekme kuramı, hem Türkiye'nin aldığı göçleri tetikleyen çekici faktörleri hem de göç aldığı ülkelerdeki itici faktörleri beraber analiz etme fırsatı sunmaktadır.

Bir sonraki bölümde; Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye'den aldığı uluslararası göçler, bu göçlerin Türkiye'nin göç karakteri üzerindeki etkisi ve bu göçlerin atında yatan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sebeplerin neler olduğu incelenecektir.

¹⁰³ Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", 74.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'YE YÖNELİK ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ

Bir önceki bölümde, göç kavramıyla ilgili farklı tanımlamalara, göçün türlerine ve göçle ilgili temel kuramsal yaklaşımlara değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketlerine ve bu göç hareketlerinin altında yatan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sebeplerin neler olduğuna değinilecektir. Türkiye'ye yönelik sırasıyla İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye'den gelen göç hareketleri bu bölümün konusu olacaktır.

3.1. Uluslararası Göç Hareketlerine Genel Bir Bakış

İçduygu'ya göre, insanoğlunun bir yerden başka bir yere hareket etmesi veya içinde bulunduğu sınırları aşması dünya tarihinde çok eski dönemlerde bile var olmuş bir olgu olmasına rağmen modern anlamda uluslararası göç hareketleri on dokuzuncu yüzyılda gelişmeye başlamıştır.¹⁰⁴ Çünkü Amerikan ve Fransız devrimlerinin ardından liberal temellere dayanan, etnik ve kültürel birliği ön plana alan bir ulus-devlet oluşturma süreci başlamıştır.¹⁰⁵ Bununla birlikte yeni oluşan ulus-devletlerin, siyasi nüfuz alanına giren toprakları ve bu topraklarda yaşayan yurttaşları üstünde egemenlik hakları daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Avrupa'da ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin ardından insan emeğinin serbest dolaşımı sonucunu doğuran kapitalist bir modernleşme süreci başlamıştır. David Ricardo'nun klasik ekonomi öğretisinde, devletlerin mukayeseli

¹⁰⁴ İçduygu, "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere", 13.

¹⁰⁵ Fatmagül Berktaş, "Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, Der. Birsen Örs (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007), 56-57.

üstünlük sağlamak için daha kolay uzmanlaşabileceği mal ve hizmetleri üretmesi gerektiği ve uluslararası boyutta serbest ticaretin önemi vurgulanmıştır.¹⁰⁶ Serbest ticaretin gereği olarak her devletin uzmanlaştığı mal ve hizmetleri üretip başka ülkelere ihracat veya ithalat yoluna gitmesi ise mal ve hizmetin dışında insanın da serbest dolaşımını teşvik etmiştir. Bir taraftan ekonominin liberal sistemi içerisinde insanın ve emeğinin, hiçbir sınır konulmadan serbest bir şekilde dolaşımının alt yapısı oluşturulurken diğer taraftan siyasi anlamda ulus-devletlerin egemenlik haklarını gözeterek sınır geçişlerinde kontrollerin ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁰⁷ Ulus-devlet anlayışının zamanla uluslararası alanda da kabul görmeye başlamasıyla, bireyler “yurttaş” ve “yabancı” kavramlarıyla tanımlanmaya başlanmıştır. Devletler yurttaşlarına kendi sınırlarını aşip başka devletlere gitmesi durumunda kullanmaları için pasaport belgesi, yabancılara ise yasal kalış hakkı olarak çalışma ve oturma izinleri düzenlenmeye başlamıştır. Ulus-devletlerin kendi egemenlik alanları üzerindeki yetkilerini belirleme sürecinde ortaya çıkan bu uygulamalar uluslararası göç denilen olgunun da ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁰⁸

Bu arka plan içerisinde, cumhuriyetin ilanından itibaren Türkiye farklı dönemlerde farklı biçimlerde göç hareketlerine tanık olmuştur. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında göç hareketleri, ulus-devletin saflaştırılması ve homojenleştirilmesi amacıyla etnik köken üzerinden gerçekleşirken; 1980’li yıllardan itibaren küreselleşmenin, iletişim ve ulaşım ağlarının yaygınlık kazanması, Avrupa Birliği’ne (AB) üyelik süreci, Soğuk Savaş’ın sona ermesi, bölge ülkelerindeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar gibi birçok faktör ulusal ve uluslararası alandaki dinamikleri etkilemiş ve bu durum Türkiye’ye yönelik göçlerde belirgin değişikliklere sebep olmuştur.¹⁰⁹

Özellikle küreselleşme sürecinde üzerinde durulan en kilit konulardan biri uluslararası göç olgusu olmuştur.¹¹⁰ Küreselleşmenin en önemli işlevi; fikirler,

¹⁰⁶ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, 12 bs. (Ankara: BB101, 2019), 83-84.

¹⁰⁷ İçduygu, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 13.

¹⁰⁸ A.g.e 13.

¹⁰⁹ A.g.e 14.

¹¹⁰ Castles and Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 3-4.

yatırım, ticaret ve insanlar gibi farklı faktörlerin sınırlar arası dolaşımının ivme kazanmasıyla on dokuzuncu yüzyılda dünya siyasi sistemi içerisinde ağırlığını hissettirmeye başlayan liberal anlayışın yirminci yüzyılda etkisini daha da artırmasıdır. Yirminci yüzyılda büyük bir hızla devam eden küreselleşmenin en önemli sonuçlarından biri ise, geniş çaptaki insan hareketliliğini doğurması olmuştur. Bu yüzyılda ulus-devletlerin hâkim olduğu uluslararası sistem içerisinde bir ülkenin vatandaşının başka bir ülkeye geçişi için “pasaport kullanımı” ya da “vize uygulaması” daha çok işlevsellik kazanmıştır.¹¹¹ Küreselleşmenin ivme kazanmasıyla artan uluslararası göç hareketleri dünya üzerinde yoğunlaşmaya başlarken, her ülke kendisinin siyasi, toplumsal ve ekonomik yapısı içerisinde bu göçlere farklı tepkiler ve politikalar geliştirmiştir. Geliştirilen bu tepkilerin ve politikaların oluşturulmasında pasaport ve vize gibi uygulamalar bir araç olarak kullanılmıştır.¹¹²

1980’li yıllarda artan küreselleşme süreci ile uluslararası göç arasındaki ilişkinin farklı boyutları ortaya çıkmıştır. İlk olarak, artan küreselleşme süreci insanların dünya üzerindeki hareketliliği konusunda imkânlarını ve olanaklarını artırmıştır. Farklı türlerde göçlerin ve coğrafi hareketliklerin yoğun bir şekilde yaşanması, sınır geçişlerinin ivme kazanması gibi gelişmeler, ulus-devletlerin kendi sınırlarını kontrol etmekte ve sınırları içerisinde yaşayacak yabancıların oturma izni koşullarını oluşturmakta zorlanmasına sebep olmuştur. İkinci olarak, artan küreselleşme süreciyle birlikte hemen hemen her ülkenin hem göç alan hem de göç veren bir pozisyona gelmesi, göç-alan ve göç-veren kavramlarının uluslararası göç hareketlerini açıklamada yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Ayrıca göçün farklı türlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte ulus-devletlerin göç konusunda temel aktör olma rolü değişmiş ve ulus-devletler dışında uluslararası örgütler gibi farklı aktörler ortaya çıkmıştır. Son olarak, küreselleşmenin ivme kazanmasıyla artan uluslararası göçler, göçü artık sadece yerel boyutta değil küresel boyutta da bir yönetim meselesi haline getirmiştir. Bir ülkenin aynı anda hem göç-alan hem de göç-veren konumu, ulus-devletleri hem sınırları içerisindeki yabancıların kalış koşullarını düzenlemeye hem

¹¹¹ İçduygu, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 51.

¹¹² A.g.e 51.

de yurtdışındaki yurttaşlarının durumlarıyla ilgili politika izlemeye sevk etmektedir. Bu durum uluslararası göç hareketleri neticesinde ulus-aşırı alanların oluşmasına sebep olmuştur. O sebeple göç, sadece ulus-devletleri değil aynı zamanda uluslararası örgütleri de ilgilendiren bir konu halini almıştır.¹¹³

Göç hareketleri, 1980’li yıllarda küreselleşmenin ivme kazanmasıyla birlikte daha yoğun bir şekilde yaşanmaya başlamış olsa da insanlık tarihinin her zaman bir parçası olmuştur.¹¹⁴ Uluslararası göç hareketlerinin artış göstermesinin sebepleri arasında küreselleşme dışında başka faktörler de etkilidir. Bunlar; siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerdir. Bu faktörler ise şu şekilde sıralanabilir:

Siyasi Faktörler: İç savaşlar, dış müdahaleler, baskıcı ve otoriter rejimler, terör eylemleri, etnik ve dini çatışmaların ortaya çıkardığı olumsuz durumlar, insanları yaşadığı ülkeden göçe iten en önemli siyasi sebeplerdir.¹¹⁵ Bu olumsuz durumların sonucunda oluşan siyasi istikrarsızlık ve kaos, insanların can, mal ve ırz güvenliğini tehdit etmektedir. Bunun sonucunda ise insanlar çareyi yaşadıkları ülkeden başka bir ülkeye göç etmekte bulmaktadır.

Avrupa, Asya ve Afrika arasındaki konumu sebebiyle, özellikle de AB ülkelerine geçmek isteyen göçmenler için Türkiye vazgeçilmez bir durak olmasının yanı sıra göçmenlerin yerleştiği bir ülkedir.¹¹⁶ Türkiye, coğrafi konumu ve bölgedeki siyasi istikrarsızlıklar neticesinde çeşitli göç hareketlerine maruz kalmıştır. 1979 yılındaki İran devrimi, İran-Irak Savaşı, Körfez Savaşı, Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Sovyetlerin ve Yugoslavya’nın dağılması, Arap ayaklanması ve Suriye İç Savaşı bölgedeki siyasi istikrarı olumsuz etkileyip Türkiye’ye göçü tetikleyen en önemli olaylar olmuştur. Ayrıca bölgedeki ülkeler ile kıyaslandığında siyasi istikrar ve kamu düzeni açısından daha oturmuş bir yapıya sahip olması Türkiye’ye göçü tetikleyen bir başka unsurdur.

¹¹³ İçduygu, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 51-52.

¹¹⁴ Castles and Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 7.

¹¹⁵ Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, 178.

¹¹⁶ A.g.e, 184.

Ekonomik Faktörler: İşsizlik, yoksulluk, yüksek vergi oranları, düşük ücret, gelir dağılımındaki eşitsizlik, kötü çalışma koşulları ve kendi meslek grubu dışındaki bir işte çalışan vasıflı işgücünün tatmin olmaması gibi durumlar insanları göç kararı almaya iten en önemli ekonomik sebeplerdir.¹¹⁷ Olumsuz ekonomik koşulların oluşturduğu tatminsizlik, insanları bulundukları ülkeyi terk ederek başka ülkelere göç etmeye sevk etmektedir. Göç ettikleri ülkedeki daha iyi iş olanakları, yüksek ücretler ve daha refah bir yaşam sürme ihtimali de göç kararını tetiklemektedir.¹¹⁸

Türkiye içinde bulunduğu coğrafyada nispeten oturmuş ekonomik yapısı sebebiyle göç hareketlerine maruz kalmaktadır.¹¹⁹ Türkiye'nin en çok göç aldığı ülkelerden olan Irak ve Suriye'nin uzun yıllardır içinde bulunduğu siyasi kargaşa bu iki ülkenin ekonomisini de ciddi şekilde olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin sınır komşusu olan İran'a yönelik uzun yıllardır süren yaptırımlar ve ambargolar ülkedeki işsizliğin ve enflasyonun da olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Türkiye'nin yakın çevresinde yer alan ülkelerdeki bu olumsuz ekonomik durum, göç etme süreçlerini hızlandırmaktadır.

Sosyal ve Kültürel Faktörler: Yüksek doğum oranı, genç nüfus oranının fazlalığı, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, altyapı yetersizliği, ulaşım ve iletişim imkanlarının geri kalmışlığı, eğitim olanaklarından yoksun olmak, din ve mezhep farklılığının oluşturduğu huzursuzluk, toplum baskısı, aşiretler arası kan davaları ve asimile olma korkusu gibi sebepler insanları göçe iten sosyal ve kültürel sebepler arasında sayılabilir.¹²⁰ Gelişmiş eğitim olanakları, iletişim ve ulaşım olanaklarının yaygınlığı, sağlık hizmetlerinin gelişmiş olması, dini özgürlüklerin daha kolay yaşanabilmesi, toplum baskısının olmadığı rahat bir yaşam ve gelişmiş hayat standardı insanları başka ülkelere göç etme konusunda teşvik eden çekici unsurlardır.

¹¹⁷ Günay, Atılğan ve Serin, “Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi”, 39.

¹¹⁸ Enver Günay, Dilek Atılğan ve Emine Serin, “Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.7, S.2 (2017): 39-40.

¹¹⁹ Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, 185.

¹²⁰ Oral ve Çetinkaya, “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları”, 5.

Türkiye'nin sosyal ve kültürel açıdan bölgede bulunan diğer ülkelere nispeten daha gelişmiş bir durumda olması göç konusunda cazibesini artırmaktadır. Özellikle ülkelerinde çeşitli sosyal ve kültürel problemler yaşayan birçok insan sosyal ve kültürel açıdan daha oturmuş ve daha anlayışlı bir toplumsal yapısı olması sebebiyle Türkiye'ye göç edebilmektedir. Türkiye'nin bulunmuş olduğu bölgede, siyasi ve ekonomik açıdan sıkıntı yaşayan ülkelerde sosyal ve kültürel olarak da problemler yaşanmaktadır. Bu durum insanların göç etme arzusunu artıran bir unsur olmaktadır.

3.2. Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Göç Hareketleri

1979 yılından sonra Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketlerine bakıldığında, farklı dönemlerde çeşitli ülkelere göç hareketlerinin olduğu görülmektedir. Bu göçler arasında yoğunluğuna, göçü tetikleyen itici faktörlerin çeşitliliğine ve Türkiye'ye olan etkisine bakıldığında İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye göçlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. GİGM'nin yayınlamış olduğu istatistiklere bakıldığında, Türkiye'de oturma izni ile kalan Irak uyruklu yabancıların sayısı 116.544, Suriye uyruklu yabancıların sayısı 92.747, İran uyruklu yabancıların sayısı ise 46.319'dur.¹²¹ Ayrıca GİGM'ye göre, Türkiye'de Geçici Koruma kapsamında kalan Suriyelilerin sayısı, 3.626.734'dür.¹²² Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin genellikle Türk soylu olması ve bu gelenlerin birçoğunun da vatandaşlık elde etmesi sebebiyle göç istatistikleri çok yüksek görünmemektedir. Bahsi geçen ülkelere Türkiye'ye yönelik göçlerin altında yatan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerin neler olduğu ise analize muhtaçtır. Bu bölümde, 1979 yılından itibaren sırasıyla İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye'den Türkiye'ye yönelen göçlerin altında yatan itici ve çekici faktörlerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.2.1. İran: Genel Bilgiler

İran'ın kuzeyinde Azerbaycan ve Türkmenistan, kuzeybatısında Türkiye, batısında Irak, doğusunda Afganistan ve Pakistan, güneyinde Basra Körfezi bulunmaktadır.

¹²¹ "İstatistikler", [24.10.2020]

¹²² "İstatistikler", [24.10.2020]

Dünya Bankası verilerine göre 2019 nüfusu 81.800.269'dur.¹²³ Başkenti ise Tahran'dır. İran'ın etnik yapısının % 52'sini Farslar, % 22'sini Azerbaycan Türkleri oluştururken ülkede Kürt, Arap, Türkmen, Kaşgay, Ahalaç, Beluc, Ermeni, Yahudi, Süryani, Lor, Zerdüş, Hindu gibi gruplar da bulunmaktadır.¹²⁴ Ülkenin yüzde 99'u Müslümanken (yüzde 90 Şii, yüzde 9 Sünni), yüzde 1'i ise farklı dinlere mensuptur.

1978 ve 1979 yılları İran'da siyasi ve toplumsal açıdan çok hareketli geçmiştir. 1978 yılından önceki tabloya bakıldığında feodal bir devlet düzeni olduğu ve Şah ailesinin iktidarı elinde tuttuğu görülmektedir. Şah rejimi döneminde İran, başta ABD olmak üzere Batılı devletlerle iyi bir ilişkiye sahiptir. Şah rejimi, bölgedeki siyasi ve askeri gücünü artırmak amacıyla ABD'den milyarlarca dolarlık silah sipariş etmiş, sanayileşme ve ekonomik atılım yapmak amacıyla birçok yabancı uzmanı ülkede istihdam etmiştir. Hatta 1978 yılında ülkede 100.000 yabancı uzman bulunmaktaydı ve bunların 50.000'ini Amerikalılar oluşturuyordu.¹²⁵

Batı merkezli olarak izlenen siyasi, askeri ve ekonomik politikalar ülkede başta Molla ve Ayetullahlar olmak üzere toplumdaki birçok kesimin tepkisini çekmiştir. Şah'ın bu politikalarının ülkenin geleneksel yapısını bozup, milli ve manevi duygulara zarar verdiği savunulmaktaydı.¹²⁶ Öte yandan 1978 yılında enflasyon % 35'e yükselmiş, kalkınma hızı ise %3,5'e düşmüştür. Ülkedeki rüşvet ve yolsuzluk olayları ciddi şekilde artmış, büyük şirketler ve ülkenin zenginliği Şah'a yakın ailelerde toplanmıştı.¹²⁷

¹²³ "İran", Nüfus ve İşgücü Yapısı, www. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/iran/ulke-profil/genel-bilgiler> [21.04.2020]

¹²⁴ "Ülke Profilleri:İran", Künye, www. <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/iran/903459> [21.04.2020]

¹²⁵ Dağdeviren, "Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri ve Türkiye'ye Etkileri (1979-2015): Kavramsal ve Olgusal Bir Analiz", 49.

¹²⁶ Ünal Gündoğan, "Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme", *Ortadoğu Analiz*, C.3, S.29 (2011): 96-99.

¹²⁷ Dağdeviren, "Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri ve Türkiye'ye Etkileri (1979-2015): Kavramsal ve Olgusal Bir Analiz", 49-50.

Şah'a karşı toplumda gittikçe artan huzursuzluk neticesinde Kum şehrinde rejime karşı yapılan eylemlerde yüzlerce insan öldürülmüştür. Muhalefeti bastırmak amacıyla Ayetullah Humeyni sürgüne gönderilmiştir.¹²⁸ Şah kendisine bağlı SAVAK adlı gizli polis örgütünü muhalefeti bastırmak amacıyla kullanıyordu. Bu örgütün muhaliflere uyguladığı baskılar rejime karşı olan düşmanlığı daha da körüklemiştir. Şah rejimini devirmek amacıyla ilk organize eylem Tahran Üniversitesi'nde yapılmıştı. SAVAK'ın eyleme yaptığı sert müdahale ülkedeki gerilimi daha da artırmış ve devrime giden yol açılmıştır. Sonraki süreçte ülkedeki birçok meslek grubunun greve gitmesi, ülkedeki toplumsal ve ekonomik hayatı felce uğratmıştı. Ülkede artan eylemlerin ve grevlerin rejim tarafından kontrol edilemez bir noktaya gelmesi sonucu 16 Ocak 1979'da Şah ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.¹²⁹

Şah'ın ülkeyi terk etmesinin ardından 1 Şubat 1979 tarihinde Humeyni sürgünde olduğu Fransa'dan dönmüştür. Humeyni'nin dönüşü ile başlayan süreçte İran'daki diğer muhalif gruplar bastırılmış ve İran İslam Cumhuriyeti ilan edilmiştir.¹³⁰

3.2.1.1. İran'dan Türkiye'ye Göç Hareketleri

1979 yılında İran'da İslam Cumhuriyeti'nin ilanından sonra dönemin başbakanı Ecevit tarafından 13 Şubat 1979 tarihinde İran'a tebrik mesajı gönderilmiştir.¹³¹ Türkiye'nin bu tutumunda İran ile mevcut siyasi ve ticari ilişkilerin bozulmaması ve ülkelerin iç işlerine karşımama düşüncesi yatmaktaydı. Ayrıca İran'ın siyasi istikrarsızlık yaşaması ve zayıflaması Türkiye'nin de güvenlik problemi yaşamasına sebep olabilirdi. Bu açıdan, 1937 yılında Anayasa'sına laiklik ilkesini taşıyan Türkiye ile 1979 yılında İslam Cumhuriyeti'ni ilan eden İran arasındaki ilişkilerde ciddi bir gerilim yaşanmamıştır.

Devrim sebebiyle iki ülke arasında siyasi bir gerilim yaşanmamış fakat siyasi yapı ve toplumsal yaşantıdaki farklılıklar temelinde İran'dan Türkiye'ye yönelik göç

¹²⁸ Ömer Faruk Görçün, *1979 İran İslam Devrimi Sonrası Türkiye İran İlişkileri*, 1.bs, (İstanbul: Beta,2008), 57-58.

¹²⁹ A.g.e 58-62.

¹³⁰ A.g.e 63-64.

¹³¹ A.g.e 64.

hareketleri başlamıştır. Devrimin ardından oluşan yeni rejime muhalif olanlar ülkeden göç etme yolunu tercih etmiştir. Türkiye'nin 1960'lı yıllarda İran ile yaptığı vize muafiyeti anlaşması gereği İran uyruklu yabancılar Türkiye'de 3 aya kadar vizesiz kalabilme hakkına sahiptir.¹³² İranlılara verilen bu vize muafiyeti Türkiye'ye yönelik göçleri tetikleyen unsurlardan biri olmuştur. Devrimin ardından oluşan göç sürecinde İranlıların büyük bir kısmı Türkiye'yi tercih etmiştir.

1979 yılındaki devrimin ardından Türkiye'ye gelen İranlı göçmen sayısı net olarak bilinmemekle birlikte, İçduygu'ya göre yaklaşık 1 milyon civarı olduğu tahmin edilmektedir.¹³³ Bu gelenlerin arasından Türkiye'de kalmaya devam edenlerin sayısı ise 100 bin ile 200 bin arasında değişmektedir. Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekince sebebiyle İran'dan gelen bu kişilere mülteci statüsü verilmemiştir. Devrimin ardından Türkiye'ye sığınan İranlıların büyük bir kısmı bu yüzden Türkiye'yi transit olarak kullanmış, ABD ve Kanada gibi Batılı ülkelere geçiş yapmıştır. Bu süreçte İran'dan gelerek sığınma talep eden kişilerin, BMMYK'ya mülteci statüsü başvurusu yapmaları ve başvurularının kabul edilmesi durumunda üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalmaya devam etmelerine izin verilmiştir.¹³⁴ Statünün belirlenme süreci BMMYK'nın yetkisine bırakılmış fakat BMMYK tarafından başvuruları kabul edilmeyen kişilerin Türkiye'yi terk etmesi istenmiştir. BMMYK verilerine göre, üçüncü ülkeye sığınma başvurusu yapıp Türkiye'de kayıtlı olan İranlıların büyük çoğunluğu Pers, Kürt ve Azeri kökenliken, az oranda da Lur, Türkmen, Ermeni ve Asuri bulunmaktadır.¹³⁵

1979'da İran'da kurulan yeni rejimin aktif bir şekilde Şii politikası izlemesi ve devrimi diğer ülkelere de ihraç etme amacı taşıması bölgedeki ülkelerin bir çoğunu

¹³² Danış, "Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye", 13.

¹³³ Ahmet İçduygu, "The Politics of International Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey", *International Social Science Journal*, C.52, S.165 (2002): 360.

¹³⁴ Yönlü, " Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye'ye Gelen Dış Göç Dinamiği: Göç Sosyolojisi", 211.

¹³⁵ Şebnem Köşer Akçapar, "Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey", *International Migration Review*, C.40, S.4 (2006):824.

rahatsız etmiştir.¹³⁶ İran'ın izlemiş olduğu devrim ihracı politikası ve Irak lideri Saddam Hüseyin'in buna karşılık verme isteği iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir. 1980-1988 yılları arasındaki Irak- İran Savaşı iki ülke ekonomisini de çok olumsuz etkilemiştir. Ayrıca bu savaş, bölgeye ciddi bir siyasi istikrarsızlık getirmiştir. Bu savaşın hem ekonomik hem de siyasi olarak getirdiği olumsuz sonuç, bölgede göç hareketlerini hızlandırmıştır. 1979'da kurulan yeni rejim ve hemen arkasından başlayan savaş İranlıların ülkeden göç etme sürecini tetikleyen bir unsur olmuştur.

Akçapar'a göre İranlı göçmenleri ülkelerinden göç etmeye iten bazı sebepler vardır. Bu sebepler; dini ve etnik azınlık olmak, kadın haklarına saygılı olmama, rejimin politik olarak karşıtı olma ve insan haklarına saygılı olmamak olarak sayılmaktadır.¹³⁷ Ülkede Fars asıllı olmayanların oranı net olmamakla birlikte %40 ile %50 arasında değişmektedir. İran devleti Yahudi, Ermeni, Süryani ve Keldanileri tanırken, Bahailik ve İranlı din değiştirmiş Hristiyanları tanımamaktadır.¹³⁸ Resmi olarak dışlanan bu grupların ülkeden göç etme eğilimi daha yüksektir. Ülkedeki politik dengeye bakıldığında dini liderlik makamının baskın olması devletin izlemiş olduğu siyasi ve toplumsal politikalarda da etkisini göstermektedir.

Şah döneminde sanayi yatırımlarına ve tarımda yeterliliğe önem verilmeyen, gelir dağılımında bölgeler ve sınıflar arası eşitlik arka planda bırakılan ve büyük oranda petrol gelirine dayanan bir ekonomik model vardır. 1979 devriminden sonra ise, Batılı devletlerin tüketim anlayışı, kapitalist ekonomik sistem ve popülist politikalar eleştirilmiştir. Serbest piyasa ekonomisi yerine devlet merkezli bir politika izlenmiş, dış ticaret devlet tekeline alınmış, şahın yandaşlarına ait mallara el konulmuş, sigorta piyasası, bankalar, sanayiler ve tarım alanları millileştirilmiştir. Fakat bu dönemde de verimsiz yatırımlar, olumsuz iş ortamı, yolsuzluk ve beyin göçü gibi sorunlarla karşılaşmıştır.¹³⁹

¹³⁶ Birol Başkan, "Körfez'in İran Sorunu: Güvenlik İkileminde Çoklu İlişkiler", *Akademik Ortadoğu: Altı Aylık Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.14 (2013): 45-46.

¹³⁷ A.g.e 822.

¹³⁸ A.g.e 822-823.

¹³⁹ "Temel Ekonomik Göstergeler", Ekonomik Yapı, [www. https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/iran/ulke-profil/genel-ekonomik-durum](https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/iran/ulke-profil/genel-ekonomik-durum) [24.04.2020]

İran ekonomisi üzerindeki en büyük etkiyi, 1979 devriminden sonra uluslararası boyutta uygulanan ambargolar yapmıştır. Bu ambargoların ilki, İran'daki ABD Büyükelçiliğinin İranlı öğrenciler tarafından işgal edilmesi ve içerideki elçilik personellerinin rehin alınmasından sonra uygulanmıştır. Elçiliğin işgal edilmesinden sonra İran'dan ABD'ye ihracat yasaklanmış ve ABD bankalarında bulunan İran'a ait 12 milyar dolarlık mevduat dondurulmuştur.¹⁴⁰ 1987'de Ronald Reagan döneminde, İran'ın Körfez'de izlemiş olduğu politikalar sebebiyle İran ürünlerine yönelik ambargo uygulanmıştır. 1995 yılı Bill Clinton döneminde, İran'ın kitle imha silahı bulundurduğu ve terörizme destek verdiği öne sürülerek İran'ın petrol sektörüne karşı yaptırım kararı alınmıştır. 1997 yılında ise, ABD vatandaşlarının İran ile her türlü yatırım ve ticaret ilişkilerine sınırlandırma getirilmiştir. İran'ın nükleer programı gerekçe gösterilerek ABD tarafından 2002 yılından itibaren uygulanan yaptırımlar, 2006 yılında BMGK'nın gündemine getirilmiştir. İran, nükleer programını tıbbi amaçla ve elektrik üretmek için kullandığını savunsa da, ABD öncülüğünde İran'a karşı yaptırım kararı alınmıştır. 2010 yılında bu yaptırım kararlarının sınırları genişletilmiş, AB ve ABD ülkeleri dışındaki başka ülkeler tarafından da uygulanmaya başlanmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti, Kanada, Hindistan, İsviçre, İsrail, Güney Kore, Avustralya ve Japonya da İran'a karşı bazı yaptırım kararları almıştır. İran ile altın karşılığı ticaret yapmanın da yasaklanmasıyla İran ekonomisi adeta durma noktasına gelmiştir. İran'ın uluslararası finansal sisteme girmesi neredeyse tamamen engellenmiş ve yabancı yatırımlar büyük oranda ülkeden çekilmiştir.¹⁴¹ Yaptırımlar sebebiyle ekonomisi durma noktasına gelen İran, 2013 yılında P5+1 ülkeleriyle (ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa ve Almanya) nükleer müzakere masasına oturmuştur. 2015 yılında "Kapsamlı Ortak Eylem Planı" kapsamında İran'ın nükleer faaliyetlerini sınırlandırmasına karşılık yaptırımların kaldırılmasına karar verilmiştir. Fakat Donald Trump'ın Başkan seçilmesinin ardından 2018 yılında ABD nükleer anlaşmadan tek taraflı olarak çekilmiş ve İran'a yönelik daha ağır yaptırımlar uygulama kararı almıştır.¹⁴²

¹⁴⁰ Halide Özbey, "İran'a Yönelik Yaptırımlar: Türkiye-İran Enerji İlişkisine Etkisi", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4, S.8 (2019): 101.

¹⁴¹ Özbey, "İran'a Yönelik Yaptırımlar: Türkiye-İran Enerji İlişkisine Etkisi", 101-102.

¹⁴² A.g.e 102.

1979'daki devrimin ardından yaklaşık 35 yıldır süregelen yaptırımlar ve ambargolar İran ekonomisini birçok kez durma noktasına getirmiş ve ülkede ekonomik istikrarın oluşmasına engel olmuştur. Ayrıca ülkede kişi başına düşen gelir düşük bir seviyede kalmış, işsizlik ve enflasyon problemi neredeyse kronik bir hale gelmiştir. İran ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz durum sebebiyle, özellikle yaptırımların arttığı dönemlerde İran'dan başka ülkelere göçler meydana gelmiştir. Türkiye de bu göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biridir. Devrimin hemen ardından göç eden İranlıların birçoğu politik ve sosyal sebeplerden dolayı göç ederken, sonraki dönemde göç etme kararında ekonomi çok daha ağırlık kazanmıştır. İlk yıllardaki göç hareketlerine kıyasla İran'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin çoğunluğu da ekonomik olarak kötü durumda olan kişilerden oluşmaktadır.¹⁴³ Ayrıca eğitilmiş ve vasıflı kişiler arasında da kendilerine uygun iş bulamadıkları gerekçesiyle göç etme kararı alanlar bulunmaktadır.¹⁴⁴

Akçapar'ın yaptığı araştırmaya göre, İran'dan göç eden kişilerin Türkiye'yi tercih etmesinin sebepleri arasında coğrafi yakınlık, üç aylık vize muafiyeti, dini bağlantıların bulunması ve BMMYK ofisinin bulunması sayılmıştır.¹⁴⁵ Ayrıca İran'dan göç edenler için hedef ülke belirlerken yaşam standardı, kültürel ve dini özgürlük, eğitim ve iş fırsatları önemli bir rol oynamaktadır.

İranlıların gayrimenkul satın alma konusunda tercih ettiği ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. TÜİK verilerine göre, Türkiye'den gayrimenkul satın alan İranlıların sayısı 11.000'dir.¹⁴⁶ Bunların büyük bir kısmı ise Denizli, Antalya ve İzmir illerini tercih etmiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı'nın Türk Vatandaşlığı kazanma koşullarında değişiklik yapmasının ardından Türk vatandaşlığı kazanmak amacıyla Türkiye'de

¹⁴³ Akçapar, "Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey", 822.

¹⁴⁴ Yeşim Demir, "İran'dan Göç Nedenleri", *Diplomatic Observer*, S.143, (Ocak 2020): 2.

¹⁴⁵ Akçapar, "Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey", 832.

¹⁴⁶ Demir, "İran'da Göç Nedenleri", 4.

yatırım yapan İranlı sayısı da artmıştır. ¹⁴⁷ İran ekonomisinin içerisinde bulunduğu durum İranlıları ülkeleri dışında yatırım yapmaya ve göç etmeye itmektedir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün istatistiklerine göre, 2019 yılında Türkiye'de ikamet izni ile kalan İranlıların sayısı 67.164 kişi, uluslararası koruma başvurusu yapan İranlıların sayısı 3.558 kişi ve düzensiz göçmen statüsünde yakalanan İranlıların sayısı ise 8.753 kişidir.¹⁴⁸

3.2.1.2. İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde İran'dan Türkiye'ye Göçler

İran'dan Türkiye'ye yönelik göçler, siyasi, ekonomik ve sosyal ve kültürel nedenler göz önünde bulundurularak itici (-), çekici (+) ve nötr (0) faktörler çerçevesinde açıklanmıştır. Bu faktörler, Tablo 3.2.1.2.1'de özet şeklinde sunulmuştur.

¹⁴⁷ “Türkiye’den Vatandaşlık Alan Yabancılar Arasında Kimler İlk Sırada”, [www.https://tr.euronews.com/2019/05/26/turkiye-den-vatandaslik-alan-yabancilar-arasinda-iranlilar-ilk-sirada](https://tr.euronews.com/2019/05/26/turkiye-den-vatandaslik-alan-yabancilar-arasinda-iranlilar-ilk-sirada) [25.04.2020]

¹⁴⁸“ İstatistikler”, www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri [25.04.2020]

Tablo 3.2.1.2.1 İran'dan Türkiye'ye Göçleri Etkileyen Faktörler

	<u>Siyasi Nedenler</u>	<u>Ekonomik Nedenler</u>	<u>Sosyal ve Kültürel Nedenler</u>
İtici Faktörler (-)	*1979 İran Devrimi *1980-1988 Irak ve İran Savaşı *Rejim muhalifi olmak *Rejimin izlediği mezhep politikası	*35 yıldır uygulanan yaptırımlar ve ambargolar *Kişi başına düşen gelirin düşük olması *Enflasyon ve işsizliğin kronik hale gelmesi *Vasıflı ve eğitimli kişilerin kendilerine uygun iş ortamı bulamamaları	*Dini ve etnik azınlık olmak *Bahailiğin ve din değiştirip Hristiyan olanların resmi olarak tanınmaması *Kadın hakları ihlalleri *İnsan hakları ihlalleri *Seküler bir yaşantıya sahip olmak
Çekici Faktörler (+)	*Üç aylık vize muafiyeti hakkı tanınması *Türk vatandaşlığı elde etmek *BMMYK ofisinin bulunması	*Yatırım yapma olanaklarının fazla olması *Vasıflı ve nitelikli işgücü için uygun iş ortamı *İş bulma imkanlarının gelişmiş olması	*Farklı yaşam tarzlarına açık olmak *Coğrafi yakınlık *Dini bağlantıların bulunması *Eğitim imkanlarının gelişmiş olması
Nötr Faktörler (0)	*Türkiye'deki siyasi iktidarın ideolojisi *1951 Cenevre Antlaşması'na konulan coğrafi çekince		*Türkiye'nin etnik ve dini yapısı

İran'dan Türkiye'ye yönelik göçlerin altında yatan itici, çekici ve nötr faktörler Tablo 3.2.1.2.1'de ele alınmıştır. Bu faktörler ele alınırken siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak İran'dan Türkiye'ye göçlerin altında yatan sebeplerin neler olduğu değerlendirilmiştir. Şekildeki itici siyasi faktörlere bakıldığında; 1979'da gerçekleşen devrimin ardından yeni bir rejimin kurulması, Irak ile İran arasında sekiz yıl süren savaş ve yeni rejimin izlediği mezhep politikasının temel etkenler olduğu görülmektedir. İtici ekonomik faktörler ise; uzun yıllar uygulanan ambargolar ve yaptırımlar, ülkedeki işsizlik ve enflasyon sorununun kronik hale gelmesi ve kişi başına düşen gelirin düşük olması gibi etkenlerdir. İtici sosyal ve kültürel faktörler ise; etnik ve dini yönden azınlık olmak, insan hakları ihlalleri, kadın hakları ihlalleri ve seküler bir yaşantıya sahip olmak olarak sıralanmıştır. Şekildeki çekici siyasi faktörlere bakıldığında; Türkiye'nin İran vatandaşlarına tanıdığı üç aylık vize muafiyeti, Türk vatandaşlığı elde etmek ve Türkiye'de BMMYK ofisinin bulunması temel etkenler olarak görülmektedir. Çekici ekonomik faktörler; Türkiye'de yatırım yapma olanaklarının olması, iş bulma imkanlarının gelişmiş olması ve nitelikli işgücüne olan ihtiyaç olarak sıralanmıştır. Çekici sosyal ve kültürel faktörler ise; farklı yaşam tarzlarının bulunması, eğitim imkanlarının gelişmiş olması ve coğrafi olarak yakın olmak olarak sayılmıştır. Şekilde nötr siyasi faktörler olarak; Türkiye'nin mevcut siyasi iktidarı ve Türkiye'nin 1951 Cenevre Antlaşması'na koyduğu coğrafi çekince belirtilmiştir. Nötr sosyal ve kültürel faktör olarak ise, Türkiye'nin dini ve etnik yapısı değerlendirilmiştir.

3.2.2. Irak: Genel Bilgiler

Irak, kuzeyinde Türkiye, doğusunda İran, güneydoğusunda Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyinde Suudi Arabistan, batısında ise Suriye ve Ürdün'ün olduğu bir Ortadoğu ülkesidir. Türkiye ile olan sınırının toplam uzunluğu ise 352 kilometredir. Temmuz 2017 itibarıyla tahmini nüfusu 37,056.169 olan Irak'ın başkenti ise Bağdat'tır.¹⁴⁹ Irak nüfusunun etnik yapısı % 75-80 arası Arap, %15 Kürt ve %5-10 arası Türkmen,

¹⁴⁹ “Irak Ülke Raporu”, “Genel Bilgiler”, www. <http://www.kto.org.tr/d/file/irak-ulke-raporu-2017.20170824161233.pdf> [11.04.2020]

Yezidi, Şebek ve Ermenilerden oluşmaktadır.¹⁵⁰ Bu nüfusun % 85'i Müslüman % 15'i Hristiyan'dır. Müslüman nüfusun ise % 65'i Şii, % 35'i ise Sünni'dir.

Petrol, doğal gaz ve fosfat Irak'ın başlıca doğal kaynakları arasındadır. Irak ekonomisinin dayandığı temel unsur ise petrol ihracatıdır. Irak'ın ham petrol ihracatı, milli gelirinin % 60, kamu gelirlerinin ise % 90'ını oluşturmaktadır. ¹⁵¹ 2018 verilerine göre, Irak'ta kişi başına GSYH 5.793 dolar, enflasyon oranı, % 2, iç ve dış borç toplamı 122 milyar dolarken işsizlik oranı özellikle genç nüfus arasında çok yüksek olmasına rağmen net bir veri bulunmamaktadır. ¹⁵²

3.2.2.1. Irak'tan Türkiye'ye Göç Hareketleri

1980'li yıllara gelene kadar Irak'tan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri pek fazla olmamıştır. Ancak bu yıllardan itibaren ülkenin içerisine girdiği olumsuz süreç insanları göç etme yoluna itmiştir.¹⁵³ Irak'tan Türkiye'ye yönelik göç hareketlerini başlatan süreç 1980-1988 yılları arasında İran ve Irak arasında gerçekleşen savaş olmuştur. Bu süreçten itibaren Irak'tan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri gerçekleşmeye başlamıştır. Irak'tan Türkiye'ye yönelik göç hareketlerini üç ayrı döneme ayırmak mümkündür.¹⁵⁴ Bunlar; 1980-1988 Irak-İran Savaşı sürecinde ve sonrasında gelenler, Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra ABD öncülüğünde kurulan koalisyonun Irak'a müdahale etmesiyle 22 Ağustos-28 Şubat 1991 yılları arasında gerçekleşen 1. Körfez Savaşı döneminde gelenler ve 2003 yılında ABD'nin Saddam Hüseyin'in elinde nükleer silah bulunduğu gerekçesiyle başlattığı 2. Körfez Savaşı sonrasında gelenler.

¹⁵⁰ "Irak", "Temel Göstergeler", www. https://insamer.com/tr/irak_514.htm [11.04.2020]

¹⁵¹ "Irak Ülke Raporu", "Genel Bilgiler", www. <http://www.kto.org.tr/d/file/irak-ulke-raporu-2017.20170824161233.pdf> [11.04.2020]

¹⁵² "Irak", "Irak'ın Ekonomisi", www. <http://www.mfa.gov.tr/irak-ekonomisi.tr.mfa>, [11.04.2020]

¹⁵³ İbrahim Yıldız, "Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası", 1. bs. (Ankara: Kırmızı Çatı, 2018): 55.

¹⁵⁴ Kübra Yücel Yönlü, " Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye'ye Gelen Dış Göç Dinamiği: Göç Sosyolojisi", 1.bs. (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018): 213.

Irak'tan Türkiye'ye göç hareketleri ilk olarak 1980-1988 Irak-İran Savaşı döneminde başlamıştır. Saddam Hüseyin, 1979 yılında İran'da gerçekleşen rejim değişikliğini fırsat bilerek bölgedeki Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ülkelerin de desteğini alarak İran'ın Abadan ve Hürremşehr şehirlerine saldırmıştır.¹⁵⁵ Irak ordularının 22 Eylül 1980 tarihinde İran topraklarına saldırmasıyla başlayan İran ve Irak arasındaki savaş tam 8 yıl sürmüştür. İki ülkenin girmiş olduğu bu savaşta taraflardan hiç biri kayda değer bir üstünlük kuramamış ancak savaş iki devletin de ekonomisi ciddi bir zarara uğramıştır. Irak'ın savaş dönemindeki borcu 80 milyar doları aşmış, ekonominin bozulmasıyla insanlar hastalık, yetersiz beslenme ve su sıkıntısı çekmiştir.¹⁵⁶

İran, savaşın son yıllarına doğru Kürtlerin de desteğiyle Halepçe ve Hurmaş şehirlerini almış, fakat Saddam Hüseyin'in emriyle Halepçe'yi alan İran silahlı kuvvetlerini şehirden çıkarmak için kimyasal silah kullanılmış ve yapılan bu kimyasal silah saldırısı sonucu yaklaşık 5.000 insan hayatını kaybetmiştir.¹⁵⁷ Irak silahlı kuvvetlerinin Halepçe'ye başlattığı bu operasyon sonucunda Türkiye'ye tahmini olarak 51.000 kişi gelmiştir.¹⁵⁸ Kış şartlarının etkisini sürdürdüğü bir dönemde, zor şartlar altında gelen bu göçmenlerin büyük kısmının durumu çok kötüydü. Türkiye, savaşın oluşturduğu zor koşullardan kaçıp kendisine sığınan bu insanların meydana getirdiği problemlerin ağırlığını taşımakta zorlandığı için bu göçmenleri kabul etme aşamasında ihtiyatlı davranmıştır. Çünkü bu tarz kitlesel göç hareketleri beraberinde çok farklı sosyal ve ekonomik sorunları da oluşturma riski taşımaktadır. Dönemin hükümeti bir yandan zor durumda kalmış bu insanlara sağlık ve gıda hizmeti konusunda yardım elini uzatırken diğer taraftan BMGK'yı toplantıya çağırarak konunun görüşülmesini talep etmiştir. Özellikle Hakkari il sınırını kullanarak Türkiye'ye geçen bu göçmenler için il Valilikleri tarafından "Geçici Barınma Merkezleri" kurulmuştur. Bu barınma merkezleri Iraklı göçmenlerin

¹⁵⁵ "İran-Irak Savaşı'nın üzerinden 38 yıl geçti", <https://www.fikriyat.com/tarih/2018/09/22/iran-irak-savasinin-uzerinden-38-yil-gecti> [18.07.2020].

¹⁵⁶ Dağdeviren " Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri ve Türkiye'ye Etkileri (1979-2015): Kavramsal ve Olgusal Bir Analiz", 52.

¹⁵⁷ Yönlü, " Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye'ye Gelen Dış Göç Dinamiği: Göç Sosyolojisi", 212-213.

¹⁵⁸ Yıldız, "Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası", 56.

barınma, sağlık ve beslenme ihtiyaçlarını karşılayıp, yurt dışı ve yurt içinden gelen yardımların ilgili ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını sağlamıştır. Süreç içerisinde Türkiye'nin girişimleriyle Irak Hükümeti göç eden kişilere bir ay süreli bir af ilan etmiş ancak göçmenlerin çoğunluğu dönmemişti. Türkiye'nin isteğiyle ilan edilen affın süresi biraz daha uzatılmış ve göçmenlerin bir kısmı ülkesine geri dönmüştür. Savaş sürecinde gelen bu göçmenlerden yaklaşık olarak 20.000 Iraklı ise Türkiye'de kalmaya devam etmiştir.¹⁵⁹

Irak'tan göç hareketlerinin ikincisi ise 1990 yılında Irak'ın Kuveyt işgali ve ABD'nin yapmış olduğu müdahale sonrasında yaşanmıştır. Saddam Hüseyin, Kuveyt sınırları içerisinde bulunan fakat Irak'a ait olduğunu iddia ettiği Rumeyla bölgesinden Kuveyt tarafından petrol çıkarıldığını ve bu durumun Irak'ı 2.4 milyar dolar zarara soktuğu gerekçesiyle bu bölgeye asker yığmaya başlamıştır.¹⁶⁰ Gerilimin devam etmesi sonucu 1 Ağustos 1990 tarihinde Irak'a ait hava ve kara kuvvetleri tarafından Kuveyt'e askeri operasyon başlatılmıştır. 1980-1988 İran-Irak savaşında Saddam Hüseyin'e destek veren ABD bu kez Irak'ın Kuveyt işgaline karşı çıkmış ve Irak'a askerlerini geri çekmesi için ultimatö vermiştir.¹⁶¹ Fakat Irak'ın geri çekilmeyi reddetmesi üzerine ABD tarafından oluşturulan koalisyon kuvvetleri, 17 Ocak 1991 tarihinde "Çöl Fırtınası" isimli bir operasyon başlatmıştır. Askeri harekât sonucu Irak ordusu yenilgiye uğratılmış ve Kuveyt'ten çıkmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Kuzey Irak'ta ayaklanan Şii ve Kürtler Batılı ülkelerin de desteğiyle bazı kentleri ele geçirmiştir. Ancak toparlanan Irak ordusu daha sonra kaybedilen yerleri geri almıştır. Bu süreçte Irak silahlı kuvvetleri tarafından yapılan şiddetli hava ve kara harekâtı sebebiyle bölgeden yeni bir göç dalgası oluşmuştur. Bu kitlesel göç sonucunda yaklaşık olarak 460.000 insan göç ederek Türkiye'ye gelmiştir.¹⁶² Türkiye'nin girişimleriyle 36. paralel ile Türkiye sınırı arasında kalan alanda tampon bölge oluşturulmuş ve göç eden yüz binlerce insan buralara yerleştirilmiştir. Geriye kalan

¹⁵⁹ A.g.e 56-58.

¹⁶⁰ Dağdeviren, "Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri ve Türkiye'ye Etkileri (1979-2015): Kavramsal ve Olgusal Bir Analiz", 53.

¹⁶¹ Dağdeviren, "Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri ve Türkiye'ye Etkileri (1979-2015): Kavramsal ve Olgusal Bir Analiz", 53.

¹⁶² Yıldız, "*Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*", 58-59.

insanlar Sivas-Kangal, Bitlis-Tatvan, Kayseri-Kuşçu, Şırnak-Silopi ve Hakkari’de kurulan kamplara yerleştirilmiştir. Türkiye’ye sığınan bu insanlar için hem devlet hem de halk tarafından yardımlar sağlanmıştır. Böylece insanların barınma ve gıda temini dışında günlük temel ihtiyaçları da karşılanmıştır.¹⁶³ İlerleyen süreçte yüz binlerce Iraklı ülkelerine geri dönmüş ve göç edenlerden yalnızca 5 bini Türkiye’de kalmaya devam etmiştir.¹⁶⁴

Körfez Savaşı sırasında ABD tarafından yapılan askeri operasyonun sonucunda Irak’ta kullanılan temiz su kaynaklarının yaklaşık olarak % 40’ı tahrip olmuş, alt yapısı hasar görmüş, eğitim, sağlık, barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması güçleşmiştir.¹⁶⁵ Körfez Savaşı döneminde BMGK’nın 611 sayılı kararıyla Irak’a ambargo uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre, Irak ile diğer ülkelerin ticaret yapmasına yasak getirilmiştir.¹⁶⁶ Ayrıca Kuveyt’e savaş tazminatı olarak ödenecek olan borç için Irak’ın petrol satışına kısıtlama koyulması ülkenin en büyük gelir kaynağına darbe vurmuştur. Tüm bunların sonucu ise; kötü beslenme, artan hastalıklar, çocuk ölümleri, işsizlik ve yoksulluk olmuştur. Saddam Hüseyin rejimini deviremeyen güçlerin girişimiyle uygulanan BM ambargosu, Irak halkının çektiği sıkıntıları daha fazla artırmıştır.¹⁶⁷

Savaşın ve ambargonun sebep olduğu sosyal ve ekonomik yıkım, Irak halkının göç etme eğilimini savaş sonrasında da devam ettirmiştir. Çünkü Irak’ta ilaç ve gıda sıkıntısının yanı sıra, içme suyu dağıtım sisteminin çökmesi ve sürekli hale gelen elektrik kesintileri hayatı bütünüyle felce uğratmıştır.¹⁶⁸ Savaş sonrası dönemde, Bağdat’ta yeni doğan bebeklerin ölüm oranı 3 kat artmış ve 0-2 ay arası bebeklerin

¹⁶³ Yıldız, “Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası”, 59-60.

¹⁶⁴ Didem Danış, “Irak’tan Uzağa:1991 Sonrası Dışarı Göç”, *Ortadoğu Analiz*, C.1, S.6 (2009): 17-18.

¹⁶⁵ Dağdeviren, “Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri ve Türkiye’ye Etkileri (1979-2015): Kavramsal ve Olgusal Bir Analiz”, 53-54.

¹⁶⁶ Danış, “Irak’tan Uzağa:1991 Sonrası Dışarı Göç”, 18.

¹⁶⁷ A.g.e 18.

¹⁶⁸ A.g.e 18.

% 9.2'si kötü beslenme sorunu yaşamıştır.¹⁶⁹ Ambargonun oluşturduğu ekonomik tahribat, güvenlik endişesi ve geleceğe yönelik belirsizlik duyguları Irak'tan Türkiye'ye göçü tetikleyen unsular olmuştur. Ayrıca devlet aygıtının sosyal ve ekonomik alandaki varlığını kaybetmesine rağmen siyasi alandaki varlığını ve baskısını daha çok artırması insanların göç etme arzusunu tetiklemiştir.

Irak'tan Türkiye'ye yönelik göçleri tetikleyen son süreç ise ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali ile başlamıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan terör saldırılarının ardından, ABD Başkanı George W. Bush önleyici savaş ve önceden savaş kavramlarını kullanarak ABD'nin yeni güvenlik stratejisini açıklamıştır.¹⁷⁰ “Bush Doktrini” adıyla açıklanan bu güvenlik yaklaşımına göre, kitle imha silahları nedeniyle oluşan düşman tehdidine karşı tek yanlı olarak askeri müdahalede bulunmak meşru görülmüştür. Bu strateji değişikliğinin ardında ABD, Irak Başkanı Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahı olduğunu ve El-Kaide ile bağlantısı bulunduğunu ileri sürerek İngiltere ile birlikte 20 Mart 2003'te Irak'a askeri operasyona başlamıştır.¹⁷¹ ABD'nin yaptığı müdahale ile Saddam Hüseyin iktidarı devrilmiştir. Saddam Hüseyin'in iktidardan uzaklaştırılması, Irak'taki göçün hızını ve biçimini değiştirmiştir. 2003 yılına kadar Irak'tan göç edenler genellikle Şii ve Kürt gruplar olurken, müdahalenin ardından artık Sünni gruplar arasında da göç etme eğilimi hız kazanmıştır.¹⁷² Bunun sebebi ise, Şii ve Kürt grupların Saddam Hüseyin'in devrilmesinin ardından ülkedeki siyasi ve ekonomik yapıdaki etkinliklerinin artacağına yönelik ümididir. İşgalin ilk yıllarında, Irak halkının büyük kısmında Saddam Hüseyin'in iktidardan düşürülmesinin mutluluğu ve ABD'nin

¹⁶⁹ Danış, “Irak'tan Uzağa:1991 Sonrası Dışarı Göç”, 18.

¹⁷⁰ Dağdeviren, “Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri ve Türkiye'ye Etkileri (1979-2015): Kavramsal ve Olgusal Bir Analiz”, 54.

¹⁷¹ İrem Tunçol ve Cengiz Dinç, “2003 Sonrası Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.2, S.2 (2018):88.

¹⁷² Didem Danış, “Irak'tan Irağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Yönelik Göçler”, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 21. Rapor (2009): 9.

“barış ve demokrasi” getireceğine dair bir inanç olması, Irak’tan göçleri azaltan bir faktör olmuştur.¹⁷³

2005 yılında yapılan seçimler ve referandumun ardından oluşturulan anayasa, ülkedeki farklı etnik ve mezhepler arasındaki çatışmayı bitirip siyasi istikrarı oluşturmaya fayda sağlamamıştır.¹⁷⁴ 2003 yılındaki işgal sebebiyle kamu düzeninin bozulması ve güvenlik organlarının işleyemez hale gelmesi, sonraki süreçte yaşanan çatışmaların ve istikrarsızlığın önlenbilmesini zorlaştırmıştır. Özellikle 2005 yılından itibaren ülkede artan şiddet olayları, tecavüz, adam kaçırmaya ve bombalı saldırılar normalleşmeye başlamıştır.¹⁷⁵

2006 yılında, Şiiler için büyük önemi olan, Samarra şehrindeki El Askeri Camisi’nin bombalanması ülkedeki güvenlik ortamını bozan en önemli olaylardan biri olmuştur. Bu saldırı, ülkedeki mezhepsel ayrılığı körüklemiş, çatışmaların şiddetinin artmasıyla 2007 yılının ortalarına kadar olan süreçte 730 bin insan ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁶ Ayrıca 2006 yılından sonra, Irak’tan bölgedeki ülkelere ve Avrupa ülkelerine sığınma başvurusu yapanların sayısı da artmaya başlamıştır.¹⁷⁷ BMMYK tarafından açıklanan verilere göre, 2007 yılının Kasım ayına kadar olan süreçte yaklaşık olarak 2,2 milyon Iraklı yurtdışına göç etmiş ve ülkesine geri dönmemiştir.¹⁷⁸

¹⁷³ Danış, “Irak’tan İrağa: 2003 Sonrası Irak’tan Komşu Ülkelere ve Türkiye’ye Yönelik Göçler”, 9.

¹⁷⁴ Tunçol ve Dinç, “2003 Sonrası Irak ve Suriye’deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi”, 88.

¹⁷⁵ Danış, “Irak’tan İrağa: 2003 Sonrası Irak’tan Komşu Ülkelere ve Türkiye’ye Yönelik Göçler”, 10.

¹⁷⁶ Tunçol ve Dinç, “2003 Sonrası Irak ve Suriye’deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi”, 89.

¹⁷⁷ A.g.e 89.

¹⁷⁸ UNHCR, “Iraq: UNHCR Cautious About Returns”, Briefing Notes, <https://www.unhcr.org/uk/news/briefing/2007/11/4746da102/iraq-unhcr-cautious-returns.html>, [16.04.2020]

2003 yılındaki ABD işgali öncesi dönemde, Saddam Hüseyin'in istikrarsız yönetimi ve şiddet yanlısı politikaları insanların göç etme arzusunu tetiklerken; 2003 yılındaki işgalden sonra oluşan siyasi otorite boşluğu ve radikal grupların ortaya çıkması göçlerin devam etmesine neden olmuştur. Bu radikal gruplar arasında en etkili olanı ise, 2000'li yılların başında Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) adıyla kurulan örgüttür. Liderliğini Ebubekir el-Bağdadi'nin yaptığı örgüt 2006'dan itibaren eylemlerine devam ederken, 2012'de "Duvarları Yıkma" ismini verdiği bir harekâta girişmiştir.¹⁷⁹ Bu harekât ile örgüt, Irak'ta bomba yüklenmiş araçlarla intihar saldırıları düzenlemiş ve hapishane baskınları yapıp kendi yandaşlarını hapishaneden kaçırmıştır. 21 Temmuz 2013'e kadar süren harekât ile İŞİD ismini tüm dünyaya duyurmuş ve yaptığı propaganda ile yurtdışından birçok kişi örgüte katılım sağlamıştır.¹⁸⁰

Irak'ta 2014 yılında yapılan seçimlerde İran'ın desteklediği Nuri el Maliki'nin seçimi kazanmasının ardından, Sünnilere karşı izlenen ayrımcı politikalar mezhepsel gerilimi artırmaya devam etmiştir.¹⁸¹ Maliki tarafından Şii nüfusun başta Bağdat olmak üzere büyük kentlere yerleştirilmesi ve Sünni nüfusun dışlanması ülkedeki siyasi ve toplumsal istikrarı etkilemiştir. Ayrıca 2006 ile 2012 yılları arasında Irak'ta Başkan Yardımcılığı görevi yapan Sünni siyasetçi Tarık el-Haşimi hakkında 2012 yılında idam kararı verilmesi de ülkedeki Şii ve Sünni gerilimini artıran önemli bir durum olmuştur. Tarık el-Haşimi aynı yıl Türkiye'ye gelmiş ve Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı tarafından kendisine oturma izni verilmiştir.¹⁸²

Irak'ta Sünnilere karşı uygulanan ayrımcı politikalar İŞİD'in bölgedeki Sünni nüfus üzerindeki etkinliğini artırmasına sebep olmuştur. İŞİD, özellikle Sünni aşiretlerden aldığı destekle Musul'u ve Tikrit'i almış, Suriye-Irak sınırındaki petrol kuyularını ele

¹⁷⁹ Tunçol ve Dinç, "2003 Sonrası Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi", 90.

¹⁸⁰ A.g.e 91.

¹⁸¹ A.g.e 91.

¹⁸²"Portre; Tarık el Haşimi", www. <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-tarik-el-hasimi> [17.04.2020]

geçirmiş ve elde ettiği gelirlerle silah gücünü ve askeri gücünü artırmıştır.¹⁸³ 2014 yılının Ağustos ayında örgütün Telafer ve Sincar'ı ele geçirmesinin ardından ABD tarafından havadan, Irak ordusu ve Peşmerge tarafından ise karadan örgüte karşı bir operasyon başlatılmıştır. IOM verilerine göre, ülkede yaşanan bu olaylar neticesinde 2014 yılından 2017 yılına kadar geçen sürede 4 milyon insan yer değiştirmek zorunda kalmıştır.¹⁸⁴ IOM'un 2014 yılı raporunda, Irak'ta yerinden edilmiş kişilerle yapılan ankette insanların göç etme sebepleri incelenmiştir.¹⁸⁵ Buna göre silahlı çatışmalar, yaygın şiddet hareketleri, etnik ve dini kökenli ayrışmalar ve azınlık gruplarına mensup olanların aldıkları doğrudan tehditler Iraklıların yaşadıkları yerden göç etmesine sebep olan en önemli faktörlerdir.

GİGM'nin 2019 istatistiklerine göre, Türkiye'de ikamet izni ile bulunan Irak vatandaşlarının sayısı 141.818 iken, uluslararası koruma başvurusu yapanların sayısı 15.332'dir. Düzensiz göçmen olarak yakalanan Irak uyruklu yabancıların sayısı ise 12.097'dir.¹⁸⁶ Hususi, diplomatik ve hizmet pasaportuna sahip Irak vatandaşlarının Türkiye'ye girişte vizeden muaf olması ve umuma mahsus pasaport hamili Irak vatandaşlarının ise internet ortamından kolay bir şekilde elektronik vize alabilmesi Türkiye'ye göçleri artıran başka bir etkidir.¹⁸⁷

İçişleri Bakanlığı tarafından, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 19 Eylül 2018 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla Türk vatandaşı olmak için gerekli yatırım tutarlarında değişiklik yapılmıştır. Buna göre, en az 2 milyon dolar tutarındaki sabit sermaye yatırım miktarı şartı 500 bin dolara, en az 1 milyon dolar değerindeki

¹⁸³ Tunçol ve Dinç, "2003 Sonrası Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi",91.

¹⁸⁴ "Irak'tan Göç", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iraktan-goc-eden-yaklasik-2-milyon-kisi-evlerine-dondu/793725> [16.04.2020]

¹⁸⁵ Ongoing Displacement A Profile of Iraq 2013-2014, www.iomiraq.net/reports/ongoing-displacement-profile-iraq-2013-2014 [17.04.2020]

¹⁸⁶ "İstatistikler", www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri [17.04.2020]

¹⁸⁷ Türkiye Cumhuriyeti Elektronik Vize Başvuru Sistemi, "Hangi Ülke Vatandaşları e-vize alabilir", www.evisa.gov.tr/tr/info/hangi-ulke-vatandaslari-e-vize-alabilir/ [17.04.2020]

taşınmaz alma şartı ise 250 bin dolara indirilmiştir. Türkiye'nin vatandaşlık kazanma şartlarında yaptığı bu değişikliklerin ardından bu yolla Türk vatandaşlığı kazanan ülke vatandaşları arasında 327 kişiyle Irak birinci olmuştur.¹⁸⁸

3.2.2.2. İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde Irak'tan Türkiye'ye Göçler

Irak'tan Türkiye'ye yönelik göçler, siyasi, ekonomik ve sosyal ve kültürel nedenler göz önünde bulundurularak itici (-), çekici (+) ve nötr (0) faktörler çerçevesinde açıklanmıştır. Bu faktörler, Tablo 3.2.2.2.1'de özet şeklinde sunulmuştur.

Tablo 3.2.2.2.1 Irak'tan Türkiye'ye Göçleri Etkileyen Faktörler

	<u>Siyasi Nedenler</u>	<u>Ekonomik Nedenler</u>	<u>Sosyal ve Kültürel Nedenler</u>
İtici Faktörler (-)	*1980-1988 Irak ve İran Savaşı *Halepçe'ye yapılan kimyasal saldırı *Irak'ın Kuveyt İşgali *Devlet aygıtının zayıflaması ve kamu düzeninin bozulması *İktidarın halk üzerindeki baskı ve gözetim politikası	*1980-1988 Irak-İran Savaşı sırasında artan dış borçlar *İşsizlik ve yoksulluk *BM tarafından ambargo uygulanması *Kuveyt'e ödenen tazminatın petrol gelirlerini büyük oranda azaltması	*Temiz su kaynaklarının hasar görmesi *Sağlık ve eğitim imkanlarının yetersizliği *İlaç ve gıda sıkıntısı *Altyapının büyük oranda tahrip olması *Şii-Sünni gerilimi *Yeni doğan bebeklerdeki yüksek

¹⁸⁸ “Bir Yılda 2.611 yabancı yatırımcı Türk vatandaşı oldu”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bir-yilda-2-bin-611-yabanci-yatirimci-turk-vatandasi-oldu/1594629> [18.04.2020]

	*2003 yılındaki ABD işgali *Şiiilere ait El-Askeri Camisinin bombalanması *IŞİD gibi radikal örgütlerin ortaya çıkması *Bombalı eylemler		ölüm oranı
Çekici Faktörler (+)	*Devlet aygıtının güçlü olması *Kamu düzeninin sağlanmış olması *Sığınmacılara yönelik devlet tarafından yapılan yardımlar ve ayrımcı politikaların izlenmemesi	*Yatırım yapma olanaklarının olması *İş bulma olanaklarının yüksek olması	*Barınma, beslenme ve sağlık gibi ihtiyaçların karşılanması *Geçici barınma merkezlerinin kurulması *Daha iyi eğitim olanakları *Daha yüksek hayat standardı *Coğrafi yakınlık
Nötr Faktörler (0)	*Türkiye'deki siyasi iktidarın ideolojisi *1951 Cenevre Antlaşması'na konulan coğrafi çekince		*Türkiye'nin etnik ve dini yapısı

Tablo 3.2.2.2.1'de Irak'tan Türkiye'ye yönelik göçlerin altında yatan itici, çekici ve nötr faktörler ele alınmıştır. Bu faktörler ele alınırken siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak Irak'tan Türkiye'ye göçlerin altında yatan sebeplerin neler olduğu değerlendirilmiştir. Şekildeki itici siyasi faktörlere bakıldığında; 1980-1988 Irak ve İran Savaşı, Halepçe'ye yapılan kimyasal saldırı, devlet otoritesinin zayıflaması, iktidarın halk üzerindeki baskı ve gözetim politikası, 2003 yılında gerçekleşen ABD işgali, IŞİD gibi radikal örgütlerin ortaya çıkması temel etkenler olarak

görülmektedir. İtici ekonomik faktörler; dış borçların artması, BM tarafından uygulanan ambargonun halkı zor durumda bırakması, işsizlik ve yoksulluk sorunu gibi etkenlerdir. İtici sosyal ve kültürel faktörler ise; temiz su kaynaklarına ulaşmanın zor olması, sağlık ve eğitim imkanlarının yetersizliği, ilaç ve gıda sıkıntısı, altyapının büyük oranda tahrip olması ve yeni doğan bebeklerdeki yüksek ölüm oranı olarak sıralanmıştır. Şekildeki çekici siyasi faktörlere bakıldığında; Türkiye'deki devlet aygıtının güçlü olması, kamu düzeninin sağlanmış olması ve sığınmacılara yönelik devletin izlemiş olduğu olumlu politikalar sıralanmaktadır. Çekici ekonomik faktörler; Türkiye'de yatırım yapma olanaklarının olması ve iş bulma olanaklarının yüksek olması olarak sayılmıştır. Çekici sosyal ve kültürel faktörler ise; Türkiye tarafından barınma, beslenme ve sağlık gibi ihtiyaçların karşılanması ve geçici barınma merkezlerinin kurulması, eğitim olanaklarının gelişmişliği, coğrafi olarak yakın olmak sıralanmıştır. Şekilde nötr siyasi faktörler olarak; Türkiye'nin mevcut siyasi iktidarı ve Türkiye'nin 1951 Cenevre Antlaşması'na koyduğu coğrafi çekince sayılmıştır. Nötr sosyal ve kültürel faktör olarak ise Türkiye'nin dini ve etnik yapısı ön plana çıkmaktadır.

3.2.3. Bulgaristan: Genel Bilgiler

Bulgaristan'ın kuzeyinde Romanya, güneyinde Yunanistan, güneydoğusunda Türkiye, batısında ise Sırbistan ve Makedonya bulunmaktadır. Başkenti Sofya olan ülkenin, 2015 nüfus sayımına göre nüfusu 7,17 milyondur.¹⁸⁹ Ülkenin % 84,8'i Bulgar, % 8,8'i Türk, % 4,9'u ise Roman'dır. Ayrıca % 83,7'si Hristiyan, %12,2'si ise Müslüman'dır.¹⁹⁰

Bulgaristan 1944 ile 1989 yılları arasında Komünist bir rejim ile yönetilmiştir. 1989'da Komünist rejimin yıkılmasından sonra çok partili hayata geçen ülke, 2007 yılında AB üyesi olmuştur.

¹⁸⁹ “Ülke Profilleri”, Bulgaristan [www.https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/bulgaristan/901472](https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/bulgaristan/901472) [26.04.2020]

¹⁹⁰ A.g.e [26.04.2020]

3.2.3.1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Hareketleri

1945 yılında Komünist rejimin kurulmasıyla yavaş bir şekilde başlayan Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç süreci, 1984 yılında Zhivkov yönetiminin başa gelmesinden sonra hızlanmaya başlamıştır. Zhivkov yönetiminin, ülkede yaşayan Türklere karşı politikalarını sertleştirmesi ve asimile etme çabası içerisine girmesi göç sürecini tetiklemiştir.¹⁹¹

1984 yılında başa gelen Zhivkov yönetiminin Türklere bakışını şekillendiren bazı ideolojik sebepler vardır. Zhivkov yönetimine göre, ülkede yaşayan Müslüman Türkler aslında Osmanlı döneminde zorla Müslüman yapılan Bulgarlardır ve bunların asıllarına dönmesi gerekmektedir. Ayrıca Türklerin doğum oranındaki yükseklik ve Türkiye'nin Bulgaristan'da yaşayan bu Türkleri kendi aleyhlerine kullanabileceğine dair bir şüphe vardır. Bulgar hükümeti, Müslüman ve Türk azınlığın ortak devlet, ortak toprak ve ortak yurttaşlık temelinde Bulgaristan'a bağlanması gerektiğini savunmuştur. Bu anlamda, Müslümanların ve Türklerin Bulgar olarak kabul edilmesi resmi politika olmuştur.¹⁹²

Bulgar hükümeti, ülkede yaşayan Türklerin ad ve soyadlarını zorla değiştirirken, Türklere ait camileri ve okulları kapatmış ve hatta Türkçe konuşmayı dahi yasaklamıştı.¹⁹³ Bu durum, Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların ve Türklerin din, dil ve yaşam hürriyeti beklentileriyle Türkiye'ye göç etme eğilimini artıracak bir unsur olmuştur. İzlenen asimilasyon politikalarına karşı 1989 yılının Mayıs ayında yaklaşık 50.000 kişi protesto düzenlemiş ancak rejim protestoyu silah yoluyla

¹⁹¹ İçduygu, “Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 151-152.

¹⁹² Ahmet Ceylan ve İsa Uslu, “Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitleli Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.36 (2019): 205-206.

¹⁹³ İçduygu, “Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, 151-152.

bastırma yoluna gitmiştir.¹⁹⁴ Bulgaristan'daki Müslümanlara ve Türklere karşı izlenen asimilasyon politikası ve uygulanan baskılar Türkiye'nin ve uluslararası kamuoyunun sert tepkisine yol açmıştır.

Zhivkov yönetimi, gelen tepkilerin ardından ülkede yaşayan Müslümanların ve Türklerin kolay bir şekilde göç etmeleri amacıyla pasaport vermeye başlamıştır. 1989 yılında Türkiye, Bulgaristan'dan gelecek göçmenlere açık kapı politikası izlemiş ve vize muafiyeti getirmiştir. Normal şartlarda, Bulgaristan'daki Türkiye temsilciliklerine göçmen vizesi için başvurmak gerekirken, Türkiye bu şekilde bir kolaylık sağlamıştır. Türkiye'nin kapıları açmasının ardından, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki en büyük kitlesel göç hareketi başlamıştır.¹⁹⁵ 360 bin göçmen üç ay gibi kısa bir sürede Türkiye'ye göç etmiştir. Gelenlerin çok kısa sürede bu sayıya çıkmasının ardından Türkiye tekrar vize uygulamasına geçmiştir. Vize uygulamasının başlamasının ardından Mayıs 1990 tarihine kadar gelen göçmenlerin sayısı ise 34.098'dir.¹⁹⁶

Zhivkov'un 1989 yılında hükümetten istifa etmesiyle birlikte ülkede çok partili hayata geçilmiştir. Rejim değişikliğinin ardından, Türkiye'ye göç edenlerin Türk vatandaşlığı almamış olmaları şartıyla 6 ay içerisinde geri dönmelerine imkan tanınmıştır. Geride bıraktıkları evlerini, topraklarını, işlerini ve sosyal haklarını kaybetmemek için geriye dönen birçok göçmen olmuştur. Bu süreçte geriye dönen göçmenlerin sayısı 133.172'dir.¹⁹⁷ Fakat Bulgaristan'a geri dönen göçmenlerin birçoğunun eski işlerini ve mesleklerini devam ettirmelerine izin verilmemiş, kendi evlerine ve köylerine yerleşmelerine de müsaade edilmemiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Ceylan ve Uslu, "Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitlesel Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri", 206.

¹⁹⁵ A.g.e 207.

¹⁹⁶ Yıldız, "*Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*", 37.

¹⁹⁷ Ceylan ve Uslu, "Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitlesel Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri", 207.

¹⁹⁸ Yıldız, "*Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*", 37.

Türkiye, 1934 İskan Kanunu üzerinde değişiklik yaparak 1984 yılından sonra Bulgaristan'dan gelen göçmenlere kolaylık sağlamıştır.¹⁹⁹ Ayrıca gelen göçmenlerin yiyecek, içecek, sağlık hizmetleri ve ibadet alanları ile ilgili gereksinimlerini ivedi bir şekilde karşılanmıştır. Bu gereksinimleri karşılamak amacıyla ilgili kurumlar ve Kızılay tarafından yoğun çaba sarf edilmiştir. Gelen göçmenlere gıda ve kira yardımı tahsisi, sürekli yaşayacakları yerlerin tahsisi, vasıflarına uygun mesleklere yönlendirilmeleri ve ülkeye uyum süreci gibi konularda ilgili Bakanlık tarafından çalışmalar yapılmıştır. Devlet, ilk ve orta öğretimde öğrenim gören çocukların ailelerine maddi yardım, erkek çocuklarının sünnet edilmeleri konusunda destek ve vatandaşlık süreçlerinin daha hızlı bir şekilde sonuçlandırılması için çalışmalar yapmıştır. Öğrencilerin devlet okullarına kaydının gerçekleştirilmesi, Türk ve İslam tarihi hakkında düzenlenen kurslar, üniversitelere geçiş sürecinin tamamlanması ve diplomalara denklik verilmesi konularında gelen göçmenlere kolaylıklar sağlanmıştır.²⁰⁰

3.2.3.2. İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göçler, siyasi, ekonomik ve sosyal ve kültürel nedenler göz önünde bulundurularak itici (-), çekici (+) ve nötr (0) faktörler çerçevesinde açıklanmıştır. Bu faktörler, Tablo 3.2.3.2.1'de özet şeklinde sunulmuştur.

¹⁹⁹ A.g.e 197-198.

²⁰⁰ Ceylan ve Uslu, "Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitleli Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri", 207-208.

Tablo 3.2.3.2.1 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçleri Etkileyen Faktörler

	<u>Siyasi Nedenler</u>	<u>Ekonomik Nedenler</u>	<u>Sosyal ve Kültürel Nedenler</u>
İtici Faktörler (-)	*Zhivkov hükümetinin başa gelmesi *Asimilasyon politikası izlenmesi *Şiddet ve baskı politikalarının izlenmesi	*Göçmenlerin evlerini, topraklarını, işlerini ve mesleklerini kaybetmesi	*Türkçe konuşmanın yasaklanması *Türk isim ve soy isimlerinin değiştirilmesi *Türklere ait ve camilerin okulların kapatılması
Çekici Faktörler (+)	*Türk hükümetinin göçmenlere olumlu bakışı *Açık kapı politikası izlenmesi ve vize muafiyeti verilmesi *Vatandaşlık hakkının kolay bir şekilde verilmesi	*Gelenlere ev tahsis edilmesi veya kira yardımı yapılması *Göçmenlerin vasıflarına uygun mesleklere yönlendirilmesi *Göçmenlere maddi yardım yapılması	*Sağlık hizmeti verilmesi *Dini inançlarını rahat bir şekilde yaşayabilmeleri *Eğitim imkanlarının genişliği ve bu konuda sağlanan kolaylıklar *Aynı etnik ve dini yapıya sahip olmak
Nötr Faktörler (0)	*Türkiye'deki siyasi iktidarın ideolojisi *1951 Cenevre Antlaşması'na konulan coğrafi çekince	*Bulgaristan'ın ekonomik durumu	*Bulgaristan'ın toplumsal yapısı

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göçlerin altında yatan itici, çekici ve nötr faktörler Tablo 3.2.3.2.1'de ele alınmıştır. Bu faktörler ele alınırken siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlerin altında yatan sebeplerin neler olduğu değerlendirilmiştir. Şekildeki itici siyasi faktörlere bakıldığında; Zhivkov hükümetinin iktidara gelmesi, Türklere ve Müslümanlara karşı izlenen asimilasyon politikası ve yapılan baskılar temel etkenler olarak görülmektedir. İtici ekonomik faktör olarak ise, Türklerin ve Müslümanların evlerini, topraklarını, işlerini ve mesleklerini kaybetmesi bulunmaktadır. İtici sosyal ve kültürel faktörler ise; Türkçe konuşmanın yasaklanması, Türk isim ve soy isimlerinin değiştirilmesi ve Türklere ait camilerin ve okulların kapatılması sıralanmıştır. Şekildeki çekici siyasi faktörlere bakıldığında; Türk hükümetinin Bulgaristan'dan gelen kişilere olumlu bakışı, Bulgaristan'dan gelen Türklere karşı açık kapı politikası izlenmesi ve bu kişilere vatandaşlık hakkının kolay bir şekilde verilmesi olarak sıralanmaktadır. Çekici ekonomik faktörler; Türkiye tarafından Bulgaristan'dan gelen göçmenlere ev tahsis edilmesi veya kira yardımı yapılması, göçmenlerin vasıflarına uygun mesleklere yönlendirilmesi ve göçmenlere nakdi yardım yapılması olarak sayılmıştır. Çekici sosyal ve kültürel faktörler ise; Türkiye tarafından Bulgaristan'dan gelen göçmenlere sağlık hizmeti verilmesi, gelen göçmenlerin dini inançlarını rahat bir şekilde yaşayabilmesi, Türkiye'deki eğitim imkanlarının genişliği ile aynı etnik ve dini yapıya sahip olmak olarak değerlendirilmiştir. Şekilde nötr siyasi faktörler olarak; Türkiye'nin mevcut siyasi iktidarı ve Türkiye'nin 1951 Cenevre Antlaşması'na koyduğu coğrafi çekince sayılmıştır. Nötr ekonomik faktör olarak, Bulgaristan'ın ekonomik durumu gösterilmiştir. Bulgaristan'ın toplumsal yapısı ise nötr sosyal ve kültürel faktör olarak görülmektedir.

3.2.4. Suriye: Genel Bilgiler

Suriye'nin kuzeyinde Türkiye, doğusunda Irak, güneyinde Ürdün ve İsrail, güneybatısında ise Lübnan'ın bulunmaktadır. Başkenti Şam olan ülkenin, 2019 yılı nüfusu 18,4 milyon'dur.²⁰¹ Ülkenin %90,3'ü Arap, %9,7'si ise Kürt, Ermeni ve diğer

²⁰¹ "Suriye, Ülke Profili", Genel Bilgiler, [www.https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/suriye/ulke-profil/genel-bilgiler](https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/suriye/ulke-profil/genel-bilgiler) [01.05.2020]

etnik kimliklerden oluşmaktadır. Ülkede % 86 Müslüman (% 60 Sünni, % 16 Alevi), % 12 Hristiyan ve % 2 ise Dürzi bulunmaktadır.²⁰²

Fransa'nın çekilmesinin ardında 1946 yılında bağımsızlığını kazanan ülkede, 1963 yılında Baas Partisi tarafından darbe yapılarak ülkenin yönetimi ele geçirilmiştir. 1970 yılında parti içi çekişmelerin ardından Hafız Esad yönetimi ele geçirip 1971 yılında Cumhurbaşkanı olmuş ve 2000 yılında ölene kadar ülkeyi dikta bir rejimle yönetmiştir. Ardından yönetime geçen Beşar Esad, başlarda babasının aksine siyasi anlamda reformlar yapmış, insan hakları ve ifade özgürlüğü gibi konularda adımlar atmıştır. Fakat ilerleyen yıllarda bu politikadan uzaklaşmış ve muhaliflerini sindirmeye başlamıştır.²⁰³ 2010 yılında başlayan "Arap Ayaklanması" süreci, 2011 yılında Suriye'yi de etkilemiştir. 2011 yılından günümüze kadar olan süreçte ülkede çok ciddi bir siyasi ve insani kriz ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu siyasi ve insani kriz ise dünya tarihindeki en büyük göç hareketlerinden birinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye de bu göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Bir dahaki bölümde, 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşının Türkiye'ye yönelik göç hareketlerini nasıl etkilediği ele alınacaktır.

3.2.4.1. Suriye'den Türkiye'ye Göç Hareketleri

Ülkeyi 1971 yılından beri yöneten Esad ailesi askeri, siyasi ve ekonomik anlamda tam bir hakimiyet kurmuştur. Hafız Esad, ülkedeki tüm kritik pozisyonlara kendi ailesinden veya mezhebinden kişileri yerleştirmiştir. Bu kadrolaşma Esad iktidarının devamını sağlayan en önemli faktör olmuştur.²⁰⁴ Yönetime demokratik bir görüntü vermek amacıyla her yedi senede bir seçim yapılmış olsa da, Esad ailesi Suriye'yi kurmuş olduğu dikta rejimle yönetmiştir.

2000 yılında ölen Hafız Esad'ın yerine yapılan seçimde % 97 oy alan Beşar Esad geçmiştir. O günlerde otuz dört yaşında olan Beşar Esad'ın seçilebilmesi için Anayasa'da değişiklik yapıp devlet başkanı seçilme yaşı kırktan otuz dörde

²⁰² A.g.e [01.05.2020]

²⁰³ "Suriye", Suriye'nin Siyasi Görünümü, [www.http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa) [01.05.2020]

²⁰⁴ Yağmur Şen, "Suriye'de Arap Baharı", *Yasama Dergisi*, S.23 (2013):58.

indirilmiştir.²⁰⁵ Bu durum, monarşilerdeki babadan oğula geçme özelliğini Suriye’deki rejim üzerinden yansıtan önemli bir örnektir. Beşar Esad, iktidara geçtikten sonra yaptığı reformlarla ülkedeki muhalefete ümit vermiş olsa da bu durum çok uzun sürmemiştir. Çok partili hayata geçme noktasında bir adım atılmaması ve baskıcı politikaların devam etmesi ülkedeki muhalefeti farklı arayışlara itmiştir. 2005 yılında ülkedeki Müslümanlar, Hristiyanlar, Kürtler ve eski komünistler tarafından ilan edilen “Şam deklarasyonu” isimli bildiride, çoğulculuk, muhalefette birlik, şiddette başvurmama ve demokratik değişim ilkeleri ilan edilmiştir.²⁰⁶ İlan edilen bildiri ülkenin çok geniş bir kesimi tarafından destek görmüştür. Fakat Esad rejimi, bu bildirinin ulusal çıkarlara aykırı olduğu ve ABD ile İsrail’in çıkarlarına uyduğu gerekçesiyle muhalif avına çıkmıştır. Ülkedeki birçok sivil toplum kuruluşu, radyo kanalı, televizyon kanalı ve internet sayfasına yasak getirilmiştir. Ayrıca bildiride imzası olanların bir kısmı hapse atılırken bir kısmı ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.²⁰⁷

2007 yılında yapılan seçimde, oyların %97’sini alan Beşar Esad tekrar devlet başkanı seçilmiştir. Suriye’deki mevcut durum, ülkenin siyasi mekanizmalarının hızlı bir şekilde değişen toplumsal ve ekonomik yapıya ayak uyduramadığını ve gelen taleplere cevap veremediğini göstermektedir. Sistemin bu şekilde tıkanmış olması, ileride gerçekleşecek bazı gelişmelerin de tetikleyicisi olmuştur.

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus’ta Muhammed Buazizi isimli bir tezgahtarın kendini yakması ile başlayan olaylar bölgede yeni bir şiddet dalgasının ve istikrarsızlık sürecinin başlamasına sebep olmuştur. Tunus’ta başlayan olaylar kısa sürede Mısır, Libya, Yemen ve diğer Arap ülkelerinde geniş çaplı halk ayaklanmalarına dönüşmüştür. Suriye’de başlayan ayaklanmalar rejimin sert müdahalesi ve muhaliflerin silahlanması sonucu iç savaşa dönüşmüştür.²⁰⁸

2010 yılında ayaklanmalar ilk başladığında, Esad rejimi bu değişim rüzgarının kendi ülkelerini etkilemeyeceğini çünkü kendilerine mevcut iç ve dış desteğin yeterli

²⁰⁵ Şen, “Suriye’de Arap Baharı”, 58.

²⁰⁶ A.g.e, 58.

²⁰⁷ A.g.e, 59.

²⁰⁸ Yıldız, “Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası”, 65.

olduğunu ve halkın yönetimi destekleyeceğini düşünmüştür. Fakat 17 Mart 2011 tarihinde Baas ideolojisinin kalelerinden biri olan Dera’da halk ayaklanmaları başlamıştır. Bir zamanlar rejimin kalesi olan bu kentte ayaklanmaların başlama sebepleri, hem bölgede hem de ülkede artan işsizlik sorunu ve yolsuzluğun yaygınlaşması olarak gösterilebilir.²⁰⁹ Dera kentinde başlayan ayaklanmalar kısa süre sonra Hama, Humus, Lazkiye, Banyas ve Deyrizor’a da sıçramıştır. Suriye rejimi yaşanan ayaklanmaları, dış güçlerin müdahalesi ve ülkedeki aşırılık yanlısı grupların bir planı olduğunu savunmuştur.²¹⁰ Esad, dış güçler derken Batı ülkelerini kastetmekte ve bu ülkelerin Suriye’yi yeniden sömürgeleştirmek istediğini savunmaktadır. Rejim, ayaklanmalar karşısında, ülkenin kendi iç dinamiklerindeki mevcut sorunları görmezden gelen ve tamamen dış etkenlere dayanan bir refleks geliştirmiştir. Fakat ülkede başlayan ayaklanmaların arka planında, rejimin uzun yıllardır sürdürdüğü politikaların yol açtığı toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunlar asli etken olmuştur.

Suriye’de 1970’li yıllardan itibaren ithal ikameci bir kalkınma modeli takip edilmiştir. Ancak kamu sektörünün hantallığıyla birlikte ülkenin potansiyelinin çok üzerinde yapılan askeri harcamalar ve yolsuzluk, ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemesine engel olmuştur. Rejim bir yandan izlediği popülist ekonomik politikalarla göreceli olarak bir rahatlık oluşturmak diğer taraftan ise otoriter bir yönetim anlayışıyla halktaki olası çözülmenin önüne set çekmek istemiştir. 2005 yılında Baas Partisi tarafından “toplumsal pazar ekonomisi” adıyla ekonomik reform programı ilan edilmiştir. Reform programıyla birlikte ekonomi politikalarında neo-liberal bir çizgi takip edilmiş ve gelirin topluma eşit bir şekilde dağıtılması amacından uzaklaşmıştır. Bu durum ülkedeki dengeleri alt üst etmiş ve sınıflar arası gelir farkında uçurum oluşturmuştur.²¹¹ Bu reform süreci Esad ailesine yakın kesimden kapitalist bir kitle oluşturmuştur. Hatta bu kitle için özel okullar, hastaneler ve üniversiteler yapılırken, toplumun özellikle kırsal kesimi sosyal ve ekonomik

²⁰⁹ Şen, “Suriye’de Arap Baharı”, 59.

²¹⁰ A.g.e, 59.

²¹¹ A.g.e, 59.

anlamda dışlanmıştır.²¹² Kırsal kesimin dışlanması ülkede yoksulluğu, gecekondulaşmayı ve zorunlu iç göçü artıran bir unsur olmuştur. Takip edilen ekonomi politikaları sebebiyle ülkedeki alım gücü azalmış ve insanların hayat standartları düşmüştür. Tüm bu olumsuzlukların üstüne ülkedeki rüşvet ve yolsuzluk olaylarının da artması durumu daha da kötü bir hale getirmiştir.

Baas rejimi, iktidara geldiği tarihten itibaren orduyu ve bürokrasiyi arkasına alarak devlet aygıtı üzerinde tek söz sahibi olmuş ve aldığı bu gücü topluma karşı baskı aracı olarak kullanmıştır. Rejim, iktidarda olduğu süreç boyunca hem yerel hem de küresel ölçekteki değişime ayak uydurmaktan ziyade müesses nizamı devam ettirme politikası gütmüştür. Değişen toplumsal yapı ile durağan siyasi rejim arasında zaman geçtikçe artan uçurum, rejimin izlemiş olduğu güvenlik politikalarını daha da artırmıştır. Hafız Esad'ın, kendisine tehdit olarak gördüğü Müslüman Kardeşlere karşı girmiş olduğu mücadele sonucu ülkede 1978-1982 yılları arasında on binlerce kişi rejim tarafından öldürülmüştür.²¹³ Rejimin toplum üzerinde kurmuş olduğu baskının 2000 yılında Beşar Esad'ın başa gelmesiyle azalacağı düşünülmüştür. Fakat iktidara ilk geldiğinde vaat ettiği siyasi reformların birçoğu zaman geçtikçe uygulamaya geçmemiştir. Reformların hayata geçmemesinde, ülkedeki mevcut düzenden menfaat elde eden kesimin reformlara karşı çıkması da etkili olmuştur.

Rejimin uzun yıllardır takip etmiş olduğu bu siyasi, ekonomik ve toplumsal politikalar sonucu 2010 yılında Tunus'ta başlayan değişim süreci, Suriye halkını da tetiklemiştir. Halkın rejime karşı başlatmış olduğu eylemlere rejimin sert bir şekilde müdahale etmesi ve ülkedeki şiddet olaylarının gün geçtikçe artması Suriye'den çevre ülkelere göç sürecini başlatmıştır. Suriye'den Türkiye'ye ilk göç hareketi, 29 Nisan 2011 tarihinde Cilvegözü sınır kapısından 252 kişilik bir grubun girişiyle başlamıştır. ²¹⁴ Gelen bu grup Hatay'daki bir spor salonunda misafir edilmiş, konaklama ve beslenme ihtiyaçları karşılanmıştır.

²¹² Şen, "Suriye'de Arap Baharı", 62.

²¹³ A.g.e, 63.

²¹⁴ Ceylan ve Uslu, "Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitleli Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri", 211.

Türkiye, Suriye ile 911 kilometrelik bir sınıra sahip olması sebebiyle göç hareketlerinden en çok etkilenen ülke olmuştur. 2011 yılının Nisan ayında başlayan göç hareketlerine karşı Türkiye açık kapı politikası izlemiş ve Ekim ayına kadar 8 tane geçici sığınma kampını hazır hale getirmiştir. Ülkeye girişte pasaportu olanların dışında herhangi bir seyahat belgesi olmayan kişiler de kabul edilmiş ve kurulan geçici barınma merkezlerine yerleştirilmiştir.²¹⁵

Suriye'den göç eden sığınmacılarla ilgili 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmış ve buna göre Suriye'den gelen kişilere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından Geçici Koruma kartı düzenlenmeye başlamıştır.²¹⁶ Geçici koruma kapsamına alınan Suriyeliler, Türkiye'deki eğitim, sağlık ve bazı sosyal haklardan yararlanma hakkı elde etmiştir.²¹⁷ Türkiye Hazine kaynaklı olarak yapılan yardımlar baz alındığında, 2018 yılına kadar Suriyeli sığınmacılar için 12,1 milyar dolar harcamıştır. 2016 ve 2017 yılındaki Küresel İnsani Yardım raporuna göre, Türkiye, ABD'nin ardından en çok insani yardım yapan ikinci ülke olmuştur.²¹⁸

2012 yılında Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısı 14.237 kişiyken, 2019 yılında geçici koruma kimlik kartıyla kalan sayısı 3.580.263 kişiye çıkmıştır. Bunların arasından 63.437 kişi geçici barınma merkezlerinde kalırken, geri kalan 3.516.826 kişi ise geçici barınma merkezi dışında hayatını devam ettirmektedir.²¹⁹ Halihazırda geçici barınma merkezlerinden Adana, Kilis, Kahramanmaraş ve Osmaniye'de birer, Hatay'da ise üç tane bulunmaktadır.²²⁰ Ayrıca 2014 ile 2019 yılları arasında Türkiye

²¹⁵ Yıldız, “Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası”, 66.

²¹⁶ “Geçici Koruma Yönetmeliği”, *Resmi Gazete*, 29153 (Ekim 2014).

²¹⁷ Ceylan ve Uslu, “Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelen Kitleli Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri”, 212.

²¹⁸ Hakan Bostan, “Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskan Sorunu”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.2 (2018): 49.

²¹⁹ “Geçici Koruma”, İstatistikler, [www. https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638](https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638) [06.05.2020]

²²⁰ A.g.e [06.05.2020]

üzerinden üçüncü güvenli ülkeye yerleştirilen Suriyeli sayısı ise 16.285 kişidir.²²¹ Bunun dışında, 2019 yılı itibariyle Türkiye'ye geçerli bir pasaport ile yasal olarak giren Suriyelilerden ikamet izni ile kalan kişi sayısı ise, 117.579'dur.

2014 yılında DAESH terör örgütünün Suriye'deki eylemlerini arttırmasıyla, Suriye'den göç etme süreci ivme kazanmıştır. 23 Eylül 2014 tarihinde DAESH'in Ayn el Arap (Kobani) kentine saldırısı sonrası 200.000'den fazla insan Türkiye'ye sığınmış, bunların 130.000 tanesi kayıt altına alınabilmiştir.²²² Türkiye Kobani'den gelen bu sığınmacılara açık kapı politikası izlemiştir. Ayrıca gelen sığınmacılar için Kızılay tarafından su ve gıda dağıtımı yapılmış, tedavi ihtiyacı olanlara Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi (UMKE) tarafından sağlık hizmeti verilmiş ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından kurulan çadırlarla sığınma ihtiyacı giderilmiştir.

Suriye iç savaşına özellikle 2015 yılından itibaren Rusya'nın da dahil olmasıyla, hem havadan hem de karadan sivil hedef gözetilmeksizin yapılan saldırılar sonrasında Türkiye'ye yönelik göçler artmaya devam etmiştir.²²³ Rejimin muhaliflerin elinde bulunan Doğu Guta, Halep ve İdlib'e Rusya destekli olarak yaptığı saldırılar ve ABD'nin Halk Koruma Birlikleri (YPG) terör örgütü ile birlikte Rakka'yı elinde bulunduran DAESH terör örgütüne karşı başlattığı saldırı bu kentlerdeki yaşam alanlarını, altyapıyı, eğitim ve sağlık tesislerini yerle bir etmiştir. Ayrıca yapılan bombardımanlarda sivil alanların da hedef alınması birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Suriye İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre, 2018 yılına kadar Suriye'de ölen sivil sayısı yarım milyonu geçmiştir.²²⁴ 2013 yılında Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısı 224.655 kişiyken, 2018 yılına gelindiğinde bu

²²¹ “Geçici Koruma”, İstatistikler, www. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> [06.05.2020]

²²² Yıldız, “Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası”, 67.

²²³ “4 Yıldır Suriye’de Olan Rusya’nın Bilançosu”, www. <https://www.yenisafak.com/dunya/4-yildir-suriyede-olan-rusyanin-bilancosu-6-bin-686-sivil-olu-3-milyon-evsiz-3508287> [06.05.2020]

²²⁴ “Suriye’de 2011’den Bu Yana Ölenlerin Sayısı Yarım Milyonu Geçti”, www. <https://tr.euronews.com/2018/03/12/-suriye-de-2011-den-bu-yana-olenlerin-say-s-yar-m-milyonu-gecti-> [06.05.2020]

sayının 3.607.563 kişiye çıkmasının en büyük sebeplerinden biri, artan sivil can kayıpları olmuştur. İnsanlar can ve mal güvenlikleri olmaması sebebiyle Türkiye başta olmak üzere çevre ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) araştırmasına göre, 2011 yılından 2019 yılına kadar geçen sürede Türkiye'de açılan Suriyeli işletme sayısı 10.000'i geçmiştir.²²⁵ Bu işletmelerde yaklaşık 250.000 Suriyeli istihdam edilmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2018 yılı istatistiklerine göre, Türkiye'de çalışma izni alan yabancılar arasında Suriyeliler 34.573 kişi ile ilk sırada yer almaktadır.²²⁶ Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) yaptığı çalışmaya göre, Türkiye'de eğitim çağındaki Suriyeli çocukların ilkokuldaki okullaşma oranı %96,30 ile dünya ortalamasının çok üstündedir. Türkiye'de 2018 verilerine göre, ilkokul düzeyinde 368.593, ortaokul düzeyinde 174.660, lise düzeyinde 71.037 ve yükseköğretim düzeyinde ise 20.701 Suriyeli eğitim görmektedir.²²⁷ Yani Türkiye'de toplam 635,324 Suriyeli çeşitli düzeylerde eğitim almaktadır. Göçün ilk başladığı 2011 yılından itibaren geçen sürede, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin sosyal ve ekonomik yaşamın içerisindeki aktifliği ve uyumu her geçen gün artmaktadır. Ayrıca İçişleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından açıklanan rakamlara göre, Türkiye'de vatandaşlık alan Suriyeli sayısı ise 92 bin kişidir.²²⁸ Vatandaşlık kazanan, çalışma izni alan, geçici koruma altında bulunan ve ikamet izni kartı bulunan kişileri düşününce Suriye'den Türkiye'ye göç etmiş kişilerin toplamı yaklaşık olarak 4 milyonu bulmaktadır.

²²⁵ “Türkiye’de Suriyeli Girişimciliği ve Mülteci İşletmeleri: Türkiye Tecrübesinden Nasıl Faydalanılabilir?”, www. <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10024> [06.05.2020]

²²⁶ “Yabancıların Çalışma İzinleri”, www. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/> [09.05.2020]

²²⁷ “Türkiye, Suriyeli Çocukların Okullaşmasında Dünya Ortalamasını Geçti”, www. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-suriyeli-cocuklarin-okullasmasinda-dunya-ortalamasini-gecti/1468778> [08.05.2020]

²²⁸ “Bakan Soylu: Çocuklar Dahil 92 bin Kişiyeye Vatandaşlık Verildi”, www. <https://tr.euronews.com/2019/08/02/bakan-soylu-92-bin-suriyeliye-vatandaslik-verildi-suleyman-soylu> [09.05.2020]

3.2.4.2. İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde Suriye’den Türkiye’ye Göçler

Suriye’den Türkiye’ye yönelik göçler, siyasi, ekonomik ve sosyal ve kültürel nedenler göz önünde bulundurularak itici (-), çekici (+) ve nötr (0) faktörler çerçevesinde açıklanmıştır. Bu faktörler, Tablo 3.2.4.2.1’de özet şeklinde sunulmuştur.

Tablo 3.2.4.2.1 Suriye’den Türkiye’ye Göçleri Etkileyen Faktörler

	<u>Siyasi Nedenler</u>	<u>Ekonomik Nedenler</u>	<u>Sosyal ve Kültürel Nedenler</u>
İtici Faktörler (-)	*Baas rejiminin kurduğu dikta rejimi *Rejimin muhaliflerini sert bir şekilde sindirme politikası *2011 yılında başlayan ayaklanmaların iç savaşa dönüşmesi *Rusya ve ABD merkezli dış müdahale *DAEŞ ve YPG gibi terör örgütlerinin varlığı	*Uygulanan popülist politikalar *Neo-liberal reformların halkın büyük kısmını yoksullaştırması ve iktidara yakın kapitalist bir kitlenin oluşması *Genç nüfus arasındaki yaygın işsizlik *Gelir dağılımında eşitsizlik *Mal güvenliğinin olmaması *Rüşvetin ve yolsuzluğun yaygınlaşması	*Etnik ve mezhepsel gerilim *Radyo, televizyon ve internete getirilen yasaklamalar *Şehirlerin altyapısının çökmesi, eğitim ve sağlık tesislerinin birçoğunun kullanılamaz hale gelmesi *Barınma yerlerinin hedef alınması ve artan sivil can kayıpları
	*Türkiye’deki iktidarın Suriyelilere yönelik olumlu politikası	*Sığınmacılara yapılan ayni ve nakdi yardımlar *Yatırım yapma ve	*Geçici barınma merkezlerinin oluşturulması *Eğitim

Çekici Faktörler (+)	*Türkiye'nin izlediği açık kapı politikası *Geçici koruma kimlik kartı verilmesi *Vatandaşlık kazanmak	iş bulma fırsatlarının çok olması *Mal güvenliğinin olması	olanaklarının gelişmişliği *Sağlık hizmetlerine erişim kolaylığı *Can güvenliği *Yaşam standartlarının yükselmesi *Coğrafi yakınlık
Nötr Faktörler (0)	*Türkiye'nin 1951 Cenevre Antlaşması'na koyduğu coğrafi çekince		

Tablo 3.2.4.2.1'de Suriye'den Türkiye'ye yönelik göçlerin altında yatan itici, çekici ve nötr faktörler ele alınmıştır. Bu faktörler ele alınırken siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak Suriye'den Türkiye'ye göçlerin altında yatan sebeplerin neler olduğu değerlendirilmiştir. Şekildeki itici siyasi faktörlere bakıldığında; Baas rejiminin halk üzerinde kurduğu dikta rejimi, ülkedeki muhalif kesimin sert bir şekilde sindirilme politikası, 2011 yılında başlayan ayaklanmaların iç savaşa dönüşmesi, Rusya ve ABD'nin ülkedeki mevcut iç savaşa müdahalesi ile IŞİD ve YPG gibi terör örgütlerinin varlığı temel etkenler olarak görülmektedir. İtici ekonomik faktörler; uygulanan popülist politikalar, neo-liberal reformların halkın büyük kısmını yoksullaştırması ve iktidara yakın kapitalist bir kitlenin oluşması, genç nüfus arasındaki yaygın işsizlik, gelir dağılımında eşitsizlik bulunması ile rüşvetin ve yolsuzluğun çok yaygın olması sıralanmıştır. İtici sosyal ve kültürel faktörler ise; ülkedeki etnik ve mezhepsel gerilim, radyo, televizyon ve internete getirilen yasaklamalar, mevcut iç savaş sebebiyle şehirlerin altyapısının çökmesi, eğitim ve sağlık tesislerinin kullanılamaz hale gelmesi ile barınma yerlerinin hedef alınması ve artan sivil can kayıpları olarak sıralanmaktadır. Şekildeki çekici siyasi faktörlere bakıldığında; Türkiye'deki iktidarın Suriyeli sığınmacılara yönelik olumlu

politikaları, Türkiye'nin izlediği açık kapı politikası, Suriyeli sığınmacılara yönelik geçici koruma statüsünün verilmesi ve Türk vatandaşlığı elde etme olanağı olarak sıralanmaktadır. Çekici ekonomik faktörler; Suriyeli sığınmacılara yönelik ayni ve nakdi yardımlar, yatırım yapma ve iş bulma imkanlarının geniş olması ile mal güvenliğinin olması olarak sayılmıştır. Çekici sosyal ve kültürel faktörler ise; Türkiye tarafından Suriyeli sığınmacılar için geçici barınma merkezleri oluşturulması, can güvenliği, sağlık hizmetlerine erişim kolaylığı, yaşam standartlarının yükselmesi ve coğrafi olarak yakın olması değerlendirilmiştir. Türkiye'nin 1951 Cenevre Antlaşması'na koyduğu coğrafi çekince ise nötr siyasi faktör olarak değerlendirilmektedir.

Bu bölümde İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye'den Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin altında yatan itici, çekici ve nötr faktörler siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak ele alınmıştır. Göç hareketlerinin oluşum süreçlerine bakıldığında, her ülke için farklı etkenlerin göç kararı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. İran'dan gelen göç hareketlerinde; 1979 İran Devrimi, ambargolar ve yaptırımlar, insan hakları ihlalleri gibi sebepler ön plana çıkmaktadır. Irak'tan gelen göç hareketlerinde; 1980-1988 Irak-İran Savaşı, Birinci ve İkinci Körfez Savaşı, ABD'nin ülkeye yaptığı müdahaleler, terör örgütlerinin ülkede yaptığı eylemler çok önemli bir rol oynamıştır. Bulgaristan'dan gelen göç hareketlerinde; Zhivkov yönetiminin iktidara gelmesi ve Türklere yönelik asimilasyon politikası izlenmesi en önemli tetikleyici unsurlardır. Suriye'den gelen göç hareketlerinde ise; Baas rejiminin baskı politikaları, 2011'den sonra başlayan iç savaş, ABD ve Rusya kaynaklı dış müdahaleler, terör örgütlerinin artan gücü ve yaptığı eylemler göç sürecinde çok önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin bu ülkelerden yoğun bir şekilde göç almasında; devlet yapısı ve kamu düzeninin daha oturmuş olması, göçmenlere yönelik olumlu devlet politikası, yatırım yapma olanaklarının olması, eğitim ve sağlık gibi alanlarda daha gelişmiş olması gibi faktörler etkilidir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'nin 1979 yılından başlayarak 2019 yılına kadar aldığı uluslararası göç hareketleri ele alınmıştır. Bahsedilen yıllar arasındaki uluslararası göçler, itici ve çekici faktörler bağlamında değerlendirilerek Türkiye'nin aldığı göçlerin altında yatan sebepler analiz konusu yapılmıştır. Ayrıca 1979 yılından önceki süreçte Türkiye'nin aldığı göç hareketlerinin karakteristik özelliklerine değinilerek Türkiye'nin aldığı göçlerin bütüncül bir açıklaması yapılmaya çalışılmıştır. Buna göre, 1923 ile 1979 yılları arasında Türkiye'nin genel göç karakteri Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne yakın kişilerden oluştuğu fakat 1979 yılından sonra Türkiye'nin göç karakterinin değiştiği ve yabancı (Türk soyundan gelmeyen ve Türk kültürüne bağlı olmayan) kişilerin yoğun bir şekilde Türkiye'ye göç etmeye başladığı görülmektedir. Araştırma, genel düzlemde yapılan kuramsal bir okuma ile hem birincil hem de ikincil kaynaklardan faydalanılarak inşa edilmiştir.

Göç konusu ile ilgili ilk teorik çalışma, 1885 ve 1889 tarihlerinde Ravenstein tarafından yapılmıştır. Ravenstein, 1871 ve 1881 yıllarındaki İngiltere nüfus sayım istatistikleri üzerinden bir değerlendirmede bulunarak 7 tane göç kanunu ortaya çıkarmıştır. Ravenstein'in yaptığı çalışmadan sonra günümüze kadar çok farklı göç teorileri ortaya atılmıştır. Bu çalışmada, literatürde yaygın olarak kullanılan bazı göç teorilerine ikinci bölümde yer verilmiştir. Bu bağlamda, Lee tarafından ortaya çıkarılan İtme ve Çekme Kuramı çalışmanın kuramsal temelini teşkil etmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketleri karakteristik özelliğine göre iki ayrı döneme ayrılmıştır. Bunlar; 1923-1979 arası dönem ile 1979'dan günümüze kadar gelen dönemdir. 1923-1979 yılları arasını kapsayan birinci dönemde Türkiye'ye yönelik gerçekleşen göç hareketlerine bakıldığında, Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı insanların ülkeye göç ettiği görülmektedir. Bu dönemdeki göçlerin karakteristik özelliğini etkileyen bazı faktörler vardır. Bunlardan ilki, Osmanlı'nın yıkılmasının ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan Müslüman ve Türk nüfusedir. Bu nüfusun Türkiye'ye göç edebilmesi için mübadele anlaşmaları yapılmış ve bunların büyük çoğunluğunun Türkiye'ye göçü sağlanmıştır. İkincisi ise, nüfusun homojenleştirilmesi amacıyla Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı kişilerin ülkeye göçünü kolaylaştırmaktır. Bu

bağlamda, 1934 yılında çıkarılan İskan Kanunu dönemin politikalarının en iyi yansımasıdır. İskan Kanunu'na göre, Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı olanlar göçmen olarak kabul edilirken, bunun dışında kalanlar göçmen olarak kabul edilmemiştir. Yani, 1923-1979 yılları arasını kapsayan birinci dönemde, Türkiye'nin "yabancı" göçü alan bir karakterinin olmadığı söylenebilir. Fakat ikinci dönemde bu durum değişmeye başlamış ve "yabancı" göçmenler yoğun bir şekilde Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır.

Çalışmanın temel analiz konusu, ikinci dönemdeki göç hareketleri ve bu göç hareketlerinin altından yatan faktörlerdir. Türkiye'nin göç karakterinin değişmeye başladığı ikinci dönemin ilk göç hareketi, 1979 yılında İran'dan gelen göçmenlerdir. 1979 yılında Şah rejiminin devrilmesiyle İran'da İslam Cumhuriyeti ilan edilmiş ve Ayetullah Humeyni yeni kurulan rejimin başına geçmiştir. Yıkılan Şah rejiminin destekçileri ve yeni kurulan rejime muhalif olanlar başta olmak üzere yüz binlerce insan İran'dan göç etmiştir. Bu göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri ise Türkiye olmuştur. Bu süreçte yaklaşık olarak 1 milyon İranlı Türkiye'ye göç etmiş ve bunların büyük bölümü Türkiye üzerinden Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada'ya göç etmiştir. Gelen bu göçmenler arasından yaklaşık olarak 100 bini ise Türkiye'de kalmaya devam etmiştir. Türkiye, 1951 Cenevre Anlaşması'na koyduğu coğrafi çekince sebebi ile İran'dan gelen bu göçmenlere mülteci statüsü vermemiştir. İranlıların Türkiye'de kalmayıp farklı ülkelere göç etmelerinin altındaki en önemli sebep, Türkiye'nin koyduğu bu coğrafi çekinceye 1979 devriminden günümüze kadar gelen süreçte İran'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri devam etmiştir. Bunun altında çok farklı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sebepler bulunmaktadır. İran'dan Türkiye'ye göçe iten sebepler şu şekilde sıralanabilir: 1979 İran Devrimi, 1980-1988 Irak-İran Savaşı, uzun yıllardır uygulanan ambargo ve yaptırımlar, yaygın işsizlik, kişi başı gelirin düşük olması, vasıflı ve eğitilmiş kişilerin kendilerine uygun iş bulamaması, dini ve etnik azınlıklara yapılan baskı, insan hakları ihlalleri ve kadın hakları ihlalleri. Türkiye'nin İran'dan göç çekme sebepleri ise şu şekilde sıralanabilir: Türkiye'nin İran vatandaşlarına yönelik uyguladığı 3 aylık vize muafiyeti, Türk vatandaşlığı elde etmek, BMMYK ofisinin bulunması, iş bulma olanaklarının daha gelişmiş olması, yatırım yapma olanaklarının fazlalığı, farklı yaşam tarzlarını barındırmak, sınır komşusu olmak, eğitim imkanlarının gelişmiş olması. Burada sayılan itici ve çekici faktörlerin etkisiyle İran'dan Türkiye'ye

yönelik göç hareketleri meydana gelmektedir. İki ülke arasındaki mevcut siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklar devam ettiği sürece İran'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri de devam edecektir.

Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketleri arasında Irak'tan gelen göçmenler önemli bir yer kaplamaktadır. 1979 yılında Saddam Hüseyin'in Irak'ta devlet başkanlığını elde etmesi bölgede siyasi anlamda önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Saddam Hüseyin, 1979 yılında İran'da gerçekleşen rejim değişikliğini fırsat bilerek bölgedeki Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ülkelerin de desteğini alarak İran'ın bazı şehirlerine saldırmıştır. İran'ın saldırılara karşılık vermesiyle 8 yıl sürecek kanlı bir savaş başlamıştır. 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen savaş Irak'tan Türkiye'ye yönelik gerçekleşen göç hareketlerinin başlangıcı olmuştur. Bu savaşın ardından çok farklı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sebeplerden dolayı Irak'tan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri devam etmiştir. Irak'tan Türkiye göçe iten bazı sebepler şu şekilde sıralanabilir: 1980-1988 Irak-İran Savaşı, Halepçe'ye yapılan kimyasal saldırı, Irak'ın Kuveyt İşgali, ABD'nin Irak işgali, DAESH terör örgütünün gerçekleştirdiği eylemler, devlet aygıtının zayıflaması ve kamu düzeninin bozulması, işsizlik, yoksulluk, uygulanan ambargo ve yaptırımlar, ilaç ve gıda sıkıntısı, sağlık ve eğitim imkanlarının yetersizliği, Şii ve Sünniler arasındaki gerilim ve insan hakları ihlalleri. Türkiye'nin Irak'tan göç çekme sebepleri ise şu şekilde sıralanabilir: can ve mal güvenliği, devlet aygıtının daha güçlü olması, devletin Irak'tan gelen sığınmacılara yönelik izlediği olumlu politika, iş bulma ve yatırım yapma olanaklarının fazlalığı, barınma, beslenme ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, Irak'tan gelen sığınmacılara yönelik barınma merkezleri inşa edilmesi, eğitim ve sağlık imkanlarına ulaşmanın daha kolay olması, coğrafi yakınlık. Günümüzde Türkiye'de ikamet izni ile kalan yabancılar arasında Irak vatandaşları ilk sırada yer almaktadır. Irak'ın yıllardır içinde bulunduğu istikrarsızlık ortamı insanları farklı ülkelere göç etmeye itmiştir. Bu göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelere biri ise Türkiye olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından Türk ve Müslüman nüfusun bir kısmı Bulgaristan'da yaşamaya devam etmiştir. Fakat Bulgaristan'ın Türklere ve Müslümanlara karşı izlediği politikalar sebebiyle bu nüfusun büyük bir kısmı zamanla Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bulgaristan'dan gelen bu göç hareketleri arasında en büyük çaplı olanı ise 1989 yılındaki göç hareketidir. 1984

yılında iktidara gelen Zhivkov yönetimi, Bulgaristan'da yaşayan Türklere ve Müslümanlara karşı sistemli bir şekilde asimilasyon politikası uygulamıştır. Bu durum Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçleri tetiklemiştir. Bulgaristan'dan gelen göç hareketleri, İran ve Irak'tan gelen göç hareketleriyle bazı farklılıklar içermektedir. Türkiye'nin ikinci dönemde aldığı göçlerin karakterinde bir değişme olmuş, Türk soyundan gelmeyen ve Türk kültürüne bağlı olmayan “yabancılar” Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Fakat ikinci dönemdeki göç hareketleri içerisinde diğerlerinden farklı olarak Bulgaristan'dan gelen göçmenler Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı kişilerden oluşmaktadır hatta göç etmek zorunda kalmalarının asli sebebi de budur. Bulgaristan'dan Türkiye'ye iten bazı sebepler şunlardır: Zhivkov yönetiminin iktidara gelmesi, Türklerin elindeki topraklara, evlere ve işlere el konulması, Türkçe konuşmanın yasaklanması, Türklere ait cami ve okulların kapatılması, Türk isim ve soy isimlerinin değiştirilmesi. Bulgaristan'dan gelen göçmenler için Türkiye'yi çekici kılan bazı sebepler şunlardır: açık kapı politikası izlenmesi ve vize muafiyeti verilmesi, vatandaşlık hakkının kolay bir şekilde elde edilmesi, gelenlere kira ve maddi yardım yapılması, dini inançlarını rahat bir şekilde yaşayabilmesi, aynı etnik ve dini yapıya sahip olmak. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetlerin dağılmasının ardından Bulgaristan'da da bir rejim değişikliği meydana gelmiştir. Bu rejim değişikliğinin ardından ülkede yaşayan Türklere karşı izlenen politikada yumuşama oluşmuştur. Türkiye'ye göç eden bazı göçmenler Bulgaristan'daki rejim değişikliğinden sonra eski yurtlarına geri dönmüştür.

Anadolu topraklarına son iki yüzyılda yaklaşık olarak 6 milyon göçmen göç etmiştir. Bu 6 milyon göçmenin 3,6 milyonu 2011-2019 yılları arasında Suriye'den göç etmiştir.²²⁹ Yani bu topraklara son iki yüzyılda gelen toplam göçmen sayısının yarısından fazlası 8 yıl içerisinde Suriye'den gelmiştir. Bu istatistik bile tek başına Suriye'den gelen göç hareketlerinin çapını ve önemini ortaya koymaya yetmektedir. Suriye'de 1971 yılından beri iktidarı Esad rejimi elinde tutmaktadır. 2000 yılında ölen Hafız Esad'ın yerine oğlu Beşar Esad iktidara gelmiştir. Beşar Esad, iktidara geldiği ilk yıllarda bazı siyasi ve sosyal reformlar yapmaya çalışmış fakat yaptığı bu reformlar yetersiz kalmıştır. Çok partili hayata geçişin sağlanamaması ve seçimlerin yapılamaması Suriye'de muhalefet hareketlerinin büyümesine yol açmıştır.

²²⁹ “Kitlese Akınlar”, <https://www.goc.gov.tr/kitlese-akinlar> [20.07.2020]

Muhalefet tarafından 2005 yılında ilan edilen Şam deklarasyonunda, çoğulculuk, şiddete başvurmama, muhalefetin birlik olması ve demokratik değişimin ilkeleri vurgulanmıştır. Şam deklarasyonu adı verilen bu bildiriye Suriye'deki çok farklı etnik ve mezhepten temsilci destek vermiştir. Fakat Esad rejimi bu deklarasyonu ilan eden muhalefet ile diyalog kurma yerine bastırmayı seçmiştir. 2010 yılında Tunus'ta ortaya çıkan Arap ayaklanması, 2011 yılında Suriye'yi de etkilemiştir. Hafız Esad dönemiyle başlayıp Beşar Esad ile devam eden baskı ve şiddet politikası Suriye'de toplumsal bir patlama meydana getirmiştir. 2011 yılında başlayan çatışmalar sonucu, yüz binlerce insan hayatını kaybederken milyonlarca insan ülkeden göç etmek zorunda kalmıştır. Suriye'den Türkiye'ye göçe iten sebeplerden bazıları şunlardır: Esad rejimin uyguladığı baskı ve şiddet politikası, 2011 yılında başlayan iç savaş, terör örgütlerinin yaptığı eylemler, etnik ve mezhepsel gerilim, eğitim ve sağlık imkanlarına erişilememesi, şehirlerin alt yapısının çökmesi. Suriye'den Türkiye'ye göçleri çekici kılan bazı sebepler şunlardır: devletin gelen göçmenlere yönelik olumlu politikaları, can ve mal güvenliği, sığınmacılara yönelik ayni ve nakdi yardımlar, eğitim ve sağlık olanaklarına erişim, geçici barınma merkezlerinin oluşturulması ve coğrafi olarak yakınlık. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, 21. yüzyıldaki en büyük göç dalgasının oluşmasına sebep olmuştur. Bundan en çok etkilenen ülke ise Türkiye olmuştur. Türkiye, 1951 Cenevre Anlaşması'na koyduğu coğrafi çekince sebebiyle Suriye'den gelen kişilere mülteci statüsü vermemiştir. Suriye'den gelen kişilerin büyük çoğunluğuna Türkiye'de Geçici Koruma statüsü verilmiştir. Günümüzde Suriye'deki iç karışıklığın ve istikrarsızlığın tam anlamıyla bitmemesi sebebiyle Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de yaşamaya devam etmektedir. Uzun yıllar süren savaşa rağmen Rusya ve İran'ın verdiği destekler sonucu Esad rejimi varlığını devam ettirmiştir. Türkiye ise Esad rejiminin değişmesi konusunda ısrarına devam etmektedir. Ülkelerindeki sorunun tam olarak çözüme kavuşturulamaması, Suriyeli sığınmacıların geri dönüşünü de zorlaştırmaktadır.

Çalışmanın ana sorunsalı, Türkiye'nin aldığı uluslararası göçleri tetikleyen itici ve çekici faktörlerin neler olduğu ve bu faktörlerden hangilerinin ön planda olduğunu tespit etmektir. Bu bağlamda, Lee tarafından ortaya çıkarılan İtme ve Çekme Kuramı çalışmanın kuramsal temelini teşkil etmiştir. Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren yoğun bir şekilde uluslararası göç hareketlerine maruz kalmıştır. 1960'lı yıllarda özellikle Avrupa ülkelerine gönderdiği işçiler sebebiyle göç veren bir ülke olan

Türkiye'nin göç profili, 1980'li yıllarda göç alan ülke olarak değişmeye başlamıştır. 1980'li yıllardan itibaren artan uluslararası göç hareketlerinin altında çok farklı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sebepler bulunmaktadır. Ayrıca uluslararası göç hareketlerini tetikleyen bu sebeplerin altında hem bölgesel gelişmelerin hem de küresel gelişmelerin etkisi bulunmaktadır. Türkiye'nin 1979 yılından itibaren İran, Irak, Suriye ve Bulgaristan kaynaklı olarak aldığı göçlerin altında yatan sebepler çalışmada analiz konusu yapılmıştır. Her ülke için ayrı olarak itici, çekici ve nötr faktörler ışığında siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel etkenler ele alınmıştır. Yapılan analiz neticesinde Türkiye'ye yönelik göçlerde temel itici faktörler arasında; iç savaşlar, dış müdahaleler, terör eylemleri, baskıcı rejimler, işsizlik ve yoksulluk, temel insani ihtiyaçlardan yoksun olmak ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'ye yönelik göçlerde temel çekici faktörler arasında; devlet otoritesi ve kamu düzeninin sağlanmış olması, kaynak ülkelere coğrafi olarak yakınlık, eğitim ve sağlık imkanlarının gelişmiş olması ile iş ve yatırım olanaklarının yaygın olması ön plana çıkmaktadır. Türkiye'ye yönelik göçlerde itici ve çekici faktörler bir arada değerlendirildiğinde; Türkiye'ye yönelik göçlerdeki itici faktörlerin, Türkiye'ye yönelik göçlerdeki çekici faktörlere göre göç etme kararı üzerinde daha etkili olduğu değerlendirilmektedir. Bunun sebebi ise, itici faktörler arasında sayılan iç savaşlar, dış müdahaleler ve terör eylemleri gibi durumların doğrudan kişinin can güvenliğiyle alakalı olması ve can güvenliği tehlikesi hisseden bir kişinin diğer beklentilerinin daha arka planda kalmasıdır. Yani, can güvenliği hisseden bir kişi için gittiği ülkedeki eğitim ve sağlık olanaklarının gelişmişliği, iş bulmak ve yatırım yapmak veya yaşam standardını yükseltmek daha ikincil planda kalan bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye, 1960'lı yıllarda göç veren bir ülkeyken 1980'li yıllarda bu durum değişmeye başlamış ve özellikle yakın coğrafyasındaki ülkelere ciddi göç akınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye kaynaklı bu göç hareketleri, Türkiye'nin göç literatürü içerisindeki konumunun da farklılaşmasına sebep olmuştur. Türkiye'ye göç eden bazı göçmenler ülkede yaşamaya devam ederken bazıları sadece transit bir ülke olarak kullanmış ve farklı ülkelere göç etmiştir. İran kaynaklı göçlere bakıldığında, özellikle devrimden sonra gelen kişilerin çok büyük bir çoğunluğunun Türkiye'yi bazı sebeplerden dolayı sadece transit bir ülke olarak kullandığı, ABD ve Kanada gibi ülkelere göç ettiği görülmektedir. Irak

kaynaklı göçler incelendiğinde, Irak'tan göç eden kişilerin çoğunluğunun Türkiye'de yaşamaya devam ettiği ya da göç etmelerine sebep olan problemlerin çözülmesinin ardından ülkelerine geri döndükleri görülmektedir. Yani Iraklı göçmenler için Türkiye'nin hedef ülke özelliği daha ağır basmaktadır. Bulgaristan kaynaklı göçlere bakıldığında, göç edenlerin çoğunluğunun Osmanlı döneminden kalan Türk soyundan gelen kişiler olması sebebiyle Türkiye göç konusunda ana hedef olarak görülmüştür. Türkiye de Bulgaristan'dan gelen göçmenlere karşı bu süreçte açık kapı politikası izlemiş ve bu göçmenlere her türlü maddi ve manevi desteği vermiştir. Her ne kadar Türklere yönelik baskı ve asimilasyon politikası izleyen siyasi iktidarın değişmesinden sonra bazı göçmenler Bulgaristan'a geri dönse de, Türkiye buradan gelen kişiler için her zaman hedef ülke olma özelliği taşımaktadır. Son olarak Suriye kaynaklı göçler incelendiğinde, 2011 ile 2019 yılları arasında 3,6 milyon Suriyelinin Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. 2011 yılında başlayan iç savaşın ardından bölgede en çok Suriyeli göçü alan ülkelerin başında Türkiye bulunmaktadır. Türkiye'ye gelen Suriyelilerin bir kısmı Avrupa ülkelerine geçiş yapmış olsa da, mevcut istatistiklere bakıldığında Türkiye'nin hedef ülke özelliği ön plana çıkmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin göç konusunda hedef ülke ve transit ülke olma durumu ülkeden ülkeye ve dönemden döneme bazı farklılıklar barındırsa da hedef ülke olma özelliği ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'de göç konusunun son dönemlerde daha fazla gündeme gelmesi, göç ile ilgili yapılan çalışmaların da sayısını artırmıştır. Bununla birlikte göç çalışmalarıyla ilgili Türkiye'deki bazı üniversitelerde göç araştırma merkezleri kurulmaya başlanmıştır. Son yıllarda Hasan Kalyoncu Üniversitesi'ne bağlı Göç Araştırmaları Merkezi (KalMirec), Türk-Alman Üniversitesi'ne bağlı Göç ve Uyum Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi (TAGU), Hacettepe Üniversitesi'ne bağlı Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO) ve Harran Üniversitesi'ne bağlı Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürlüğü gibi göç araştırmalarıyla ilgili merkezler kurulmuştur. Bu artışın temel sebeplerinden biri, Suriye'den gelen sığınmacılar ve bunun siyasi, sosyal ve ekonomik yansımalarının Türkiye kamuoyunda çok fazla yer bulması olarak gösterilebilir. Türkiye'de göç ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Suriye göçünü konu alan pek çok çalışmanın olduğu söylenebilir. Suriye'den gelen göç hareketlerini psikoloji, sosyoloji, hukuk, ekonomi ve siyaset bilimi gibi farklı alanlarda değerlendiren çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Bu alışmada Türkiye'nin İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye'den aldığı göçler ele alınmıştır. Türkiye'nin bu ülkelerden aldığı gleri değerlendiren başka çalışmalar olsa da bu ülkelerden aldığı glerin altında yatan sebepleri iki taraflı olarak (hem hedef ülke hem de kaynak ülke açısından) ele alan bir çalışma yoktur. İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye'den gelen g hareketlerinin iki taraflı olarak itici ve çekici faktörler ışığında ele alınması, Türkiye'nin aldığı glerin analizini yaparken bütüncül bir bakış aısının geliştirilmesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak, 1979 yılından sonra Türkiye'ye İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye menşeili göç hareketleri meydana gelmiştir. Bu g hareketleri, Türkiye'nin g profilinin değerışmesine ve yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Bu yeni dönemin başlamasına sebep olan bölgesel ve küresel çok farklı faktörlerin varlığından bu çalışmada bahsedilmiştir. Türkiye'nin bu dört ülkeden aldığı glerin itici ve çekici tüm faktörleri birlikte değerlendirildiğinde, özellikle siyasi faktörlerin g süreci üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir. Bu noktada ekonomik, sosyal ve kültürel sebeplerin daha arka planda kaldığı söylenebilir. Bu faktörler ortaya koyulurken hem Türkiye açısından hem de güç veren ülkeler açısından bütüncül bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- “4 Yıldır Suriye’de Olan Rusya’nın Bilançosu”, www. <https://www.yenisafak.com/dunya/4-yildir-suriyede-olan-rusyanin-bilancosu-6-bin-686-sivil-olu-3-milyon-evsiz-3508287> [06.05.2020]
- Akçapar, Şebnem Köşer. “Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey”, *International Migration Review*, C.40, S.4 (2006):817-853.
- Akyıldız, İbrahim Ethem. “Göç Hareketliliğinin E. Lee Kuramı Perspektifinden Yorumlanması: Türkiye Örneği” (Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 1-167.
- “Bakan Soylu: Çocuklar Dahil 92 bin Kişiye Vatandaşlık Verildi”, www.<https://tr.euronews.com/2019/08/02/bakan-soylu-92-bin-suriyeliye-vatandaslik-verildi-suleyman-soylu> [09.05.2020]
- Başkan, Birol. “Körfez’in İran Sorunu: Güvenlik İkileminde Çoklu İlişkiler”, *Akademik Ortadoğu: Altı Aylık Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.14 (2013): 39- 62.
- Başçı, Emre ve Bilhan Kartal. “Türkiye’ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.12, S.2 (2014): 275-299.
- Berktaş, Fatmagül. “Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji”, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, Der. Birsen Örs (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007)
- “Bir Yılda 2.611 yabancı yatırımcı Türk vatandaşı oldu”, www. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bir-yilda-2-bin-611-yabanci-yatirimci-turk-vatandasi-oldu/1594629> [18.04.2020]
- Bostan, Hakan. “Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskan Sorunu”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.2 (2018): 38-88.
- Castles, Stephen ve Mark J. Miller. *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008).
- Ceylan, Ahmet ve İsa Uslu. “Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelen Kitlemel Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.36

- (2019): 199-221.
- Çağlayan, Savaş. “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(İLKE)*, C.1, S.17 (2006): 67-91.
- Çelik, Fatih. “İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.1, S.27 (2006): 149-170
- Dağdeviren, Kübra. “ Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri ve Türkiye’ye Etkileri (1979-2015): Kavramsal ve Olgusal Bir Analiz”, *1. Uluslararası Göç ve Kültür Sempozyum Bildirileri Kitabı*, Aralık 2016, (Amasya: Amasya Üniversitesi ve Kibatek Vakfı,2016): 45-61.
- Danış, Didem. “İrak’tan Irağa: 2003 Sonrası Irak’tan Komşu Ülkelere ve Türkiye’ye Yönelik Göçler”, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 21. Rapor (2009): 1-33.
- , “İrak’tan Uzağa:1991 Sonrası Dışarı Göç”, *Ortadoğu Analiz*, C.1, S.6 (2009): 15-22.
- , “ Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye”, *Birikim Dergisi*, S. 184-185, (2004): 216-224.
- Demir, Yeşim. “İran’dan Göç Nedenleri”, *Diplomatic Observer*, S.143, (Ocak 2020): 1-5.
- Deniz, Taşkın. “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1 (2014): 175-204.
- Dönmez Şevket. “Demir Çağında Anadolu’ya Yapılan Göçler”, *Aktüel Arkeoloji*, C. 1 S. 54 (2016): 76-85.
- Fawcett, James T. and Fred Arnold, “Explaining Diversity: Asian and Pasific İmmigration Systems”, *Center For Migration Studies* (1987): 453-473.
- “Geçici Koruma Yönetmeliği”, *Resmi Gazete*, 29153 (Ekim 2014).
- “Göç Politikaları”, Geri Kabul Anlaşması, www.avrupa.info.tr/tr/geri-kabul-anlasmasi-6895 [03.09.2019]
- “Göç Tarihi”, <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> [20.08.2020]
- Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü, Cenevre 2009.
- Görçün, Ömer Faruk. *1979 İran İslam Devrimi Sonrası Türkiye İran İlişkileri*, 1.bs, (İstanbul: Beta,2008).
- Günay, Enver, Dilek Atılgan ve Emine Serin, “Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.7, S.2 (2017): 37-60.
- Gündoğan, Ünal “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”, *Ortadoğu Analiz*, C.3, S.29 (2011): 93-99.
- Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*, 12 bs. (Ankara: BB101, 2019), 1-417.

“İrak”, “İrak’ın Ekonomisi”, www. <http://www.mfa.gov.tr/irak-ekonomisi.tr.mfa>, [11.04.2020]

“İrak”, “Temel Göstergeler”, www. https://insamer.com/tr/irak_514.htm [11.04.2020]

“İrak’tan Göç”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iraktan-goc-eden-yaklasik-2-milyon-kisi-evlerine-dondu/793725> [16.04.2020]

“İrak Ülke Raporu”, “Genel Bilgiler”, www. <http://www.kto.org.tr/d/file/irak-ulke-raporu-2017.20170824161233.pdf> [11.04.2020]

İçduygu, Ahmet. “Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Responses”, *Mediterranean Quarterly*, C.15, S.4 (2004): 88-99.

-----, “The Politics of İnternational Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey”, *İnternational Social Scince Journal*, C.52, S.165 (2000): 357-367.

-----, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, *Göç Araştırmaları Merkezi*, (İstanbul: Koç Üniversitesi,2014): 1-406.

İçduygu, Ahmet ve Nalan Soyarık Şentürk. “Türkiye’de Göçmenlerin Vatandaş Olma Eğilimleri: Algılar ve Deneyimler” *Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*, (İstanbul: Koç Üniversitesi,2014).

“İkamet İzinleri”, İstatistikler, www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri [18.01.2020]

İnak Can ve Umut Evlimoğlu, “Türkiye’de İç Göçlerin İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması 1’e Göre İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi (2008-2016)”, *1. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, 12-14 Ekim 2017*, (Kahramanmaraş, 2017): 532-562.

İnan, Canan Emek. “Türkiye’de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.3 (2016): 10-33.

“İran-İrak Savaşı’nın üzerinden 38 yıl geçti”, <https://www.fikriyat.com/tarih/2018/09/22/iran-irak-savasinin-uzerinden-38-yil-gecti> [18.07.2020].

“İran”, Nüfus ve İşgücü Yapısı, www. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/iran/ulke-profil/genel-bilgiler> [21.04.2020]

“İskan Kanunu”, (2510 S.K), *Resmi Gazete*, 2733 (Haziran 1934).

“İstatistikler”, www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri [25.04.2020]

Kirişçi, Kemal. “Turkey: A country of Transition from Emigration to Immigration”, *Mediterranean Politics*, C.12, S.1 (2007): 91-97.

“Kitlese Akınlar”, <https://www.goc.gov.tr/kitlese-akinlar> [20.08.2020]

- Lee, Everett S. "A Theory of Migration", *Demography*, C.3, S.1 (1966): 47-57.
- Ongoing Displacement A Profile of Iraq 2013-2014, www.
<https://iomiraq.net/reports/ongoing-displacement-profile-iraq-2013-2014>
[17.04.2020]
- Oral, Belgin ve Fevziye Çetinkaya. "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları", *Türkiye Klinikleri J. Public Health-Special Topics*, C.3, S.1 (2017): 1-8.
- Özbey, Halide. "İran'a Yönelik Yaptırımlar: Türkiye-İran Enerji İlişkisine Etkisi", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4, S.8 (2019): 98-124.
- Özcan, E. Deniz Ela. "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *İş ve Hayat Dergisi*, C.2, S.4 (2016): 183-215.
- Portes, Alejandro Luis E. Guarnizo ve Patricia Landolt, "The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of An Emergent Research Field", *Ethnic and Racial Studies*, C.22, S.2 (1999):464 aktaran Castles and Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*.
- "Portre; Tarık el Haşimi", www. <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-tarik-el-hasimi>
[17.04.2020]
- "Saddam Irak'ı 23 Yıl Yönetti", <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/saddam-iraki-23-yil-yonetti-5378543> [18.07.2020].
- Samuk, Şahizer "Yabancılar" ve Uluslararası Göç : 1980 Sonrası Göç" (Yüksek Lisans Tezi. Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 1-193.
- Sirkeci, İbrahim ve Filiz Göktuna Yayıncı. (Der.), *Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar* (Londra: Transnational Press London, 2019).
- Stouffer, Samuel E. "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", C.5, S.6 (1940): 854-856 aktaran Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi".
- "Suriye'de 2011'den Bu Yana Ölenlerin Sayısı Yarım Milyonu Geçti", www.
<https://tr.euronews.com/2018/03/12/-suriye-de-2011-den-bu-yana-olenlerin-say-s-yar-m-milyonu-gecti->
[06.05.2020]
- "Suriye", Suriye'nin Siyasi Görünümü, www.<http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> [01.05.2020]
- "Suriye, Ülke Profili", Genel Bilgiler, www.<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/suriye/ulke-profil/genel-bilgiler> [01.05.2020]

- Şahin, İsmail ve Oğuz Düzgün. “Türkiye’ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri:1979-2014 Arası”, *Tesam Akademi Dergisi*, C.2, S.2 (2015):167-195.
- Şen, Yağmur. “Suriye’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi*, S.23 (2013):54-79.
- “Temel Ekonomik Göstergeler”, Ekonomik Yapı, www. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/iran/ulke-profil/genel-ekonomik-durum> [24.04.2020]
- Tunçol, İrem ve Cengiz Dinç. “2003 Sonrası Irak ve Suriye’deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.2, S.2 (2018):79-110.
- Türkiye Cumhuriyeti Elektronik Vize Başvuru Sistemi, “Hangi Ülke Vatandaşları e-vize alabilir”, www. <https://www.evisa.gov.tr/tr/info/hangi-ulke-vatandaslari-e-vize-alabilir/> [17.04.2020]
- “Türkiye’den Vatandaşlık Alan Yabancılar Arasında Kimler İlk Sırada”, www. <https://tr.euronews.com/2019/05/26/turkiye-den-vatandaslik-alan-yabancilar-arasinda-iranlilar-ilk-sirada> [25.04.2020]
- “Türkiye, Suriyeli Çocukların Okullaşmasında Dünya Ortalamasını Geçti”, www. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-suriyeli-cocuklarin-okullasmasinda-dunya-ortalamasini-gecti/1468778> [08.05.2020]
- “Türkiye’de Suriyeli Girişimciliği ve Mülteci İşletmeleri: Türkiye Tecrübesinden Nasıl Faydalanılabilir?”, www. <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10024> [06.05.2020]
- “Uluslararası Göç İstatistikleri”, <http://www.resmiistatistik.gov.tr/detail/subject/uluslararasi-goc-istatistikleri/> [02.01.2021]
- UNHCR, “Iraq: UNHCR Cautious About Returns”, Briefing Notes, <https://www.unhcr.org/uk/news/briefing/2007/11/4746da102/iraq-unhcr-cautious-returns.html>, [16.04.2020]
- Usanmaz, Ahmet Fırat Aslangiri ve Yusuf Sayın. “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C.18, S.31 (2016): 1-13.
- “Ülkelere ve Menşei Ülkesine Göre Mülteci Nüfusu”, Göç İstatistikleri 1990-2018, <https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR>
- “Ülke Profilleri”, Bulgaristan www. <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/bulgaristan/901472> [26.04.2020]
- “Ülke Profilleri: İran ”, Künye, www. <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/iran/903459> [21.04.2020]
- “Yabancıların Çalışma İzinleri”, www. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/> [09.05.2020]

“Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği”, *Resmi Gazete*, 25214 (Ağustos 2003): 7.

“Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458 S.K)”, *Resmi Gazete*, 28615 (Nisan 2013).

Yıldız, İbrahim. “*Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*”, 1. bs. (Ankara: Kırmızı Çatı, 2018).

Yılmaz, Abdurrahman. “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, *Turkish Studies*, C.9, S.2 (2014):1686 aktaran Sema Erder, *Refah Toplumunda Getto ve Türkler*, (İstanbul: Teknografik Matbaacılık,1986).

Yönlü, Kübra Yücel. “ *Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye’ye Gelen Dış Göç Dinamiği: Göç Sosyolojisi*”, 1.bs. (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018).

ÖZGEÇMİŞ

Gökhan ADIGÜZEL

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı 2020, İstanbul

Lisans: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2016, İstanbul

B. MESLEKİ DENEYİM

2017- İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü, İl Göç Uzman Yardımcısı

SERTİFİKA

1-) Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Yaz Okulu Programı, 2014